

A tartalomról:

Dr. Kiss Arnold: Haladó zsidóság — halódó zsidóság. — Lenkei Henrik: A keleti tölgyfa. (Vers.) — Cholnoky László: A Hársvölgyi család. — Dr. Hajdu Marcel: Május csodaszép havában... — Nagy András: Zsidó szó. (Vers.) — Strausz Adolf: Séta a római ghejtóban. — Sebesi Ernő: Beszélgetés egy érettségi képpel. (Vers.) — Csermely Gyula: A virágok útja. — Holder József: Dalol a vérem. (Vers.) — Dr. Kahan Nison: A héber nyelv feltámadása. — Keller Dida verseiből: A temetők. Az eszkimó nem álmodik dalt. — Barsi Freund Minna (Tel-Aviv): „Bölcsek, fontoljátok meg szavaitokat!” — Berend Pál: Az ötvenesztendős Albert Einstein. — R. Chájim Vital kabbalista látomásai. („Csak te egyedül!”) — Baracs Károly. — Uj könyvek. Dr. Krausz Sámuel (Wien): Dr. Ziegler Ignác vallása. — Zsidó humor. — Tollhegyről. — Özv. Lindenbaum Jakabné, óbudai Freudiger Sára. — Krónika és Szemle. — Közgazdaság. — Szerkesztői üzenetek. — Huszonöt illusztráció és egy műmelléklet.

ULT ÉS JÖVŐ

ZSIDÓ-TROPALMI-MŰVÉSZETI-TÁRS-
SÁGALMI-ÉS-KRITIKAI-FOLYÓIRAT

SZERKESZTI-ÉS-KIADJA

DR. PATAI JÓZSEF

SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST — WIEN — BERLIN

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA
BUDAPEST, VI., RÉVAY-UTCA 14.

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. PATAI JÓZSEF. Megjelenik minden hó elején. Telefonszám: LIPÓT 999-55. Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA.
Előfizetési díj egész évre: 24 Pengő, Romániában 900 Lei, Csehszlovákiában 160 Kč, Jugoszláviában 350 Dínár, Ausztriában 32 Schilling, Németországban 20 Mark, Amerikában 5 Dollár.

Klórmész nélkül

lágylított (eső) vízzel

egyedül

„KIRÁLY” GÖZMOSÓDA

Ruhafestő, Vegytisztító

Háztól és házhoz szállítás.

Vidékre posta-osztály.

BUDAPEST

VII., Király-utca 15. — Telefon: J. 313-35.

IV., Magyar-utca 3. — Tel.: Aut. 851-29.

V., Bálvány-utca 23. — Tel.: Aut. 243-85.

VII., Dohány-utca 20. — Telefon: J. 313-35.

V., Váci-út 170.

VIII., Rákóczi-tér 8.

Megbízható minimális tőkével rendelkező egyéneknek vidéken képviselőt adunk.

MEINL
UJTERMÉSŰ TEA

THREE STARS

Rendkívül finom illatos Darjeeling jellegű, intenzív aromájú indiai keverék. Dobozban kb. 1/2 angol font

P 8.30

Nem mienk a

MULT

ÉS mégis mienk a
JÖVŐ

mert a legjobb orth. כשר virstli-, szalámi- és füstölthús-árút kizárólag az új orth. כשר

szalámi- és füstölthúsáru-gyár

STERN ÉS TÁRSA

hozza forgalomba.

Gyár és iroda:

Budapest, VII., Nefelejts-utca 12. sz.

Főüzlet; VI., Király-utca 54.

Telefon: Lipót 980-08.

Szobafestést és mázolás

a legjutányosabban és legszebb kivitelben készít
LEHR BENŐ, VI., Vörösmarty-utca 55.

A világ legtökéletesebb,
tartós

ondolálás

az egyedüli amerikai
EUGENE-villanygéppel
készíti:

Botár

hőlygődrás

Lipót-körut 5. Tel. A. 156-30

Dr. Heinemann-féle leánynevelő-intézet

Tulajdonosa: Schönberger Márta, okl. középiskolai tanárnő.

Frankfurt a/M, Mendelssonhstrasse 84.

Alapítva 1869.

Szakszerű vezetés.

Szigorúan rituális ellátás.

Alapos gyakorlati, tudományos és társadalmi kiképzést ad serdülő leányoknak, kiket bármely iskolafaj számára is előkészít. Legjobb referenciák bel- és külföldről.

Saját villában minden kényelem, sport-üzésére legjobb alkalom.

Kivánatra prospektussal szolgálók.

JOSEPH TEPPER (TELAVIV):

SÓMER A GALILEAI MEZÓN

JÜDISCHER WÄCHTER IN GALILEA

Beilage des Mult és Jövö.

A Mult és Jövö 1929. évi június havi műmelléklete.

Supplement de Mult és Jövö

Országos Rabbiképz - Zsidó Egyetem Könyvtára

MULT ÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ MŰVÉSZETI, IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF * XIX. ÉVFOLYAM, 1929 JÚNIUS

Dr. Kiss Arnold: Haladó zsidóság — halódó zsidóság

Sovuoth 5689.

Hervadó virágokkal koszorúzzuk meg a hervadatlan Tórát. Múló ajkainkról lepergő emberi zsolozsmákkal díszítjük a Sináj örökségét, mely örök dicsőséggel fonja körül Izráel halántékait.

A Tórát, mely felmagasztosított bennünket népeknek tanítójává. A Tórát, mely rabszolga nemzedékből hőseket nevelt. A Tórát, mely szétéphetetlen nemesi levelet adott világok és nemzetek száműzött bolyongóinak. A Tórát, mellyel boldogok voltunk. A Tórát, melyért vértanuságot vállaltunk.

Róma azt állította, hogy az ő világa három oszlopon nyugszik: kardon, hatalmon, erőszakon. Mind a három oszlop széjjeltört. *Graecia* ugyancsak három oszlopot ismert, melyre létét alapította: szépséget, művészetet, hedonizmust. Mind a három oszlopa porba zuhant.

Izráel ugyancsak azt állítja, hogy az ő világának, létének három oszlopa van: a Tóra, Istennek tisztelete és a szeretet gyakorlása. Vallotta és gyakorolta ezt az életelvet századok viharain át és fennmaradt vele a történelem minden ellene irányuló ostrom áradata közepette. Régi bölcs me-rengve áll meg a tengerparton, szemléli a tenger hullámainak tajtékjátékát, zúgó hullámrianásait. Látja, hogy kicsiny hullám fodrozódik a tenger sima felületén, majd növekszik, gyarapodik, hegyóriássá tornyosodik — s dühöngő ostromlással tör neki a partnak, melyen haragja megtörök, ezer szilánkra zúzódik ájult tehetetlenségében. De tanul-e vajjon a sorsából az utána következő második, harmadik, századik hullám?! Nem. Azok ugyanazzal a düh-hel törnek a part-zátonyra és ugyanazzal a tehetetlenséggel omlanak össze. Így ostromolták Izráelt a különböző korok Hámánjai, Hadriánusai, Torquemádái. Egyik se tanult a másik sorsából, mindegyik összeomlott a parton, a védőgáton. A Hármass oszlopnak örök világító lámpásait nem tudták összezúzni, nem tudták eloltani. A Hármass oszlop neve: Tóra, Avóda, Gemilusz Chaszodim.

Él-e még a Hármass oszlop?! Világít-e még a Hármass-oszlop?! Mi hisszük, hogy halhatatlan életűek, hogy el nem olthatatlan lángúak. De fájdá-

lommal látjuk, hogy sok helyütt a modern zsidóság széles rétegeiben veszedelmesen inognak ezek az oszlopok, kihunyóban ezek a lángok. Nem. Nem. Izráelben nem fognak azok összetörni sohasem. Csak a parttalan futóhomokra épített gyülekezetek köreibe hajladoznak ezek az oszlopok, pislákolnak fogyatékosan a régi világító lámpák.

A Tóra sok modern hitközségben?! Ismerik vagy alig ismerik szent betűit. A zsidó tudás nemcsak hanyatlóban, de kiveszőben. Nemcsak az ifjabb zsidó generáció áll idegenül a mi tanaink ismeretével szemben, de már a korosabb nemzedék se találja helyét ebben az ősi irodalomban, mely pedig nem régen ezelőtt még közkinccse volt Izráel egyetemének „Tudás nélkül elvesz az én népem“, mondja a próféta, mert a zsidó vallás sohase volt misztikum, pusztá szertartás, mely egyedül a papoknak és kiválasztottaknak lehetett előjoga, kötelessége. Ma már ott tartunk igen sok népes gyülekezetben, hogy *híveink, illetve hűtlenjeink nagy része jobban ismeri a hindú, mint a zsidó irodalmat. A műveltje lebecsüli, sohase igyekezett közlébe férközni, a műveletlenje értelmetlenül hadarja a hibáival tarkított szövegeket, amelyeket valamikor az apai ház meghittségében hallott.* Ám valaki azt állíthatja, hogy a zsidó tudás a papoknak és a szaktudósoknak a dolga; a földolog, a lényeg a tanból fakadó kultúra, a zsidó kultúra terjesztése. De mit kapunk mi úgynevezett „zsidó kultúra“ címen?! Felolvasásokat, amikben többnyire minden van, csak nem zsidó kultúra. A haladó zsidóság, amely inkább halódó zsidóságnak nevezhető, ösztetéveszti magát a Kisfaludy- és Petőfi-Társaságokkal és azt a szerepet vállalja magára, amely nem az ő hivatása. *Buzgón deklamálnak zsidó kultúrestélyeken Mária-kultuszt magasztaló verseket és Jézus-poémákat is zsidó kultúrcsempészetben. Zenélnek, hegedülnek, zongoráznak, furulyáznak, énekelnek, szent klarinetteken és szent pianókon áttért, zsidó hitből elszakadt művészek és művésznők s mindezt a zsidó türelem, felvilágosodás és kultúra jegyében.* Nemcsak hogy a zsidó betűt, a zsidó írást nem ismerik, de a zsidó kultúra szellemét sem. Különben nem szerepelhetne a zsidó

kultúra bajnokaképpen, zsidó eszme hőse gyanánt az, aki kiszorulva látva magát a közös kultúrából, refugiumképpen keresi fel a zsidó közösséget, a fanyar szájjal eleddig lenézett zsidó közösséget. *Mit várhatunk olyan községektől, melyek képviselőinek egy része irányító szerepet vállalt ügyeink intézésében, a zsidóság szellemének minden megértése nélkül, sőt gyakorta berzenkedéssel a zsidóság géniuszával szemben? A felekezeti sajtóban nem egyszer zengenek ünnepi ditirambusokat kétes hűségű zsidók, akiknek tolla keresztben áll. Az olvasóközönség jelentékeny tömege, amint a zsidó rituáléból még csak a „nemzeti eledelt“, a sóletot tartotta meg hűségének szimbóluma gyanánt, úgy a zsidó szellemből is csak annyit, hogy hébe-hóba elolvassa a zsidó lapok hírlapszolgálatát és zsidó konyhán sült kacsaít. Bizony, az első oszlop, a Tóra, veszedelmesen inog a haladó, sőt halódó zsidóságban.*

És a második oszlop: az Abóda?! Áll-e még, él-e még, régi szépségben, régi erőben?! Gyülekezeteink tengenek, lógnak, fennállnak, mert a törvény kötelezi őket a megmaradásra. Bizony, ha valamely állami rendelkezés szabad egyházalapítást engedélyezne, sok úgynevezett népes zsidó hitközség menten századrésznyire zsugorodnék össze két pengő hitközségi adó miatt. Százával és százával hagynák ott papot-csapot. Zsidó gyülekezetek soraiban *a zsidó szellem analfabétái* foglalnak helyet. *Az nem akadály többé, hogy családjaik tagjait megkeresztelik, azért még lehet valaki zsidó matador s ha a gyerekeit át is mentette az egyedüli üdvözítő hit karjaiba, ő maga üdvözülhet zsidó méltóságokban.* A vidéki halódó hitközségek a legszomorúbb képet nyújtanak. *Alig tudnak tíz embert összekaparni egy-egy istentisztelet megtartására.* A nagyobb gyülekezetek templomaiban orgona zúg, száz villanyfény ragyog, hatalmas kórus zeng, gyönyörűen esketnek és gyönyörűen temetnek... csak lélek, a zsidóság lelke nem lüktet az abódában. Bevetődnek százával a templomba, mint valami *ingyen koncertterembe*, a fülükből tölcserít formálnak, hogy egyetlen hangot se veszítsenek az ének-produkcióból és egy-egy istentisztelet nem is istentisztelet többé, hanem kántortisztelet. És a boldog énekes harsány skajachoktól körülrajongva átszellemült mosollyal és csókhintésekkel lép le a világot jelentő oltárdeszkről, hogy Fléta és Titta Ruffo is elsápadna az irigységtől. Papjaik nem vezető papok többé, hanem fizetett hivatalnokok, akiket ünnepélyesen installálnak és dicsőítő szólammal magasztalhatnak vagy fitymálva leszólhatnak, *csak a zsidó szellem irányításában nem engedik nekik az őket megillető helyet.* Az a felekezet, amely megalkotta az egyház fogalmát, melytől a többi felekezetek megtanulták az egyházi szervezetet, egy különben tiszteltreméltó meggazdagodott zsidó városnak nagyobb szerepet juttat az egyház irányításában, mint a saját lelki vezetőjének.

A gemilusz chaszodim?! A harmadik oszlop?! Milyen fenséges a zsidó vallás szelleme. Nem emlegeti unos-untalan a szeretetet, hanem igenis hangsúlyozza a gemilusz chaszodimot, a szeretet gyakorlását. Mi pedig, a halódó zsidóság szavalunk sokat a szeretetről, nagy ünnepélyeket rendezünk, alamizsnát is adunk, üldözötteket támogattunk, de *a nagy egyetemes zsidó érzésekkel szemben részvétlenül, sőt gyűlölettel állunk meg.* A zsidóság üldözöttjei iránt nincsen érzékünk, azt keressük, ami hasznos magunknak. Azzal nem törődünk, hogy a zsidó kultúra csillaga feltámadóban van Keleten, hogy hontalanjainknak szentföldi álma beteljesedett-e? Zsidó templomok oltárai előtt kénytelen kelletlen odadobunk néhány garast hiúságból, hangosan kikiáltva, szív és szeretet nélkül. Ha igazi szeretet, ha igazi gemilusz chaszodim állna sok haladó gyülekezetben, akkor legsürgősebb feladatának kellene tartania, hogy alkalmazottait el ne hagyják, el ne nyomják, éhbéren ne tengődjenek, özvegyeik, árváik koldusbotra ne kerüljenek. Igazi gemilusz chaszodim nem deklamál, hanem cselekszik. Igazi gemilusz chaszodim nem dob köveket az életben és szór virágokat a sírra, de a virágokat az élőknek juttatja, a köveket pedig hagyja a síroszlopoknak.

Inog, inog a Hármas oszlop, veszedelmesen inog, de a zsidóság szelleme meg fogja azt erősíteni. Sötét képet rajzoltunk, nem is talál az a zsidóság minden haladó gyülekezetére. Sok föllemelő jelenség vigasztal bennünket, nem egy nemes hitközség körében. De az igazság kitör a lélekből és a próféták szava nem arra való, hogy hízelegjen, hanem arra, hogy világítson sok álarcos arcba.

Gyönyörű seuuósi legenda regéli: *„Abban az órában, amikor Mózes fölment a Sinai hegyére, egy felhő úszott feléje és megállott vele szemben.* Mózes nem tudta, hogy mint cselekedjen?! Hogy vajjon ráüljön-e a felhőre? Vagy pedig hogy beléje kapaszkodjék? Ekkor azonban kettényílt a felhő és Mózes bement a fellegbe. Mert hiszen így van megírva a Szentírásban: *„És Mózes bement a felhő közepébe, miután a felleg a hegyet elborította s ekkor a felhő a magasba ragadta őt s Mózes átvándorolta rajta a világűr; útjában a démonseregek vezérével, Kemuéllel találkozott; vad haraggal förmedt reá Kemuél: „mit keresel te a legfelsőbb lény szentjei között?“ Mózes pedig így válaszolt: „Amrám fia vagyok én, aki azért jöttem, hogy a Tórárt levigye magammal a földre“. Erre párosviadal keletkezett Kemuél és Mózes között; Mózes lett győztes ebben a harcban. A Mózessal való küzdelmet ekkor Hadarniél vette fel, akinek a szava gyújtóan sujtott le, mint a villám, úgyhogy Mózes már a pusztá hangjától is megrendülten roskadt össze. Ekkor Isten jött az ő végtelen irgalmában a szorongatott és súlyosan megtámadott Mózes segítségére s Hadarniél ezekkel a szavakkal utasította rendre: „Tudjátok meg, ti démonok! egész éltetekben mindig ellenszegülő,*

küzdő szellemek voltak ti, s azok is maradtok. Amikor én tervbe vettem, hogy létrehívom az embert, nehézségeket akartatok a tervem elé gördíteni, tiltakoztatok ellene, mindaddig, amíg egész seregeket pusztítottam ki közületek — most pedig meg akarjátok akadályozni, hogy az igazság, hogy a Tóra Izraelnek átadassék. Tudjátok meg hát: ha Izrael nem kapja meg a Tórát, se nekem, se nektek nincsen akkor helyünk többé a világon.“ Csak további súlyos harcok árán s még további nehéz és gátló akadályok leküzdése után mehetett végbe a kinyilatkoztatás világhistóriai aktusa.“

Istennek szelleme a mózesi szellem sűrű felhőborongások és ártó démonseregek dacára is le fogja győzni az akadályokat, amelyek Izrael jövődjét útja elé tornyosulnak. A mi oszlopaink meg fognak erősödni, lángjaink újra ki fognak gyulladni.

Lenkei Henrik: A keleti tölgyfa

*A szél valahonnan keleti tájról
A szirtre vetett egy zsenge makkot.
Megkorbácsolta kegyetlenül,
Paskolta, tépte, dobálta
Bősz gyűlölettel.
Fel-feltaszította kopár tetőre,
Majd újra lelökte a mély szakadékba —
Már-már megdermedt nyomorún
Tehetlenség s óvárogva halálát,
Midőn ösztönös erővel hirtelen
Belefogózott egy sziklarésbe,
Mely tán évezrek óta lihegte
Áldott anyaméh gyanánt,
Hogy megfogadjon.*

*S a tél szólt pokoli kacajjal:
— Mozogj ám te porszem, te törpe, te semmi!
Kapaszkodj, törtess még hevesebben!
Kit gyakran szolgálomul aláztam:
A kő ráhág a vakmerőre,
És szétmorzsolja korcs gerinced,
Mielőtt deli tölgyfa nőne belőled!*

*S a makk csak sarjadt nagy-serényen,
Neki se nézve a sziklatömegnek,
Meg nem ijedve fergetegtől,
Nem hederítve jégviharra,
Ezer sebével nem törődve —
Mind új rügy, gally feselt a törzsén,
Melyet ruganyos acéllá edzett
A diadalmas küzdelem! —*

*És egy dicsőségszép hajnalon
— Isten ragyogó arccal mosolyog rá,
Mint hős fiára hű apa! —
Szétroppan jobbra-balra a szirtfal,
S ott áll virulón, zöld lombruhában,
— Ina kiduzzad, vére kicsattan! —
Hogy felmutasson az ég magasába,
S árnyékot adjon a pihenőnek,
A keleti tölgyfa.*

Cholnoky László:*

A HÁRSVÖLGYI CSALÁD

Ezt a fogalmat: a Hársvölgyi család, a megyei árvaszék elnöke, Marsovszky ültette bele Veszprém köztudatába. Mert valóban csak fogalom volt az egész; Veszprémben nem élt soha egyetlen Hársvölgyi sem. Az öreg Lindenthal Samu családjára általánosult ez a hangzatos, szinte beniczkynébajzalenkei név, mert a legidősebb fiú, a Sándor, fővárosi fiskális, valóban megmagyarosította a nevét, de a család többi tagja megmaradt Lindenthalnak, márpedig ez a többi tag aránytalan túlsúlyban volt az egyetlen Hársvölgyivel szemben.

Mert az öreg zsidónak, Sándorral együtt, kilenc gyermeke volt és Marsovszky jóvoltából mind a kilencnek, a hajlandósága, vagy a tehetsége szerint, valami pompás, patinás, történelmi keresztneve volt, ami azután az egész városban általánosult.

Hogy Lindenthal miből tartotta el ezt a terebélyes családot — pedig eltartotta emberül, — azt teljes lehetetlenség lett volna kinyomozni. Egész nyáron át apró létrákat faragott a virágcserepekbe, hogy a muskátlik, begóniák és fuksziák különféle fajtái felkúszhassanak a magasba, az első hűvös őszi napon pedig bevette magát a belső szobába és ősrégi fóliánsokat forgatva, azokból különféle új életigazságokat, maximákat, aforizmákat, gnómákat alkotott, természetesen tehát, hogy ez lett a neve: *Hársvölgyi Thalesz*, amiben egyszersmind gyengéd alluzió is rejtőzött arra vonatkozóan, hogy az

* A tragikusan elhunyt író kézírathagyatékából.

Gyermekszépségverseny Telavivban

Kinder aus Telaviv

öregnél meglehetősen gyakori volt a dallesz. Sándor, a pesti ügyvéd, aki mint ilyen jogtudós tekintetű, ezt a szeszélyes önkénnyel megrövidített nevet kapta: *Hársvölgyi Werbőcz*; az utána következő nagy, trampli, erős gyerek volt, ez lett tehát a neve: *Hársvölgyi Gigász*; az egyik igen lovagias hajlamú férfiú volt, aki mindig megvédte a kis hugait a többiek ellen: *Hársvölgyi Tankréd*; a másik rendkívül agyafúrt módon, csodálatos tevékenységgel tudott fütyülni: *Hársvölgyi Wágner*, amelyiket pedig egyszer az apja rajtakapta, hogy a Gréti nevű kis sváb cselédleánnyal incselkedett és akit emiatt alaposan eldöngetett, ezen a sokat sejtető néven nevezték: *Hársvölgyi Fauszt*. Most következtek a leányok. Az idősebbik nagyon gyengén sikerült az öregnek, csúf volt szegényke, mint az éjszaka, így neveztetett tehát sikerült célzással: *Hársvölgyi Rút*, a kisebbiknek, mivel meglehetősen gonosz kis vipera volt, ez volt a neve: *Hársvölgyi Krimhilda*. A következő fiú, aki csodálatos kis verseket komponált, ezt a nevet viselte: *Hársvölgyi Anakreon*, végül a legkisebb, mivel szívesen nyaggatta a hegedűt, így neveztetett: *Hársvölgyi Szárázáte*.

Csodálatos ember volt az árvaszéki elnök; csaknem állandóan volt valakivel valami kellemetlensége a tréfái és csinyjei miatt, de azért nem hagyta abba. Nem fért a bőrébe, mint valami rakoncátlan kisgyerek. Az öreg orvossal paprikás vizet itatott bor helyett, — örök harag lett belőle. A plébános székére orozva rajzszeget tett a hegyvel felfelé, — az a következő vasárnapon kipredikálta a templomban. A polgári iskolai igazgató nevére, akit Marhunyeknek hívtak, különféle szójátékokat gyártott, — majdnem duellum lett belőle. Természetes, hogy a Hársvölgyi-ügyet is addig feszítette, túlozta, amíg az elmérgesedett és különféle bonyodalmakra vezetett.

A dolog ott kezdődött, hogy Sándor, a fiskális levelet írt haza, amelyben értesítette a szüleit, hogy husvétra meglátogatja őket. Az örömhírré a Hársvölgyi család zsongani kezdett, mint a méhkas és ennek révén a következő napon már az egész város tudott a dolog felől.

Marsovszky akcióba lépett.

Ma sem lehet tudni, kiket avatott be a titkába és hogyan történt az egész, de azon a napon, amelyiken az ügyvéd megérkezett, az állomásról a városba vezető út torkolatánál már ott állt a hagymakoszorúkkal feldiszipított diadalkapu és rajta a felírás: *Éljen dr. Hársvölgyi Werbőcz, városunk szülötte!*

És mondani sem kell, hogy ahány siheder csak volt a városban, az mind ott tolongott, nyüzsögött és kiáltozott, míg az urak, a csiny kieszelői a vasuti vendéglő udvaráról lesték a fejleményeket, kedélyes sörözés keretében.

Amikor a bérkocsi áthajtatott a diadalkapu alatt, a fiatal ügyvéd arcán, akinek sejtelve sem

volt a maga *Werbőcz*-i mivoltáról, meglátszott a kinos bizonytalanság, de mit tehetett volna? Hanem, amikor a hagymakoszorúkat észrevette és főként, amikor felzendült az utcakölykek gúnyos diadalkiáltása, megértett mindent. És másnap két helybeli zsidó ügyvéd, Köves Jenő és Rosenthal Sándor megjelentek Marsovszkyknál és felük nevében számonkérték tőle a dolgot.

Óriási szenzáció volt ez akkor; emlékszem rá, hogy az egész város meg volt kótyagosodva a következő három napon.

Kiderült, hogy a lovagias ügyet csak párbajjal lehet megoldani.

És a *Veszprémi Közlöny* szerkesztője, kápolnai Paur Ödön a kihívás napjának délelőttjén rendkívüli mennyiségű konyakot abszorbeált, bejárva először a patikát, azután pedig az ismerős családokat, az úgynevezett irányadó köröket és mindenütt elejtve pár dodonaian sejtelmes szót újabb értesülései közül. Mondom: a konyak szinte vastag zuhatagban ömlött beléje, mert egészen más az, ha valamit a helybeli lap szerkesztője mond el, mint ha bár ugyanazt és bár ugyanúgy valaki más mondja el. És aki ezt meg nem érti, az még sohasem volt kisvárosban.

A kardpárbaj a megyeháza egyik kistermében folyt le és azzal végződött, hogy Marsovszky a mellén, Hársvölgyi ügyvéd pedig az arcán kapott egy-egy vágást, de ezek a vágások akkorák voltak, hogy Kerényi, az orvos a legnagyobb könnyűséggel ragasztotta be őket angolflastrommal, de nem rózsaszínűvel, hanem feketével, mert így mégis csak nagyobb súlya van a dolognak.

A párbaj után a felek kibékültek. Marsovszky ünnepélyesen kijelentette, hogy mindig tisztelte a jogászokat, akár keresztények, akár Mózes-vallásúak. És jól megrázta az ügyéd úr kezét. Amikor pedig a fiskális a beragasztott, marcona arcával hazatért, a Hársvölgyi család kebelében, a szemtanuk állítása szerint végtelenül groteszk, de rendkívül kedves jelenetek játszódtak. Gigász, akiből később díjbíró lett és mint ilyen kikerült Amerikába, örömeiben felkapta és szinte csóválgatta a levegőben a bátyját, a fiatalabbak tomboltak és harsány kiáltásokat hallattak, Fauszt pedig, az általános zűrzavart felhasználva, megint megcsipkedte a szőkehajú Gréti állát.

A következő héten tartották meg a temető-hegyi tűzkárosultak javára rendezett majálist a Betekints-kertben. Erre már Hársvölgyi Werbőcz is hivatalos volt, sőt amint akkoriban rebesgették, a megyei főjegyző felesége kissé túlmélyen nézegett bele az ügyvéd koromfekete, az agátkőhöz hasonlatos szemébe.

Az igazi hársvölgy pedig, a Séd völgye, amint a holdfényen csillogó folyócska freccsenve-loccsanva surrant benne tovább a hársfák alatt, halk, bolondos muzsikával tette ünnepélyesebbé a békülést.

Dr. Hajdu Marcel: Május csodaszép havában ...

Herzl Tivadar halálának 25. évfordulója alkalmából Londonban és Bécsben nagy emlékmű jelenik meg, egyidejűleg angolul és németül: „Zeitgenossen über Theodor Herzls“. A mű személyes remisszenciákat közöl Elkan Adler (London), Hermann Bahr, Martin Buber, Geheimer Justizrat Bachrach, Ferdinánd bolgár király, Prof. Landau (Johannesburg), Prof. Oppenheimer (Frankfurt), Prof. Reinach (Páris), Prof. Redlich és dr. Spitzmüller volt osztrák miniszterek, Lucien Wolf (London), Stefan Zweig, von Wrede herceg és még számos európai és amerikai kiválóság tollából. A szerkesztő-bizottság felkérésére dr. Hajdu Marcel, a Pesti Izr. Hitközség helyettes elnöke Herzlhez fűződő rendkívül érdekes emlékezést írt a mű számára s a külföldi szerkesztőség előzetes engedélyével a *Múlt és Jövő*-nek, hogy a cikket a kefelevonatból lefordítva még a nagy mű megjelenése előtt közhessük.

Május csodaszép havában ... Az antiszemitizmus ébredésének tavasza volt, de egyszesmind (vagy talán: ép ezért) a zsidó ifjúság ébredező öntudatának is tavasza. Harmincnyéve már és azóta egész másképp tanultuk meg az „antiszemitizmus“ fogalmának értelmét. Ma bölcs mosollyal intéznők el, amire akkor, mi büszke egyetemi hallgatók és reményteljes jelöltek, rettentő felháborodással reagáltunk. Zsidóellenes tüntetések és verekedések a tudomány csarnokában! Hallatlan merénylet a szabadság és kultúra szentsége ellen! És párbajokat készítettünk elő, megsértett zsidósá-

gunk becsületének megmentésére. De csakhamar jött Bécsből Lueger jelszava:

*Was ich in jedem Juden hasse
Ist nicht der Glaube, nur die Rasse!*

Magyar költői fordításban kissé enyhébben hangzott az ige:

*Ami a zsidóban a baj:
Nem a vallás, de a faj...*

Ennek az „inferioris“ fajnak pedig sem valódi „árja“, sem „uralaltáji“ nem adhat lovagi elégtételt. Mi harcrakész zsidó vitézek, fiatal lelkünk legmélyéig éreztük ezt a megalázást. Ekkor egy csoport egyetemi hallgató jött Bécsből a „helyszínre“. A „Kadimah“ diákegyesület tagjai. Előttük nem volt új a mi bánatunk, az ő szívük keményebbre edződött Lueger városában. És ők beszéltek nekünk lelkesen a „zsidó renesszánszról“ és az új zsidó evangélium hirdetőjéről, Theodor Herzlről.

Égtem a vágytól, hogy megismerjem a férfiút és ifjúi hevüléssel elhatároztam, hogy felutazom Bécsbe. A szívem dobogott az izgalomtól, amikor a Cottageban átléptem Herzl lakásának küszöbét és nemsokára szemtől-szembe láttam a „szíriai fejedelem“ pompás alakját. Szinte elkábított a megjelenése. De Herzl barátságos mosollyal jött elélem, kezet nyujtott és nevemre célozva kérdezte:

*A pesti dohányutcai templom és mellette Herzl születési háza a mai Wesselényi-
utca helyén (G. M. Kurt metszete. Dr. Fürst Aladár gyűjteményéből)
Das Geburthaus Theodor Herzls neben dem Tabaktempel*

— Rokona-e ön dr. Hugó Haberfeldnek, aki ma oly szép tárcát írt a Presse-ben Van Dyckről?

— Igen — feleltem, bizonyos családi büszkeséggel. — Haberfeld az unokatestvérem. De én nemsokára fölcserélem családi nevemet magyarosított névre.

— Látja — szólta Herzl —, a magyar zsidók mindig hangsúlyozzák az önmagától értetődő hazafiságukat, de ez sem fogja őket megmenteni a zsidógyűlölet hullámától. Sőt, önöknél még hevesebben fog jönni, mint nálunk Bécsben. A liberalizmusnak fokozottabb reakciója lesz.

Herzl beszélt azután a cionista mozgalom magyarországi szervezéséről. Ugy vélte, hogy a magyar zsidók az antiszemitizmus korszakában sem fognak Cionba vágyódni, de kötelességük, hogy hontalan testvéreiket segítsék, nekik maguknak pedig fel kell építeniök Ciont a szivükben, mert ez a belső felszabadulás útja.

Én kifejtettem, hogy a magyar zsidóság a cionizmust, mint a szomszédos zsidógyűlölő államokból való bevándorlás ellenszerét foghatja csak fel és véleményem szerint, a mi tennivalónk csak az lehet, hogy üldözött testvéreinknek, akik hazájukban nem tudnak megélni és onnan kivándorolni kényszerülnek, otthont biztosítsunk. Ezzel megszűnik egyszersmind a szemrehányás az állítólagos „zsidó infláció“ miatt. (Ezt különben az utolsó évtizedben a belügyminisztérium mesteri radikalizmussal intézte el.)

Örömtől sugározva búcsúztam Herzltől, aki megígérte, hogy nemsokára Budapestre jön Marmorek barátjával együtt, hogy a zsidóság itteni vezetőivel tárgyaljon.

Herzl megtartotta szavát és csakhamar vendégül láthattuk Budapesten, szülővárosában, ahol egészen otthon érezte magát. Nem nyilvános gyűlés, nem meeting, nem propaganda-ülés volt, hanem megbeszélés a Royal-szálloda egykori fehér koncert-termében. A tanácskozásban részt vett a magyar zsidóság számos vezető egyénisége. Többek között a képviselőház zsidó tagjai, *Visontai Soma* és *Bartha Ödön*, továbbá *Ötvös Károly*, a Műegyetem volt quaestora, *dr. Alexander*, *Székely Ferenc* és még többen. Az az általános vélemény alakult ki, amit Herzl is helyeselt, hogy Magyarországon a cionizmust csak mint kultúrmozgalmat kell felfogni.

Mi, fiatalok aztán programot dolgoztunk ki és a munkát nagy buzgalommal meg akartuk kezdeni. Elhatároztuk, hogy részt veszünk az első bázeli kongresszuson, előfizetünk a „Die Welt“-re és hozzáfogtunk a sékelgyűjtéshez. Mi, első sékelfizetők, úgy éreztük, mintha ezek a sékelnyugták sokezeréves elkallódott nemesi levelünknek igazolványai volnának...

Aztán jöttek az akadályok. A személyes ambíciók és perpatvarok. Csendes intrikák és hangos támadások. A mi tüzünk magyar szalmalángnak bizonyult, buzgóságunk lankadni kezdett és az én

nexusom a cionizmus későbbi vezetőivel megszakadt.

Itt ülök a Pesti Izraelita Hitközség régi-új épületében és átnézek a nagy zsinagógánk közvetlen közelében fekvő üres telekre, melyen nemsokára a „Hősök emléke“ fog emelkedni, hazánk zsidó védőinek tiszteletére. Több mint tízezer elesett zsidó katonának a neve fogja a „Hősök emléke“-nek falait díszíteni. A Haza iránt való zsidó hűségnek és áldozatkészségnek örök momentuma lesz. És mellette az új Kultúrpalota a zsidó kultúrához való hűségünket és odaadásunkat fogja hirdetni. Ezen a helyen állt a ház, amelyben Herzl Tivadar született. Fölvetették a gondolatot, hogy itt emléktáblát állítsanak fel. Nekem szívügyem, a pesti zsidóságnak pedig megtisztelés, ha Herzl nevét megörökíti.

Nagy András: Zsidó szó

*Testvér! miért szegnéd a bús talajnak
ős ezredekben formált szép fejed?
Bár most szitkok rút rongyai takarnak,
a fönti bolt azurja még szeret,
hisz nagy szemedtől gyúltak meg lobogva
a Nap és hold és minden csillagok,
mint ha rablóbarlang homályos odva
csendörpuskák tüzében fölragyog.*

*S kik most ijedten pislogó szemekkel
sugarat ontó szemedre vetik,
hogy vak éjükben te voltál a reggel,
s jövők csapását fáklyáztad nekik,
világítótornyodból nézz el árva
bandáik s lengő rongyaik felett:
hozzád nem hat bombáik bűzös árja,
mert rád hajolnak a testvér égek.*

*Ez az én népem! az Égnek irányzott
tekintetű! s a szent betűt konok
hittel becéző csendes aggastyánok,
s ifjú pilóták ebben rokonok.
A Sárga Folt alól szakadt a szikra,
ha volt az Ember gyöngye lába botló,
s az őrzöngő csürhéknek, szitkaikra,
Spinőzakkal felelt a néma gettó.*

*Testvér! halántékodnak kék ere
ódon borok fiatal szép edénye!
övezd fel villogó pengéd! gyere,
új fényt lövelljünk új korunk egére!
Mi már úgyis megszoktuk ezt: derék
acélunkat láz edzé s máglya lángja,
és egybedobban a földdel az ég,
ha bús karunk a bűgő légből vágja...*

Margherita de Lotis (Róma): Látkép Garibaldi hídjáról a római getthó megmaradt részére. Balról az új monumentális zsinagóga.
Rundsblick von der Garibaldi-Brücke ins Ghetto. Links die neue Synagoge

Strausz Adolf: Séta a római gheztóban*)

Mikor Ferdinánd bolgár király az olasz Pianorében megtartotta esküvőjét 1893-ban a páрмаi herceg leányával, Bourbon Mária Lujza hercegnővel, meghívást kaptam Dória hercegtől, az olasz földrajzi társaság elnökétől, hogy Rómában nyilvános előadást tartsak Bolgárországról és a bolgár népről. Elmentem Rómába és Dória herceg elnöklése mellett megtartottam nagy és előkelő közönség előtt előadásomat.

Magától értetődik, hogy nemcsak Róma műtörténeti nevezetességeit néztem meg, hanem fölkerestem és áhitattal jártam be az ősrégi gheztót is.

Tehát most harmincöt esztendeje jártam először a római gheztóban. Már a gazdag és előkelő zsidók majd mind elköltöztek onnan. Csupa szegény zsidó lakott benne. A Lungo Tevere mentén több utcát, sok házat ledöntöttek, vagyis azon a helyen, ahol az új zsinagóga pompázik — szabad, nagy térség volt. A templom még nem épült. A megmaradt gheztórész tekervényes szűk

utcáin méhkasszerű zsidongás, tolongás, sürgés-forgás uralkodott hajnaltól napestig,

A mai gheztó arculata nem változott azóta semmit. Ma is szakasztott olyan, mint akkor volt. Magas házak, melyeknek tetejére könnyed kicsi házakat raktak. Az emeletek ablakaiból szárítóköteleket kapcsoltak a szemben lévő másik ház ablakába és azon lóg a levegőben a sok kimosott fehérnemű. Szinte ugyanazon fehérruhát látom most is, mintha harmincöt esztendő óta szüntelenül ott lógott volna máig. Ez a sok ruha még fokozza az utcák sötétségét. A legtöbb utcát nagyon kevés napsugár járja át, a szűk közök pedig ijesztően sötétek.

És itt él párezer dolgos, örökké szorgoskodó zsidó. Mind itt van az utcán vagy a kapuk alján. Az utca és a kapuk alja egyúttal műhelyül szolgál. Négy-öt varrógép kattog egymás mellett egy-egy ősrégi boltív alatt. Kéz- és láb- dolgozik rajta négy-öt fiatal zsidó leány, meresztik nagy fekete szemüket, melyek a sápadt arcokból kifénylenek. Jó mélyre görnyesztik testüket, hogy jobban láthassanak. Ez a csoportkép megismétlődik két utcán keresztül ötször, hatszor. Ezek ingeket, szoknyákat varrnak, míg átellenben, ugyancsak a

*) Mutatvány a nagynevű tudósak „A római gheztó” című, a napokban megjelenő nagy művéből, melynek méltóságára legközelebbi számunkban visszatérünk.

kapubejáratok alatt, sápadt arcú férfiak gépelik fáradhatatlanul a férfiruhákat. Az utca népe pedig szünet nélkül hullámszik fel-alá. Mindegyik kezében vagy vállán van valami eladni való: kendő, ruha, szőnyeg, játékszer stb.

Az utcasarkokon kis asztalok előtt produkálják magukat a gyorsárusok. Igazi olasz tempóban, szüntelen és megállás nélkül dicsérik, magyarázzák és kipróbálják mindazt, amit az emberekre sózni ohajtanak. Ellenállhatatlan a rábeszélőképességük. Jaj annak, aki percekig elhallgatja. Szinte tehetetlenül rabja lesz neki és vásárol anélkül, hogy szüksége lenne a kínált tárgyra. De megveszi. Beszélni, mint a talián, akármilyen vallású, nem tud Európában egy nép sem. Minden olasz, felekezeti különbség nélkül már úgy születik, hogy kész színész. Mindegyik úgy beszél, úgy szónokol, úgy gesztikulál, mint akármelyik színész az európai színpadokon. Ha megfigyeljük a suhancgyerekeket, ugyanúgy megtaláljuk ezt a képességet, mint a felnőtteknél. Az üzletkötésnél éppen úgy tárgyalnak, akár a politikai gyülekezésekben a szószéken.

Egy szegény, lerongyolt öregember régiségeket kínált. Fellépése igazán mesés volt. Egy darab márványt és egy rozsdás lándzsát mutat és kínál megvételre. Ékesszólással magyarázza mind a két értéktelen darabot! Annyi tudást, történeti adatot halmozott egybe művészi és technikai jártassággal, hogy szinte elámul az ember. Mikor pedig látta, hogy nem puhított meg egészen, előrántott szakadozott kabátja zsebéből egy darab piros bársony szövetet és elmagyarázta, hogy az Medici Lőrinc herceg díszpalástjából való 1515-ből. Tovább mentem. A Via dell'arco degli Cencin ócskavaskereskedők vannak, de különben is a gheztóban a legtöbb a vaskereskedő és a szabó. Ez utóbbi mesterség a zsidóknál már az ókorban is igen híres volt. A középkorban a pápák alatt, az üldözés ellenére, a magasabbrendű papság itt varratta a ruháját.

Róma környékéről igen sok parasztasszony itt varratja a ruháját. Vannak itt úgynevezett hetivásárok, akkor százával hemzsegnek a vidék parasztjai és nemcsak ruhát vásárolnak, hanem a legkülönfélébb gazdasági szerszámokat. Ilyenkor római uriasszonyok is vásárolnak felső-alsó gúnyát és miegymást a háztartáshoz.

De nemcsak az utcán folyik a vásár. A szélesebbeken rendes üzletek vannak. A Piazza Montenarán szépen berendezett boltok kínálják áruiikat. Némelyik akár a belvárosban is megállná a helyét. Van itt „Drogheria“, „Liquori“, ebből kettő-három, „Gelateria elettrica“, „Panificio elettrica“, „Pharmacia“, „Banco-Lotto“, „Laboratorio chimico“, szíjgyártók, kések, különösen a Palazzo Orsini gyönyörű pálmákkal telt kertje körül.

Érdekes a Piazza Costagnuti halpiaca, a nagy „Baccheria“ és mellette a „Macelleria“, a zsidó mészáros, akinek ajtaján a **כַּשְׁרָה** felírás az egyetlen héber szó látható, amelyet a gheztóban találni lehet. A szűk Via della Reginellán is találhatunk

rendes zsidó boltosokat. Leírom egynéhánynak a cégtábláját: Diveroli Umberto, Gius. Manasse, Fortunato Ájó, Raffaele Rossi.

A Via del Portico Ottavia szép széles utca, folytatása a Via Piantének. A Via del Tempióban csupa modern új házak vannak. Az egyikben szépen berendezett zsidó iskola.

Itt mindenütt élet, bizsergő élet folyik, mintha senki se maradt volna a házakban, a lakásban, hanem mindenki az utcán lenne. De ez a sürgésforgás, örökös mozgás csupán hétköznapon tart. Péntek délután, napnyugta előtt néhány perccel eltűnnek az utcáról az emberek. A boltokat is csukják, a kapualjából elrakják a varrógépeket. Megszünik a munka és lecsendesül minden. Szombatra készülődnek.

Én is elmentem a templomba. Gyönyörű szabad térségen emelkedik a magasba ragyogó kupolájával. Északi részén a Via Catalani, déli oldalán a Lungo Tevere Cenci, keleti részén a Via del Portico Ottavia és a Via di Monte Savello új, modern épületekkel, azután a Via Porta Leoni húzódik. A déli oldalán márványtáblán a hitközség hősi halottainak nevét örökítették meg. A bejáratnál emléktábla elmondja, hogy az olasz király, mikor a templom elkészült, július 2-án 1904-ben, egész udvartartásával meglátogatta és megsemmelítette a templomot, melyet július 28-án nagy ünnepség keretében felavattak. Amilyen kedves és méltóságos külsőleg hófehér márványanyagával és négy oldalán negyven díszes oszlopával, olyan bájos és egyben díszes a belseje. Ennél szebb zsidó templom kevés van. Nehéz feladat volt olyan templomot építeni, amely még Rómában is, a csodálatos templomi műalkotások mellett is, szerény arányaival feltűnést, sőt általános elismerést keltsen.

A templomban mintegy háromezreszáz lehetnek, ezek között 60—70 idegen. A nők a fényesen kivilágított karzatokon foglaltak helyet. Ugyanott volt elhelyezve a vegyeskórus, egy pár nagyon szép női hanggal, de annál gyengébbek voltak a férfiak.

Mint mindenütt a Keleten és e tekintetben egész Olaszország a Kelethez számíthat, az előimádkozó kántoroknak nincsen énekhangja, mint az északi és nyugati zsidó kántoroknak. A ritus tiszta szefárd és a héber kiejtés ugyancsak szefárd.

Egyszerre észreveszem, hogy a díszesen felöltözött templomszolgák nagy zavarban sietnek egy belső padosor felé. Négyen ülnek ott kalap nélkül. A szolgák szaladnak, hogy számukra kalapot kerítsenek. Biztosra vettem, hogy magyar zsidók, mert Venéziában majd minden pénteken ismétlődik ez a kellemetlen eset, hogy egy-két magyar turista kalap nélkül jön a templomba. Később meggyőződtem, hogy ezek csakugyan magyarok, akik otthon nyáron át mindig kalap nélkül járnak. De mert otthon nem jár templomba és itt is csak kíváncsiságból, eszükbe sem jutott, hogy zsidónak a templomban kalap is kell.

Margherita de Lotis (Róma): A „Porta Ottavia boltive, melyen keresztül a római ghetto egy festői házcsoportja látható
Ein Blick durch die Porta Ottavia auf eine malerische Häusergruppe des Ghetto

Megismerkedtem a templomban egy ghettóbeli úrral, akit az istentisztelet után hazakisértem. A Via Ruában lakott, tehát a jobbmódúakhoz számított. Elmondta, hogy ő 78 éves és nem szándékozik innen beköltözni a városba, pedig fiai ott laknak. Az egyik zenetanár, a másiknak divatkereskedése van a Via Nazionáléban, a harmadik tűzéralezredes. De van még egy negyedik fia is, az Palesztinában hivatalnok.

— És nem bántja, zavarja itt a visszaemlékezés a csukott ghettóra?

— Cseppet sem. Boldog vagyok, hogy abban a szobában lakom, melyben apám, öregapám lakott. Ugyanaz a berendezésem, bútorom van, mint azoknak volt. Mert ágy, szekrény és más egyéb be van építve. A legtöbb ghettói lakásban így van. És századokon keresztül így volt. Ez nem változott. És ezt megszoktam én is, más is.

— És amikor maguk között beszélgetnek a régi időkről, a pápákról, akik oly kegyetlenül sanyargatták a ghettóbelieket?

— Sokszor beszélgetünk mi öregek erről. Én

akkor tizennyolc éves voltam. Mindent láttam és mindent megértettem. De már senki sem beszél haraggal... Mindenki megbocsátottunk... csupán egynek nem... a nápolyi hóhérnak, IV. Pálnak a Caraffának nem, aki a ghettót Rómában teremtette.

És kezet nyujtva búcsúzott, mondván: Idővel azonban talán ennek is.

— Sálóm! Sálóm!

A ghettó utcáiban sok jelentéktelen kávéház és apró korcsma van. Mert ezek a legolcsóbbak Rómában, ide járnak ebédelni a környékbeli munkások és a szűkerszényű kishivatalnokok. A fekete 50 cent, a tejes kávé 70 cent (15—20 fillér), a négyfogásos ebéd 3.50 l. (1.10 P). Tehát igen olcsón étkeznek itt, holott közismert dolog, hogy Róma városa nem tartozik az olcsó helyek közé.

Azonban van a ghettóban egy nagy, előkelő és pazarul berendezett vendéglő is: a padre Abrahamo által alapított „Piperno“ éttermei, melynek különleges ételei országos híresek. Ristorante Angelo Piperno ovvero nel regno classics e lucul-

liano dei Carciofi alla Giudia. Így szól a címtábla és valóban, sehol a világon nem érték utól a Piperno szakácművészetét az articsóka elkészítésében. Ez az ő különlegessége, nagy hírének megszerzője. A „zsidósan készített articsóka” szerepel állandóan az étlapjainak díszhelyén. Az egyik falitáblán nagybüszkén hirdeti, hogy a „Carciofi alla Giudia” degni di poema e di storie. Principi e poeti, prosatori e scultori, vecchie ed eminenti personalita del mondo politico, statistico, artistico e giornalistico così sentenziarono“. (Hercegek, költők, írók, szobrászok és politikai államférfiak, művészek és hírlapírók előkelőségeinek ez volt mindenkor a véleménye.) Szívesen csatlakozom e nézethez, mert tényleg, sehol a világon nem ízlett úgy az articsóka, mint az, amelyet a hírneves Piperno helyiségében fogyasztottam. Még hozzá kell fűznöm, hogy nem is láttam soha ilyen nagyságban a fajtáját.

Nem a ghetto népe jár ebbe a vendéglőbe. Róma legkülönbözőbb részéből robognak ide az autók és hozzák a jómódú, gazdag vendégeket, mert itt egy teljes ebédért vagy vacsoráért már aránylag nagy összeget kell fizetni. Idegenből érkeznek a vendégek, de rám azt a benyomást keltették, mintha a legtöbbje rendesen idejáró lenne. Szinte úgy látszott, hogy a legtöbbször, mint törzsvendégnek, helyeiket fenntartották. De nemcsak az ételek, az italok is különlegességek. Persze megfelelően drágák. Tehát a szélsőségek találkoznak a ghettoiban — a legolcsóbb étkező alkalmatosságok a legdrágábbal. Magas tűzfalon igen nagy tábla hirdeti, hogy nála mindennap kapni hallevest. Óriási betűkkel szól a felírás: „Cristofor Judaicus“ Zuppa di pesce ogni giorno! Ez már olcsóbb helyiség. Még meg kell jegyezni, hogy a különböző éttermek falait feltűnően szép művészi képek borítják. Ugylátszik, azon művészek munkája, akik ide jártak, évtizedek, talán évszázadok folyamán készítették vagy fizetség vagy étkezés fejében, vagy művészi ambícióból, emlék gyanánt. Olaszország majd minden nagyobb városában vannak hasonló nyilvános helviségek, melyeket hírneves piktorok ékesítettek fel munkáikkal... Ilyen például a veneziai Szent Márk terén lévő ősrégi Flórián-kávéház, vagy ugyancsak Veneziában a Fenice-színház szomszédságában lévő Paganelli-féle nagyvendéglője. Az idegenek ide járnak a képeket megnézni, akárcsak a múzeumbelieket.

Ha már ilyen hosszan foglalkozom a vendéglőkkel, megfigyelésemet kiegészítem azzal, hogy a zsidó vendéglők szombati ételei cseppet sem hasonlítanak azokhoz, amelyeket a középeurópai zsidók készítenek. A szombati ételt a középeurópai zsidók már pénteken készítik. Az ételek őstradíció szerint nagyrészt ugyanazok, akár a privát családnál, akár zsidó vendéglőben főzik. Akár Budapesten, Wienben, Berlinben, megtalálható bárhol a salan (sóletbab), kocsonyázott hal, szárnyas sült, gőzben főtt másféle hús, libanyak különféle töltelékkel,

kugli, stb. Mindebből semmisen kerül a talián zsidó asztalára. Teljesen ugyanazon ételeket találják szombaton, mint bármely más napon.

Vasárnap reggel kivonultak a kis zsidó fascista gyerekek dobszóval, zászlósan. Csakhamar megérkeztek a kis fúvóhangszeres muzsikuskok. A tanító sorakozót fuvatott. Lárma nélkül, katonás rendben felállottak. Gyönyörködtető látványt nyújtott a tiszta képű, jól felöltözött Balilla csapat. Vezényszóra megindul a kettősrendekbe zárkózott hosszú vonal és a dobok peregnek és messzire elhangzik a kis fascisták lépésének koppantása. Kifelé kanyarognak a Tevere felé. Egy öklömnyi apróság megy legelő. Magasra emeli a jobbkarját, melyben a karmesteri vezénypálcának rézgombja fénylik. Nagy eréllyel jelt ad a kis pálcával és a gyerekzenekar elkezd az „Inno“ dallamát játszani:

*Giovinezza, giovinezza —
Primavera di bellezza — —*

Felragyog a gyerekek arca és felragyog a közönség arca, mely büszkeséggel nézi a katonásan lépkedő szép zsidó gyerekeket.

A mai Rómában alig található 8—10 keresztény család, mely származását visszavezethetné a római császárság koráig. Talán 2—3 olyan keresztény család van, mely elfogadható módon a pogányság idejéig vezethetné vissza történetét. A mai római lakosságnak csupán a zsidai ugyanazon zsidók egyenes leszármazói, akik már a római birodalom köztársasági idejében telepedtek le Rómában, hitközséget alapítván itt és megmaradtak mind a mai napig „római“ zsidók.

De különösképpen a típusuk is más, mint a középeurópai zsidóké. Ezt egészen tisztán lehet látni a ghettoiban maradt zsidóknál. Legalább itt észre tudom venni. A városban lakó zsidóknál nem tudom megítélni, mert akár a kereskedő vagy iparos, akár a tudós tanár vagy hivatalokat betöltők, akár a művészek vagy katonatisztek, semmiben sem különbözödnék a többi keresztény taliántól. És érdekes, hogy a ghettoiban milyen sokan vannak a tiszta római típusok, ami az olaszoknál már nagy ritkaság számba megy. A ghettoiban akárhányszor találkozunk egy-egy zsidóval, kinek feje eszünkbe juttat a Vatikánban, vagy más múzeumban látott antik szobrot. Bizonyára onnan van ez, mert még a római köztársaság idejében számos előkelő római család áttért a zsidó hitre. A zsidók leányaikat nem adták idegen, külföldi zsidónak. Ezt a hitközség vezetősége nem is engedélyezte soha. Valamikor szigorú törvényekkel szabályozták a házasságkötést. A többi provinciákban is fennállottak ilyen szabályok, amit könyvem első részében már fölemlítettem.

A lengyel zsidótípus teljesen hiányzik a ghettoiban. Londonban Párisban, Berlinben, Bécsben külön városrészt töltenek be a lengyel zsidók, ide

azonban sohasem jöttek. Olaszul beszél a ghettóban mindenki, férfi, asszony, gyerek, valamint olasz neve is van mindnek.

Sokszor szóbakerült a társaságban a római nők szépsége. Rendszeresen azt említették, hogy a ghettóban lehet látni sok szép asszonyt. Azt láttam, hogy a gyermekek csudaszépek. Az asszonyokból azonban csupán a fáradt testű, sápadt arcú, folyton dolgozó asszonyokat láthattam. Azaz, hogy egyszer láttam mást is, szépet is.

Péntek délután volt négy-öt óra között. Az „Azzimella“ utca sarkán álltam és néztem az életet gondolatokba elmerülve. Ezt a szűk utcát századok óta mácesz (olaszul azzimella) utcának nevezik. Lépések zaja riaszt vissza gondolataimból.

Mellettem fiatal nő halad el, kislíút vezetve a kezén. Fejére fekete kendőt kötött. Mélyen a szemébe nézek és megrendülök ennek az ifjú anyának a szépségétől. Olyan szépség ez, mely minden fajnak fölötte áll. Nem görög, nem római, nem semita fajtípus, hanem egyike ama Bellini-féle Madonna-arcoknak, mely a Chiesa dei Frari jobb-oldali hajójában látható. Hosszasan utána nézek a nőnek és midőn még egyszer megfordul és én ismét

belenézhetek talányos szemeibe, hirtelen világos lesz előttem a következő gondolat: ez a kislíát vezető anya megtestesíti önmagában egy régi népek az örökkévalóságról való gondolatát, melynek virágzó ereje időközön és népeken túl él.

Elment és én állva maradok helyemen mozdatlanul, mint a cövek. Gyökeret vert a lábam. Szinte kábultan nézek a csudaszép asszony után, ki a szomszédos magas ház kapujában eltűnt. Nem tudom mennyi ideig állottam ott egyhelyben. Csak azt láttam nagy örömmel, hogy az asszony gyermekével visszajön. Mikor közelembre ért, rám nézett, de most már olyan tekintettel, mint mikor ismerősre néznek. Nem tudom, hogyan történt, köszöntem neki és ő mosolyogva fogadta. Megszólítottam. Nem tudom, mit mondtam, talán azt kérdeztem, hogy látogatóban volt-e?

— Nem, a rendes heti elszámolást adtam át végzett munkámról a kereskedőnek.

— Bocsánat, ne vegye tolakodásomat rosszindulattal, ha kérdezem, minő heti munkát szokott végezni.

— Ruhát varrok és műhímzéseket készítek már gyermekkorom óta.

Margherita de Lotis (Róma): A „Chiesa del Caccatori“ a ghettó keresztény temploma. Ebben kellett a zsidóknak szombatonként hallgatniok a kényszerprédikációkat, amelyeket rendszeren egy kitért zsidó tartott. A templom külső héber felirata az ajtó fölött a feszület alatt Jesajás 65. fejezetének 2—3 verssora latin fordítással együtt:

פרשתי ידי כל היום אלצעם סודר ההלכים הדרך לא טוב אחר מחשבותיהם העם המכעיסים אתי על פני תמיד.
„Kitártam kezemet egész nap a makacs nép felé, amely a nem jó úton jár, a gondolatai után, a nép felé, amely bosszant engem szímem előtt mindig.“

— Műhímezést?
— Igen, műhímezést, többnyire rituális célokra.

— Rituális célra? Tehát függönyt a frigszekrény elé vagy Tóra köpenyt?

— Azt is tudok készíteni, de ez a munka csak igen ritkán fordul elő itt Rómában. Inkább a vidék szokta rendelni. De honnan tudja ezt ön... hiszen ön nem zsidó.

— Én is zsidó vagyok, asszonyom és igen sok szép rituális műhímezést láttam. Az új templom szombati függönyét is.

— Azt az újat, amelyet most használnak, én készítettem.

— A rajzát is?

— Nem, azt a Villa Medici francia iskolájából kaptam. Dehát ön igazán zsidó?

— Még egyszer mondom, az vagyok, mégpedig cionista.

— Cionista? No, ezt nem hittem volna. Még most is szinte kétkedve fogadom a kijelentését. Tudja uram, itt a ghejtóban sokféle idegen fordul meg, írók, tudósok, akik nagy érdeklődéssel kísérik mindent és sok zsidó dolgokban járatosak... pedig keresztények. Én is cionista vagyok. Most Rómában sok cionista van. Segíteni akarunk az üldözött zsidókon. A ghejtó lakói, akik annyit szenvedtek, tudják legjobban, mit jelent az, ha elnyomják és üldözik a zsidót. Sietünk segíteni Palesztinát felépíteni.

És beszélt az ő cionista munkájáról és minél tovább beszélt, hangja annál bájosabban, annál bensőségebben zengett a fülemben. Szemei, mint drága ékkövek fénylettek és ragyogtak, szinte lobogó lánggal égtek, tüzeltek. És én hallgattam és bámulva néztem, mint a csudát.

Az „Azzimella“ utcánál álltunk búcsúzkodásra készen.

Egyszerre csak felém fordítja orcáját és szembe néz.

— Volt ön már Palesztinában?

— Igen, voltam már.

— Ez az egyetlen vágyam! Ha gyermekeim nagyobbak lesznek és erősebbek, oda vágyódom Palesztinába. Oda viszem gyermekeimet chalucoknak. Két chalucot viszek a Szentföldre... ezért dolgozom, erre rakom össze megtakarított filléireimet. Isten meg fog segíteni, hogy legszentebb kívánságom teljesedésbe menjen. Isten áldja, uram. Sietek átöltözködni, péntek van és templomba megyek. Isten áldja...

Elment. Szép vagy Cion leánya, szép és örök...

Azóta, hogy melletted voltam, beszéltem veled, sok vidéket bejártam. Sokakkal érintkeztem, de a te csudálatos alakod mindenüvé elkísér és úgy érzem, dallamos hangod, álmodozó, titokzatos tűzű szemed továbbra is kíséri fog mindenüvé.

Sebesi Ernő:

Beszélgetés egy érettségi képpel

*Barátaim, ti olyan szépen ültök
Csoportosan e halvány, vén keretben
Friss ajkatok olyan dacos, büszke, mégis
Szólok hozzátok, kiket úgy szerettem.*

*Megejt pózotok ünnepélyessége,
Mely szemetekből beszél, mégis néma.
S egy titokba zárt nagy találkozóra
Ó hadd hívjalak benneteket én ma.*

*De mért mosolyogsz furcsán a sarokban
Te sűrű haj, te boltozatos homlok?
Most ünneprontó leszek s képzeletben
Bús, messzi, hősi sirodra leomlok.*

*S te aranykedvű szegény jó barátom,
Ki gazdag voltál tréfában és tettben,
A szellemed tán hiába idézem,
Hisz temető helye is ismeretlen.*

*Számoló csoda, egyenletek hőse,
Kinek jövője fénnel volt kirakva,
A számításod helyes volt, mint mindig
S az eredmény? Halálos, orosz akna.*

*S te acélizmú, kemény legény, tornász,
Rád késői szemfedőt borítok ma.
Ki követhetné szíven talált álmod
A könnyörtelen, zord Dolomitokba?*

*Hadd hívjalak most téged, drága pajtás,
Kihez lélekben mindig visszatérek,
Üzend meg végre magaddal vitt titkod:
Mint altatott el örökre a méreg?*

*S vén cinikus, az osztályfőnök jobbján,
Mit nézel vajjon mindig oly blazirtan?
Te sose fogod megbánni izetlen
Csúf zsidózásod, amért annyit sírtam.*

*Még mindig fixirozol régi szomszéd?
A fajtámnak barátja sose voltál,
Te nem hiszed, hogy vérünk ritmusára
A mennyekbe hullámszik minden zsoltár?*

*S ti többiek, kik itt vagytok; higgyétek,
Nem így akartam ezt, de félve, bújva
Én úgy maradok el tőletek lassan,
Mint, akit otthagytak véres patrujba.*

*A megnemértés golyójától érve
Már nincs menedék, hová lelkem szálljon
És értelmetlen, riadt szemmel függök
A gyűlöletrozsdás drótakadályon.*

*Barátaim, ti oly zavarban ültök
Csoportosan e halvány, vén keretben.
Az ajkatok oly gúnyos, sértő, mégis
Szóltam hozzátok, kiket úgy szerettem!*

Csermely Gyula: A virágok útja

Rabbi Jismaél ben rabbi Mánásse hárófe, vagyis: rabbi Jismaél, rabbi Mánássének, az orvosnak fia, a közönséges időszerűség szerint való második évszázad közepén Jeruzsálemben, az özvegységre kárhóztatott isteni szent városban tanított. Orvosnak szánta őt is az atyja, de rabbi Jismaélnek, aki mélyen érző igaz zsidó lélek volt, nagy és nyomós oka volt, hogy a tanítói pályára lépjen.

Palesztina abban az időben, rabbi Akiba vértanuhalála és a Bár-Kochba-féle szabadságharcnak pogány barbársággal történt vérbefojtása után, a legkétségbeesettebb elpusztultságot mutatta. Különösen a szent város környékén. A szőlők helyén sziklabarázdás domboldalak, régen lemosta róluk a termőföldet az eső; az erdők mind letarolva, kiirtva; váróvívó műveknek, később kereszteteknek kellett a szálfaik, zsidó hősök sok ezerének számára; és napi járóra féltényérnyi folt szántó sem, vagy homokszivattyó volt ott, ahol élet és kenyér termett azelőtt, vagy mocsarassá fullasztották a völgy mélyét a megfélemező kéz nélkül maradt vad-vizek. De rabbi Jismaél ben r. Mánásse hárófét nem annyira ez a pusztultság nyomta, mint inkább az a megokolt félelem, hogy együtt pusztul a földdel a nép lelke is. Megritkultak, elcsöndesedtek a tanházak; a mestereket, akiket nem ölt meg a bosszúvágy, száműzte a kiméletlen önkény, vagy maguk költöztek el messzire... iskolák nélkül maradt a félország és a felserdülő nemzedék úgy nőtt fel, mint nemesítés nélkül a vadócok.

— Istenem — gondolta rabbi Jismaél — az elparlagiasodott földet még helyrehozhatja az emberi szorgalom és ligeteket varázsolhat oda, ahol kőgörgő borítja a hegyhátaikat, de ivrilelkű lesz-e az ifjúság, ivrilelkű lesz-e az új nemzedék, ha Isten szent ígéje nélkül nő fel? Szántóvető emberré még felnőhet, iparossá vagy kereskedővé is felnőhet, de csak a faja, a neve lesz ivri: a gyökere, a lelke már nem lesz az. Holott nekünk olyan ivrikre van szükségünk, akik szívükkel, vérükkel és gyökérzetük minden szálával ivrik.

Ezért lett tanítónak rabbi Jismaél, hogy eggyel több legyen vele azok száma, akik szent elszántással odaállanak a lejtőre és erősen nekifeszítve lábukat, gátat vetnek a végzetes erőnek, hogy még lejjebb ne sodorja népüket. Ha a megállítást sikerül, a visszavezetés a magasba már könnyebb lesz, azoknak mindenesetre könnyebb, akik utánuk következnek a munkában.

— Nemesítem az ivri-nép vadócait, hogy gyümölcstermővé nemesedjék mindannyi, — lelkesedett rabbi Jismaél hámeláméd, mikor szeretettel tanítgatta a fiúkat, akik közt saját fia is ott volt, a tizennégyéves, sokat ígérő Becálél... — és az ivri-nép virágait is ápolom, — mondta, mert lányokat is oktatott — hogy illatuk szent gyönyört, kelyhük méze tiszta élvezetet nyújtson.

Egyszer, hogy a munkától elfáradt és a gyékényén ülve elszendergett, álmot látott rabbi Jismaél hámeláméd. Isten küldöttje jelent meg előtte és kérdezte tőle:

— Mit kívánsz jutalmul, amiért foglalkozol az új nemzedékekkel és oktatsz?

— Önzetlenül teszem, a szent célért teszem — felelte álmában rabbi Jismaél — tehát semmiféle jutalmat sem kívánok.

— Isten azt kérdezte tőled, hogy mit kívánsz, tehát nem mondhatod válaszul, hogy semmit.

— Akkor, bocsásd meg szavamat, uram: hosszú életet kívánnék magamnak, hogy még sokáig folytathassam a munkámat.

— Azt kérés nélkül is megkapod, Jismaél. Mert nemcsak az igazak, de az önzetlen tanítók éveit is megsokasítja az élet ura, az Isten. Más kívánj magadnak jutalmul.

— No hát: apa vagyok s egy felserdült fiam van, aki három-négy esztendő múlva a chupához való érettség korába lép. Ezért azt kívánom magamnak, uram, hogy olyan élettársat válasszak a fiamnak, akivel ő egész életén át boldog lesz. De mert tévedhetek és megtéveszthet sok körülmény: mit csináljak, hogy a megfelelőt válasszam?

— Azt csináld — felelte a küldött, — hogy folytatsz a munkádat és figyeled a virágok útjait.

*Samaritanus főpap a tórával Sicheinben
(Mayer Miksa felvétele)*

Ezzel vége volt az álomnak, rabbi Jismáél felébredt és gondolkozott.

— Folytassam a munkámat, mormolta, ezzel tisztában vagyok, hogy az mit jelent... s hogy figyeljem a virágok útjait: no, ez nem okoz fejtörést, hogy mit jelent. Figyeljem meg a lányokat, akiket tanítok, így tisztában leszek a lelkével is annak, akit kiszemelek, hogy élettársa legyen a fiamnak.

És buzgalommal folytatta munkáját a céltudatos rabbi Jismáél hámeláméd és az eddiginél is gondosabb figyelmet szentelt a lányoknak, hogy három-négy esztendő múlva melyiknek a szüleivel beszéljen, mondván, hogy fiának szeretné.

Sevuoth előtt egy héttel a tóra-adás ünnepét magyarázta rabbi Jismáél a lányoknak, majd áttért a kiszinezésére annak, mi folyt itt Jeruzsálemben akkor, mikor állt még Salamon temploma. Százezren és százezren jöttek az ország minden részéből a zarándokok és elhozván a termésük zsengeit, áldozatul bemutatták az Urnak. Hálából azért, amiért Izraelnek adta a Tórát s ezzel életet biztosított a népének, elpusztíthatatlan, örökké tartó életet. Virágokkal megrakodottan is jöttek, — folytatta rabbi Jismáél az előadást — teleszórták velük az utcákat, hogy illatárban uszott a szent város és a lakásoknak is jutott sok-sok virág, nagyobb öröme és díszére az ünnepnek.

— Hát az Isten szent hajlékának, a Bész Hámikdosnak is jutott-e virág? — kérdezte a tizéves Cilla, egy vagyontalan fazekasmester leánya.

— Annak is jutott, gyermekem, annak is. Az előcsarnok kövezete, ahol a nép állt, ki sem látzott a tengernyi virágtól, a csavart oszlopokat is virágdíszbe vonták és a mellvédeket, korlátokat is, mindent.

— Jaj, de szép lehetett! — lelkesedett boldogan a kis Cilla, de mindjárt utána a könnyeit törölte. — S ennek most már hosszú időre vége! Romokban hever a szent templom s csak egy fala mered csupaszon az égnek...

Az ünnep előtt való napon, korán reggel, rabbi Jismáél falura lovagolt, hogy onnan hozzon egy kosárra való virágot. Jeruzsálemben nem voltak kertek és cserepekben sem termeltek virágot; alig valaki is hódolhatott a szokásnak, hogy Sevuoth szent napjára virágokkal ékesítse fel lakását, de ő, rabbi Jismáél, mégsem akarta nélkülözni az illatos díszet. Tehát nem sajnálta a fáradságot és lóháton való három órai távolból hozott szerény lakásának virágot.

Mikor visszaérkezett a városba, három sétáló leánygyermeket ért utol. Megismerte őket már messziről, hiszen tanítványai voltak a leánykák; Abigáil volt az egyik, egy dúsgazdag kereskedő leánya, Cippórah a második, aki ugyancsak gazdag szülőknek gyermeke volt és Cilla volt a harmadik, a szegénysorsú fazekasmester leánya.

Ahogy nyillövésnyire előtte sétáltak, rabbi

Jismáél mosolyogni kezdett. — Ők az én virágaim, — gondolta — s most betű szerint teljesíthetem a parancsot, hogy figyeljem a virágaim útját.

De a leányok nem tértek le semerre, csak sétáltak egyre befelé a városba, szüleik háza felé, mint látszott, s erre rabbi Jismáél ügetésre nógatta a lovát, hogy hamarabb utolérje a lányokat. S mikor odaért hozzájuk, magához szólította őket és mindegyiknek adott egy marék virágot. — Legyen nektek is a szent ünnepre — mondta és szándékkal visszamaradt, hogy figyelje: most már, mint gondolta, a valóságos virágok útját. Vajjon mit csinálnak a virágokkal a leánykák?

Abigáil, a kereskedő leánya, nyomban elfelejtette, hogy mire kapta a virágot, mert valamennyit a hajába tűzte, úgy ment egy darabig a többivel, azután, hogy néhány társnót vett észre, hozzájuk szaladt és azt mondta:

— Nézzétek, nézzétek, milyen szép vagyok!

Rabbi Jismáél kissé elsomorodva gondolta:

— Pipiskedő hajlama van e leánynak. Ezt nem szemelném ki a fiamnak, hogy társa legyen az életben egy életre.

Kődobásnyira onnan volt a Cippórah szüleinek háza. Anyja éppen kint ült a ház előtt és Cippórah, amint meglátta, odaszaladt hozzá és beleszórt a ölébe a sok virágot.

— Kaptam, — mondta magyarázatul az anyjának, — én meg neked adom, édes jó anyácskám.

— Egyszerűen azt mondta, hogy kapta — gondolta kissé nyomottan rabbi Jismáél. — És nem mondta, hogy az ünnepre kapta. Őt sem igen szemelném ki a fiamnak.

Cilla most már egyedül tovább ment, de jól lehet elérte a házat, amelyben szegény szülei laktak, nem tért be, hanem folytatta útját. Rabbi Jismáél pedig feszülten figyelte és észrevétlenül követte, vajjon hová megy? Hová viszi az ünnepre kapott virágokat?

A leányka pedig ment-ment, sikátorból ki, sikátorba be; itt meredekebb utcában, ott lépcsőkön kapaszkodva mind feljebb; végre felért a szent templom hegyére s itt egészen a nyugati fal lábáig ment. A nyugati falnál aztán letette a nagy marék virágot, nem tartva meg magának, de egy szálat sem és szent áhitattal felnézve a falra, könnyek közt mormolta:

— Holnap Sevuoth lesz. S én neked hozom virágaimat, te szent templom, hogy enyhítsem fájdalmadat s hogy kevesebbet hullajts egy könnyel, mikor visszagondolsz a te ragyogó multadra... — Azután úgy, ahogy jött, megint lefelé ment.

Rabbi Jismáél pedig, aki egy kőrakás mögül végighallgatta és nézte ezt a jelenetet, zokogásig meghatva hálás pillantást küldött fel az ég felé:

— Köszönöm, én Istenem — mormolta, — hogy jóllehet még messze az idő, máris kiszemeltem engedted azt, aki élettársa legyen a fiamnak.

dr. Kahan Nison: A héber nyelv feltámadása.

(Uti élmények Erec-Izráelben.)

Ki hitte volna rövid pár évtizeddel ezelőtt, hogy a „holt“ héber nyelv még fel fog támadni, évezredek mumifikációja után vissza fog térni a bét-hamidrások homályából a verőfényes életbe és újra zengzetes nyelve lesz egy ugyancsak halottaiból feltámadt ősi nemzetnek? *Ma Erec-Izráelben mindenütt csak héber szót hallani.* Még a bevándorló is rövid pár hónap alatt úgy ahogy megtanulja őseink nyelvét, mert „rák-ivrit“ (csak héberül) a jelszó egész Palesztinában. Az idegennek olyan körülmények közt a héber nyelv használata már fel sem tűnik. Mindenki természetesnek találja, hogy Palesztinában héberül beszélnek, aminthogy természetes, hogy Olaszországban olaszul.

Bennem is csak a legelső találkozásom az élő héber nyelvvel váltott ki meglepetést. Az első bemutatkozás nem éppen ünnepélyes külsőségek közt játszódott le. Éjjel volt. Egyiptomból jövet ép átkeltünk a Suez-csatornán és El Kantara határállomáson várakoztunk a jeruzsálemi vonat indulására. Egyszerre csak kedves barátom és utitársam, ki itthon egyébként komoly embernek számít, kitörő örömmel figyelmeztet, hogy nézzem meg a csodát, a héber nyelv feltámadását. Hát én néztem, de bizony csodát nem láttam, csak egy kis csinosan épült betonházikót, amelyen házikók más állomásokon is láthatók. Barátom azonban nem engedett és most már magam is meglepetésemre észrevettem, hogy a házikó két végén egy-egy héber betűs tábla díszelg és az egyikre גְּבִירִים „Gevirim“ (urak), a másikra גְּבִירוֹת „Gevivot“ (hölgyek) szó van rápingálva. Ez a két rövid héber szó váltotta tehát ki barátomból a nagy lelkesedést. És joggal, mert e két szó ezen a helyen a maga triviális valóságában minden filozófiai traktátusnál ékebben bizonyította, hogy a héber nyelv valóban feltámadt és él.

Híd a Jordánon a Daganja előtt

Trompeldor és Tel Cháj védelmében elesett társai sírja
Stern Zsigmond mérnök felvételei

Ezután már eszünkbe sem jutott meglepődni azon, hogy a forgalmi rendőr héberül utasítja rendre a rendetlenkedő soffőrünket, hogy a postás pontosan kikézbésíti a hébercímű leveleket, hogy az ügyvéd héberül szerkeszti beadványait és az angol bíró héberül hirdeti ki ítéletét, hogy Ford öles plakátokon héberül reklamírozza autóit és még Nablusban is, hol csupa arab lakik, a hivatalok homlokzatán héber felirat hirdeti a „memsálá“, a hatóság jelenlétét. Igaz, még egyszer meglepődtem a héber szó hallatán és ez akkor történt, amikor Kefar Giládiban vad ugatással nekünk jött a kvuca nyájörző komondora és kísérlők szavára: „Jakub léch mipó!“ (Jakab, kotródj innen!) a Jakab kutya megkezdte a csendes visszavonulást. Arra ugyanis nem is gondoltam, hogy Palesztinában már a *kutyák is csak héberül értenek.*

De a héber nyelv ma Palesztinában már nemcsak a köznapi élet mindenre alkalmas nyelve, hanem az *irodalom, a tudomány, a művészet nyelve* is. Héberül szerkesztik a Palesztinában megjelenő három napilapot, héberül a szépirodalmi, orvosi, műszaki, pedagógiai, mezőgazdasági és egyéb tudományos folyóiratokat. Kint jártunk a *Taruchán*, a telavivi tavaszi mintavásáron és a pompásan megrendezett, káprázatosan sokoldalú kiállításon a „Toceret-Háárec“ (honi ipar) nagy csarnokában különösen lekötötte figyelmünket a *héber könyv kiállítása.* Rengeteg a héber könyv, ami az utolsó pár esztendőben elhagyta a palesztinai sajtót és a könyvek kivitele is meglepően modern és szép. Eredeti zsidó művek mellett az „Amanut“ és a „Dvir“ könyvkiadóvállalatok sok fordítást is adnak ki, különösen szépirodalmi könyveket. Láttuk héber nyelven *Jack London, Oscar Wilde, Jules Verne, Kipling, Sven Hedin, Sienkiewicz* műveit és számtalan más idegenből fordított könyvet és amit elsősorban meg kellett volna említenem, láttuk *Avigdor Haméirinek* fordításában *Az Ember Tragédiáját.* Kár, hogy Palesztina ez ünnepelt költőjének műveit nem adják ki könybe magyar nyelven! A *Taruchán*, akár csak nálunk a *Tavaszi*

Vásáron, a gyermekek örömeire rengeteg *héber nyelvű reklámcédulát* és reklámbrosurát osztogattak, amelyekből magunk is egy nyalábra valót hoztunk haza.

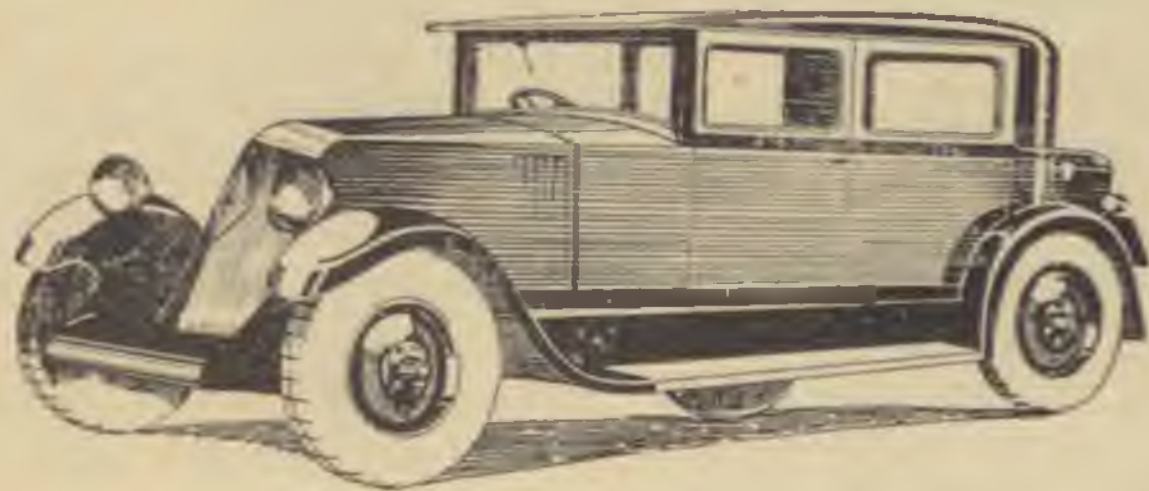
A héber nyelv kiművelésének legmagasabb fokát a két héber főiskolán a jeruzsálemi egyetemen és a haifai műegyetemen éri el. A *jeruzsálemi egyetemen* hazánkfia *prof. dr. Mósé (Mihály) teke* volt a vezetőnk. Különös büszkeséggel mutatta nekünk az Einsteintől elnevezett, nemrég elkészült matematikai intézetet, ahol ő adja elő héber nyelven (kézirat nélkül!) a differenciál- és integrál-számítást. Az intézet előcsarnokában a falról leköszönt *Einstein* életnagyságú olajfestménye és előtte áll márványba vésett héber felirattal „*Jicchák*“ *Newton* ércszobra. Ugyancsak héber nyelven tanítja az egyetemen másik hazánkfia, *Fodor* professzor a biokémiát és az érsekújvári *Klein* professzor Palesztina földrajzát és történelmét. Az egyetemen egyelőre még csak a judaisztikai és bölcsészeti kar működik, de előreláthatóan néhány éven belül kiépül az orvosi szak is. Midőn ott voltunk, ép akkor fejezték be az egyetemi és egyben *nemzeti könyvtár* hatalmas palotájának építését, mely méreteiben és modern berendezésében vetekszik a világ legnagyobb könyvtáraival. Mint az egyetem, úgy a könyvtár is a Skopus-hegy csúcsán épült, Jeruzsálem legmagasabb pontján és onnan dominálja az egész várost, mintegy jelképezvén a zsidó kultúra fenségét. Ma a rengeteg könyvtárolomány még négy különálló épületben van elhelyezve és a legmodernebb amerikai rendszer szerint osztályozva várja a végleges elhelyezést. Meglátogattuk a keleti nyelvtudományok osztályán *Goldzieher* könyvtárát, amely eredeti összeállításában, mint azt *Goldzieher* professzor Budapesten használta, van ott is felállítva. Ott láttuk a fölbecsülhetetlen értékű arabs incunabulák mellett a Nyugat évfolyamait és a magyar szépirodalom műveit.

Haifában a *műegyetemen* *Breuer* professzor fogadott, a Budapestről elkerült kiváló kultúrternök, kinek nevéhez fűződik a Jezreel-sikság évezredes mocsarainak lecsapolása. A Kármel-hegy lejtőjén, a Hádár Hákármel zsidó villavárosban a műegyetem rektora, *Baerwald* műépítész tervei szerint épült műegyetemi palota Palesztina legszebb épületeinek egyike. Bejártuk a tantermeket, a rajztermeket, a műhelyeket, mindenütt szorgalmas munka folyik. Most bocsátotta el a műegyetem fennállása óta először *diplomás műépítészeit*. Megnéztük a héber nyelvű diploma-munkákat és a hozzávaló rajzokat. Kedves mérnök-utitársam nem győzte eléggé csodálni, hogy rövid pár évi fennállás után a műegyetem máris ily munkát képes produkálni.

Csak egyen csodálkoztunk, hogy miképp fejlődhetett ki a héber nyelv rövid pár év alatt annyira, hogy minden tudományos szakmának ma már rendelkezésére áll a maga tudományos szak-

szótára és hogy a tudományos tényezők által, akárcsak nálunk *Kazinczy* nyelvújítási korszakában, megkonstruált és a *Váád Háláson*, az országos nyelvújítási tanács által aprobált új szavak ezrei oly hamar megtalálták útjukat az életbe és közkincsévé váltak az egész palesztinai zsidóságnak. Ez csak abban leli magyarázatát, hogy sehol a világon nem olvasnak annyit, mint Erec-Izráelben és sehol nem találni oly magas művelődési színvonalat, mint ott. Hisz a statisztika kimutatása szerint *Palesztinában a munkásság 70 százaléka középiskolát végzett és 25 százaléka főiskolai képzettséggel bír!*

A héber nyelv gyors elterjedéséhez az iskola, a sajtó és a sok népgyűlésen kívül hatalmasan hozzájárult a *héber színművészet* kifejlődése is. Láttuk Tel-Avivban a *Hábimá* előadásában a *Dybukot*. Roviná és társainak a játéka nemcsak mint színjátszás volt elragadó és megrázó, hanem e világhírű héber színművészek száján a héber nyelv ritmusa, dallamossága, szépsége még azt is, aki a héber nyelvet nem érti, lebilincselte, magával ragadta. Egy országban, ahová a világ minden tájékáról jönnek a bevándorlók, akik a héber nyelv-

מכוניות לוקסוס

«מונה סיקס» ו «ויה סיקס»

בנין המכונית מונה סיקס הוא נהדר, ואפשר להשתמש במכונית לכל הצרכים, ובכל המקומות. מכונית «ויה סיקס» בת 5 ו 7 מקומות היא המכונית בעלת כל הנוחיות. בהתחרות מרוץ מכוניות במרוקו הצטיינה מכונית זו בהשיגה מהירות של 110 ק"מ 520 מ' לשעה במרחק של 709 ק"מ.

המכוניות המובחרות

«מונה סטלה» ו «ויה סטלה»

מכוניות «מונה סטלה» ו «ויה סטלה» בכל אחת מהן ישנה מכונית בת אותו הכח שבמכוניות «מונה סיקס» ו «ויה סיקס», וכמו כן יש להן גם כל הנוחיות. הרכבת המכונית היא נקיה מכל זיוף ויש באפשרותה להתחרות עם כל המכוניות המפורסמות שבעולם.

גוף המכונית, בנוי מאלומיניום בכדי שהמכונית תהיה קלה וחזקה מאד.

נוסף לזה בונה בית החרשת «רינו» מכוניות שכוחותיהן מ 40-18 כח סוס וכמו כן גם מכוניות-משא שיכולות להוביל מ 600 קילו עד 10 טון.

Autóreklám a telavivi kiállításon

Gyermekszépségverseny Telavivban

vet nagyjában még csak ott sajátítják el, a szinpadnak különösen nyelvészeti szempontból ropant nevelő hatása van. És a Habimá előadásait, mely bejárja az egész országot, városokat és kolóniákat egyaránt, hallgatják a munkások és földművesek tízezrei és amidőn lelkesednek, sírnak és vigadnak, egyben tanulnak is.

Magunk is tanui voltunk egy ilyen falusi színjátszásnak, mely örökké felejthetetlen marad számunkra. Chederában voltunk, Számáriának e nagyszerűen fejlődő ültetvényes telepén. A telávivi „Mátaté“ (A seprő) irodalmi és politikai kabaré tartotta ott vidéki körútján előadását egy szabad ég alatti színpadon. Az előadás, melyhez foghatót csak Jusnij Kék-Madár kabaréja produkál, scenirozásában, díszletezésében, játékban egyaránt elsőrangú volt. A művészi társaság, mely Avigdor Hamérii Kum-Kum kabaréjából került ki és így közvetve a magyar kabaréművészet dicsőségét hirdeti, három órán keresztül valósággal megbabonázott művészetével. De azért talán még nagyobb szenzációt jelentett számunkra a közönség, mely a művészeket hallgatta. Együtt lehetett talán 1000 férfi és nő, többnyire munkások, proletárok, kik közül sokan lóháton sok órányi távolságból jöttek be a Mátaté előadására. A színpad környéke egészen Wild-West benyomását tette, a kerítéshez kötött lovak és öszvérek sokaságával. És bent a tömeg tombolt és fütyült (ott ez a lelkesedés egyik jele) extázisában, különösen, amikor a Ruthenberg-mű a munka apotheózisát (Ál Éver Hájárdén) énekeltek a szinpadon. Mellettem egy barnabőrű, nagy szemű jemenita cselédleány ült, zsebkendőjéből ette a tökmagot, míg szemeiből peregtek a könnyek, bizonyára visszaemlékezett hajdani jemeni

rabszolgaságára és érezte mai emberi mivoltát, amit szegény cselédsorában is Palesztina neki és testvéreinek biztosít.

A közös kultúrtörökvések és az a tudat, hogy szegény és gazdag együtt építi Erec-Izrael országát és hogy csak az egyéni érdekek hátraszorításával lehet az idealizmus azon magaslatára emelkedni, mely szükséges ahhoz, hogy egy széjjelhullott, atomizált népből újra államalkotó nemzet létesüljön, mindez Palesztinában olyan légkört teremtett, mely elviselhetővé tesz sok nélkülözést és edzi az emberek kitartását további munkákhoz és küzdelmekhez. Bennünket, kik csak mint vándorok jártuk be e szent országot, is megérintett e légkör lehelete és boldogság öntötte el szívünket, hogy megadatott nekünk is a lehetőség, hogy szerény munkásként némileg résztvehessünk e majdan az egész világ zsidóságát bevilágító és megtermékenyítő grandiózus kultúrmű megépítésében.

Fájó szívvel mondtunk búcsút a csodás országnak és csodás embereinek és midőn Mismár Hájárdénban a Jordán hídján a határőrség tisztelgése mellett elénekeltük a Hatikvát, a zsidó reménység dalát, nem szakadtunk el őseink országától, mert úgy éreztük, hogy az érzelmi szálak ezrei oda kötnek. Nemcsak a héber nyelv támadt fel Erec Izraelben, hanem Erec Izrael maga támadt fel az összzsidóság számára.

Keller Dida verseiből:

A TEMETŐNK.

Besüppedt néma régi hantok,
Márványkövön pár sor írás,
Titokzatos héber betűkkel.
Itt pihennek az elhunyt ősök:
Nagyapáim nagy, örök csendben,
Kik Adonájhoz térve várják
A megváltásnak trombitáját.
Bús, ódon zsidó temető,
Majd én is egyszer ide térek,
Ha elillantak már az évek.
Szakállas vénnek mormolják majd
Az ősi „Halljad Izrael“-t.
A bús lázadó megpihenten
Itten nyugszik majd örök csendben,
Harcoló, dacos, vad szívem.

AZ ESZKIMÓ NEM ÁLMODIK DALT.

A dalok ma oly zengve szállnak,
Oly frissen, tisztán cseng az ének,
Ma nagy, fehér, káprázatos
Regékről álmodik a lélek:
Szűzfehér, havas hegytetőkről,
Beszórva téli nap tűzével,
Messze fjordokról, jégtenger partján,
Csodás, lila északi fényvel.
Iramszarvasok hosszú sorban
Vágtatnak a szikrázó hóba',
S az eszkimó — jaj, nem dalol dalt,
Legnemesebb álma a fjóka.

Barsi-Freund Minna (Tel-Aviv): „Bölcsek, fontoljátok meg szavaitokat!”

A *Mult és Jövő*, megjelenésének első éveiben, sőt még tulajdonképpen születése előtt: a *Magyar Zsidó Almanach*-ban — felfedezett egy magyar zsidó művészt, Seelenfreund (Jedidja) Salamont. Aki állandó olvasója volt a *Mult és Jövő*-nek, úgyszólván évről-évre viszontláthatta hasábjain Seelenfreund terveit és a róluk szóló cikkeket, melyek a művészt, mint a magyar zsidóság büszkeségét méltatták. Mit alkotott Seelenfreund? Felszínre hozta a héber betű gazdag formáit és elemeiből megalkotta a héber ornamentikát és a héber díszítő stílust.

Megteremtette a zsidó nép számára azt, ami minden nép egyéniségének egyik jellegzetes kifejező eszköze: sajátos iparművészeti tónust. A *Mult és Jövő* nyomán a zsidóságon kívül is, a magyar határokon túl is visszhangot keltett Seelenfreund működése. Akkoriban tipegte első gyermeklépéseit a palesztinai zsidó művészet is, a Becalel is gyermekcipőben járt még — s Patai József boldog meglepéssel ujságolta Seelenfreundnak, hogy Ira Jann a Szentföldről írt neki és a nagyjelentőségű kísérletek fölötti lelkes örömét fejezte ki. Teltek-multak az évek. A művész maga is minden zsidó szellem ősi földjére vándorolt ki, hogy ott életideáljának élhessen. Nyolc év telt el, mióta Seelenfreund a Szentföldre lépett. Súlyos esztendő. Sok minden történt itt azóta, sok örvedetes és sok szomorú esemény. Seelenfreund mindent legyőző idealizmusa szilárd maradt. Fáradhatatlanul és minden anyagi nyomorúságot hősiesen legyőző lelkesedéssel munkálkodott a héber ornamentika terjesztésén; oldalakon keresztül sem győzné az ember felsorolni a sokfajta iparművészeti munkát, amelyeket héber ornamentikával díszített. Pergamentre rajzolta, fába véste, égette, aranyba, ezüstbe, rézbe véste, öntötte, kézimunkába, plakátba, szőnyegbe, tapétába tervezte, zsidó templomi szerekbe (בלי קודש) formálta, cizellálta, selyemre, szövetre, bársonyra festette, hímezte, képkeretbe, bútorba formálta, könyv-

díszbe, fejlécbe, címlapra, emléktáblára, iniciáléba tervezte, agyagba mintázta; talán nincs a föld kerekiségén olyan iparművészeti ág, amelyen meg nem mutatta, hogy a zsidó embernek otthonát, templomát, egész környezetét héber stílus ornamentikával lehet díszíteni. Sokan, nagyon sokan utánozták, követték, jól-rosszul s ez volt a művész legnagyobb öröme. 1924-ben Jeruzsálemben szerény kis füzetben összegyűjtve (קטוט עברי) rengeteg tervének egy kis töredékét, ünnepelték hivei

Jedidja Seelenfreund: Monogramok

művészi munkálkodásának huszonötödik évfordulóját. Patai József, Rabbi Benjamin, Weisz Miksa professzor és M. Avi-Shaul méltatták a jubileumi füzetben Seelenfreund művének jelentőségét.

Ha Seelenfreund nagyot alkotott a zsidóság számára, úgy a *Mult és Jövő* felbecsülhetetlen érdemeket szerzett az alkotásnak megértése és közel husz esztendőn keresztül való propagálása által. A *Mult és Jövő*-nek ezen érdemét a palesztinai sajtó annak idején teljes mértékben elismerte és nyomatékosan kiemelte. (Lásd: „Hator“ 1921., 43.)

S milyen furcsa, hogy ma, éppen e hasábo-

Jedidja Seelenfreund: Fejlécek

Jedidja Seelenfreund: A Keren Kajemeth dazoklevele a földes szárvő Josua Chanikának

írója szükségét annak, hogy Seelenfreundot a magyar zsidó közönség előtt, amely annyi megértéssel és szeretettel támogatta annak idején s amely annyi közönnyel felejtette el egykori dédelgetett büszkeségét (rövid 8—9 esztendő alatt), úgyszólván megvédelmezze az Irás által megátkozott „השתגביל“, határköeltolás“, kisajátítás ellen, amely oly igazságtalanul érte őt.

Az első: a *Mult és Jövő* 1929 februári számában Irsai István cikket írt a saját *modern héber betűjéről*. Először Irsairól és művészetéről akarok néhány szóban megemlékezni. Ő nagyot alkotott Palesztinában a plakátművészet terén. Új tónust hozott ide, üde, friss, finom tehetséggel nyújtotta oda műveit a héber közönségnek. Szignettjei, plakátjai és egyéb e körbe tartozó tervei mindazt tartalmazzák, ami szükségesség és ami igazán tiszta művészet. Őt is sokan utánozzák, eszméit bitorolják, — külön fejezet ez. De ha elmondtam legmélyebb meggyőződésemet és kifejeztem igaz bámulatomat Irsai művésze előtt, akkor jogom lesz néhány szót szólni az ő modern héber betűiről. Ő, saját szavaival élve, azt tartja, hogy a modern héber betű problémáját úgy kell megoldani, hogy: „elindulni a *Semmiből*“ és „a héber betűt le kellett sematizálni a latin betű formájára“. Pardon! a mi héber-assyr betűinknek éppen a *טרבע*, a négy-szögletes forma a szépsége és jellegzetessége. A forma pedig tradíciót jelent, történelmet, ehhez a formához ezer lelki és kulturális szál fűz bennünket. Ha *latin formát* akarunk, kérem szépen, akkor mindjárt készen kapjuk magát a latin betűt. Mire való ez a kerülőút? Hiszen Ben-Avi ma latinbetűs héber ujságot ad ki Jeruzsálemben! S milyen abszurditás a héber nyelvtudósok szerint Ben-Avi törekvése héber *nyelvi* szempontból, épp oly abszurditás Irsaié *héber művészeti* szempontból. Irsainak azon betűi jók, amelyek megőrzik a quadrát alapformát, a többiek pedig nem oldják meg az „egy magasságba futó“ írás „sivárságát“, melyet ő annyira fájlal, hiszen az ő betűi is egy vonalban futnak és sokkal sivárabb képet nyújtanak néha, különösen a vékonydongájuk, mint a régi héber betűk, melyeket a vízszintes vastag vonalak élénkítenek. Irsai Seelenfreundot (a „Becalel“-l együtt) úgy intézi el, hogy ő, Seelenfreund, alkotott ugyan néhány szép betűtipust, de minduntalan zsákutcába futott, mert: az ismert típus volt a kiinduló pontja és nem mert vagy nem tudott a tradíciókkal megbirkózni. Ő pedig, Irsai, nem futott zsákutcába, mert ő — a *Semmiből* indult ki. Dehogy is a *Semmiből* indult ki! A

latin betűből! Ellenben Seelenfreund a gyönyörű assyr-héber betűből indult ki és a perzsa-héber betű alapján megcsinálta a minden elképzelhető művészi és praktikus tulajdonsággal ellátott betű-típusát: amely megőrzi a quadrát formát, *nem fut* egyvonalban, a függőleges vonalak vastagsága miatt pedig könnyű az olvasása, esztétikai szempontból pedig kifogástalan. (Lásd a „Dvir“ kiadásában megjelent „Széfer Haarec“ fejezetcímeit.)

Nem lehet tehát Seelenfreund évtizedek óta tartó működését egy kézlegyintéssel elintézni.

Ha Irsaival tisztán akadémikus vitám volt, úgy Widder Salamonnal tisztán tárgyi vitám lesz: megállapításokat kell helyreigazítanom.

A „Becalel“-ről írt cikkében (*Mult és Jövő* 1929 március) a következő passzus fordul elő: „A héber betű formagazdagságának fölfedezése a Becalel érdeme. (A magyar származású Seelenfreund a héber cursiv betű ornamentikáját kultiválja)“.

Jóságos Ég! Ilyesmit lehessen írni a *Mult és Jövő*-ben, mely közel husz esztendő óta zászlóvivője a zsidó művészetnek és husz esztendő óta párhuzamosan, egymás mellett propagálja úgy a Becalel, mint Seelenfreund művészetét!

Ki vitatná el a Becalel jelentőségét? Sivatagban művészi oázist teremtett, tudatlan jémeni ezüstműveseknek művészi irányt adott, kiváló művészeket hozott az országba, egész generációt nevelt a szép és a művészi szeretetére, stb., stb. De héber ornamentika? Hol volt még akkor a Becalel, közel harminc esztendeje, mikor Jedidja Seelenfreund héber ornamentikát rajzolt? Sőt mi volt még akkor a Becalel, mikor Seelenfreund rajzai

Jedidja Seelenfreund: Héber ifjúsági folyóirat címlapja

már megjelentek? Sőt 1916-ban, három évvel a budapesti „Becalel“-kiállítás után is, egyebek közt ezt írja Secundus a *Mult és Jövő* hasábjain: „Seelenfreund kísérleteire nagy misszió vár különösen a zsidó templomdíszítés, üvegfestés, kegyes-terek és héber grafikai termékek művészi képzése terén. Hasonló törekvést látunk a jeruzsálemi „Becalel“ iparművészeti iskolában is, de egyelőre még egészen primitív alapon.“

Seelenfreund héber ornamentikája a *Mult és Jövő* és talán a *Grafikai Szemle* útján jutott el a Becalelba, ott nagy feltűnést keltve.* S mégis mit látunk? Később sem alkalmazták a Becalelban egyéb módon, mint héber szavak monogrammszerű megrajzolásában. Ez pedig még messze van az ornamentikától. (Még 1913-ban jelentek meg e monogrammok a *Mult és Jövő*-ben.) Nem kutatom, hogy önállóan jutott-e el a Becalel valamelyik művésze e díszíráshoz vagy pedig Seelenfreund hatása alatt. Hiszen jelentősége igen csekély. Még valaki törekedett héber ornamentikára: a halhatatlan Lilien. De ő sem jutott el tovább, mint a héber magánhangzók (a „nikkud“) formáinak egymás mellé fűzéséig. Az egyéb bibliai szimbolumok ornamentális feldolgozása azonban *egyesegegyedül az ő alkotása, általa is jutottak el a Becalelba*. S ha művészi szempontból írunk a „Becalel“-ról, bűn meg nem említeni Lilient.

S visszatérve a héber ornamentika megteremtőjéhez, Seelenfreundhoz, újból csak idéznem kell:

* A háború utáni években is még így ír Patai a *Mult és Jövő*-ben: „ha a világ nem borul lángba és nem lobogott volna öt éven keresztül, ma bizonyára Becalel jeruzsálemi iparművészeti iskola terjesztette volna el Seelenfreund művészetének értékes produktumait az egész világon. Mert Seelenfreund helye ott volna a Becalelben...“

„Iskolát csinált — írja Weisz Miksa professzor az *Egyenlőség* 1921 január 28-iki számában — és a fiatal iparművészek egész gárdája mesterének vallja“.

De mi értelme a beszédnek? Tessék elővenni a *Mult és Jövő* évfolyamait, a *Magyar Zsidó Almanach*-tól egészen a mai napig, tessék megvizsgálni a bennük megjelent Becalel-műveket és a bennük megjelent Seelenfreund-reprodukciókat: van-e az összes Becalel-művek között *egyetlen egy is*, amely héber betűornamentikával volna díszítve s van-e az összes Seelenfreund-művek között *egyetlen egy is*, amely *nem* az ő héber ornamentikájával volna díszítve? Beszéljenek a reprodukciók!

Igen sokan követik őt, utánozzák és néha kisajátítják, de érdekes, magában Palesztinában, ahol nagynevű írók foglalkoztak cikkeikben Seelenfreund munkásságával (az elsők és leglelkesebbek között volt neves költőnk, Hamméiri) mondom, itt még senkinek sem jutott eszébe, legalább is a nagy nyilvánosság előtt, elvitatni Seelenfreundtól az elsőség és a teremtés dicsőségét.

Még ezt is, az egyetlen javát, elvegye a publicisztika tőle, aki — újból Weisz Miksa professzor szavaival élve — most is, mint azelőtt „távol minden vásári tülekedés zajától“, sőt ma már: nyomorban és agyonhallgatottságban — szenteli tehetségét a zsidó dekoratív művészet szent munkájának? A magyar zsidóság amugy sem „nagyon“ buzgólkodik a művész támogatásán; hiszen ő nem áll a fórumon és nem követelődzik, nem hirdeti hangos szóval alkotását, ő csak „szerény téglának“ tartja magát a zsidó nép újjászületésében.

Avtalion szavaival fejezem be:

חכמים הודרו בדבריהם

„Bölcsök fontoljátok meg szavaitokat!“

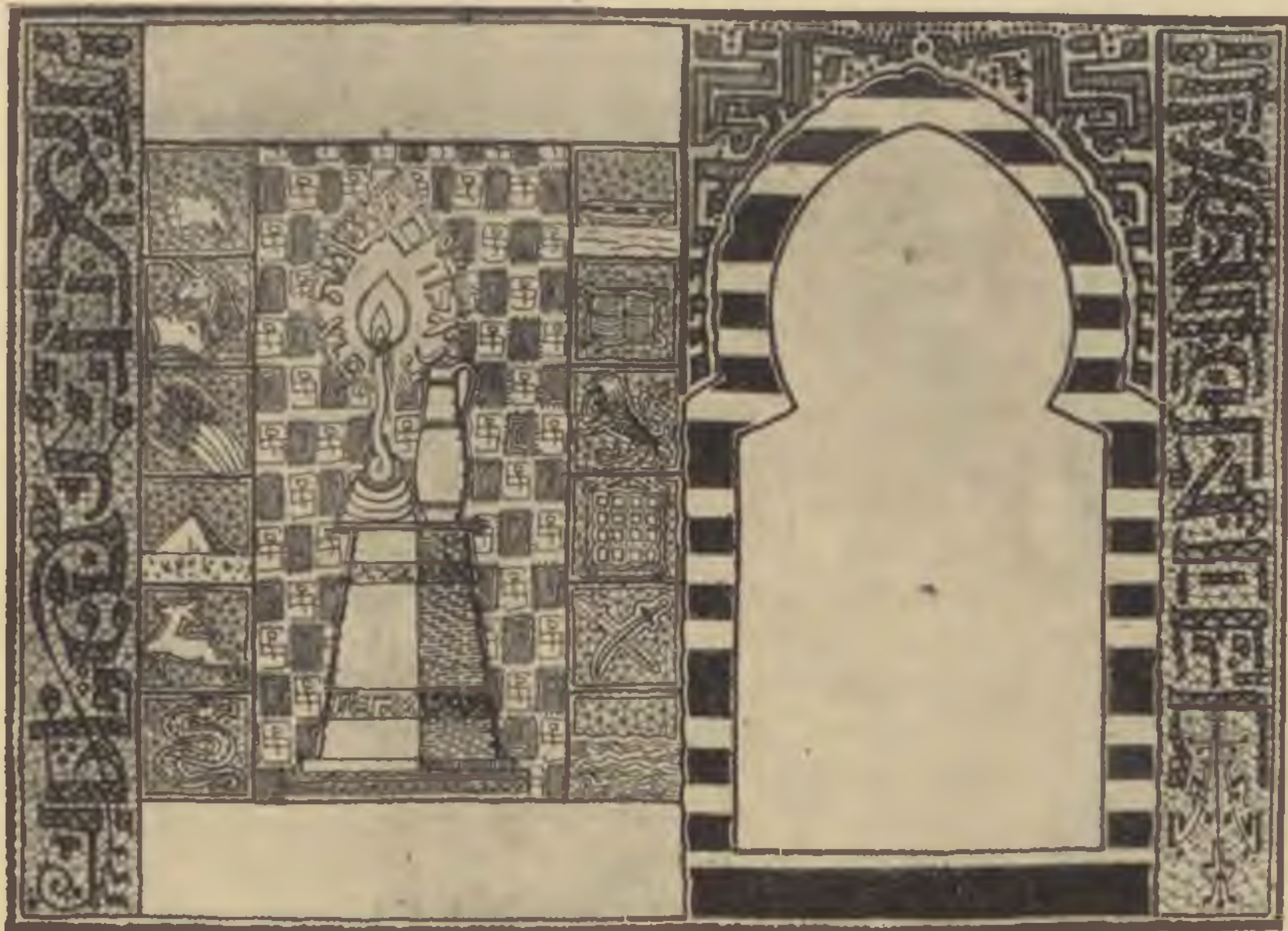
*

Végtelenül bánt, hogy cikkem idevonatkozó passzusa félreértésre adott alkalmat.

Említettem is cikkemben Seelenfreund mestert és éppen a köztünk lévő elvi differencia kapcsán.

Semmiképpen sem volt szándékomban tehát letagadni azt a szép és eredményes munkásságot, ami a zsidó iparművészet egyik oszlopának nevéhez fűződik; még kevésbé lehetett celom egy régi atyai barátomat megbántani.

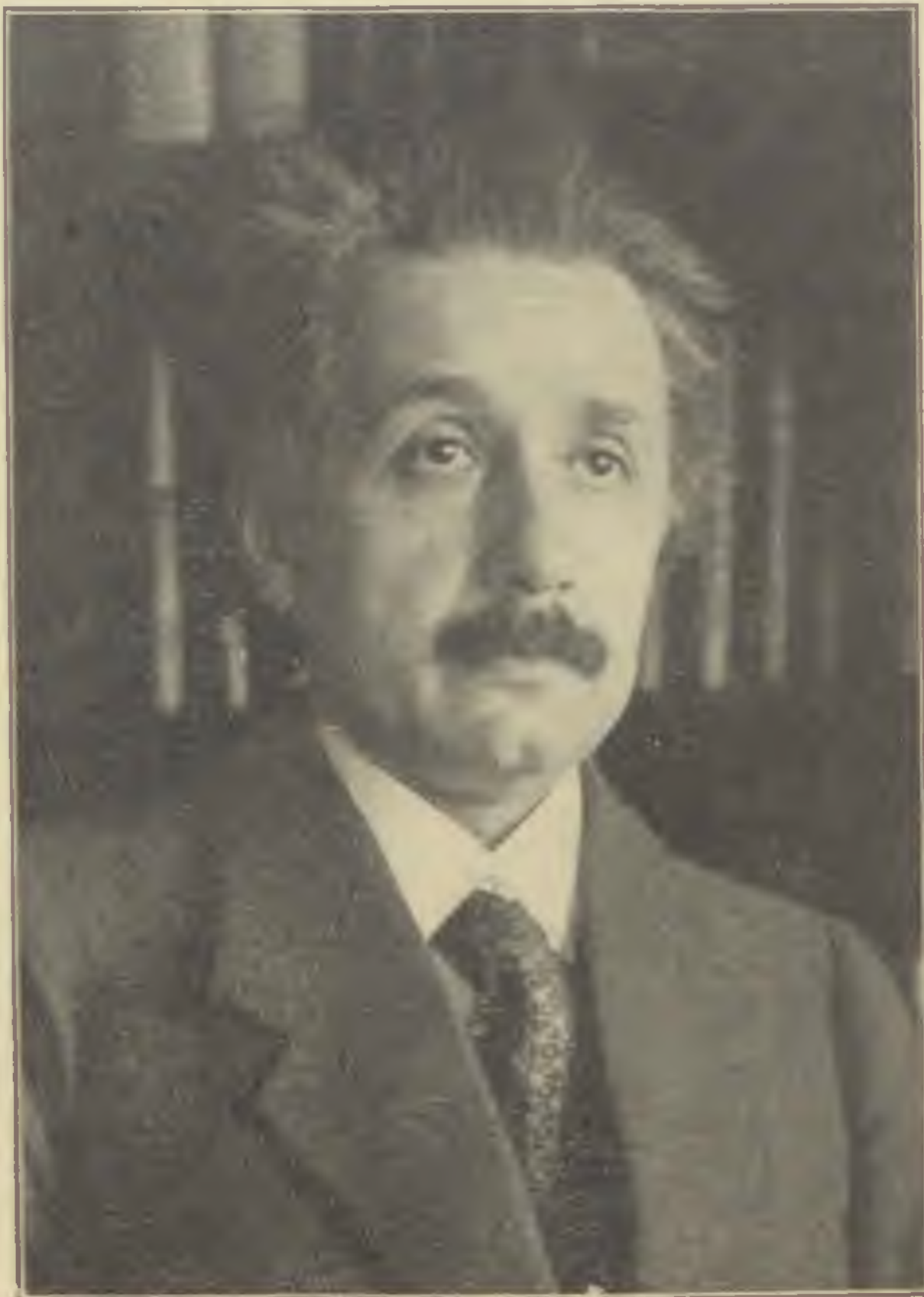
Irsai István.

Jedidja Seelenfreund: Jahzeittábla

Jedidja Seelenfreund: Iniciálék

Einstein

Berend Pál: Az ötvenesztendőös Albert Einstein

A ki Albert Einsteinnak, az ötvenesztendőösnek „emberi“ portréját akarja megrajzolni, annak nyilván Einstein „lelkiségének“ hármas összetevőjéből kell kiindulnia. Einstein nem csupán zseniális tudós, hanem ihletett művész és mélyérzésű, klasszikusan „tökéletes“ zsidó. Olyan zsidó, akiben nagyszerűen egyesült a tradíció tisztelete és szeretete a legmodernebb zsidó problémák — háborúutáni palesztinai kolonizáció stb. — megoldás-keresésével és megoldás-megtalálásával.

Jellemző Albert Einstein nagyszerű zsidó öntudatosságára, hogy most, ötvenesztendőös korában minden „értékes“ ajándékot már az ajándékozás kezdeményező csiráiban visszautasított, — ehelyett arra kérte barátait, tisztelőit, ismerőseit, hogy ültessenek el nevében, vagy akár nevére facsemetét Palesztinában. Mindössze egyetlen ajándékot fogadott el, amelyet szentföldi zsidók küldtek és persze ez az ajándékozás az ő zsidóvonatkozású gondolatvilágának megfelelően történt. A „zsidó nemzeti alap“ közvetítésével szegény szentföldi zsidók elküldték neki a bibliai ország gyümölcseit, jaffai narancsokat, citromot, mandulát,

fügét, datolyát, friss bort és rechobothi narancsvirágmézet. A kosarat szentföldi virágok díszítették és egy régistilusú pergamenszalag, ezen az utóbbin állottak finoman metszett betűkkel a szerencsét kívánó szavak... Talán fülében csengett Einsteinnak a legutóbbi palesztinai fogadtatás, az a történeti zengésű mondat, amellyel Usziskin üdvözölte a diaszpóra nagy fiát:

— *Menj fel a Scopus hegyére, ahol már kétezer év óta várnak reád...*

És Einstein felment a Scopus hegyre, ahol az új héber egyetem áll, melynek matematikai intézete az ő nevét viseli.

E sorok írójának módjában állott személyes találkozás és impressziók alapján megalkotni magának Einsteinról való véleményét. Nem a tudós kvalitásainak értékeléséről van itt szó, erre másnak, hozzáértőnek kellene vállalkoznia, hanem Albert Einsteinnak, az „emberi“ jelenségnek érzékeléséről.

Téved az, aki azt hiszi, hogy Einstein életberendezésében afféle szisztematizáló gondolat érvényesül, hogy ugyanolyan aprólékos precizitással dolgozik, mint mondjuk Goethe, hogy zsenit zsenivel hasonlítsunk össze. Goethe úgy katalogizálta életét, élményeit, benyomásait, leveleit, teendőit cédulák, dátumok és abc-rendszerek segítségével, mint egy modern, milliós tételekkel dolgozó kereskedő üzemet, könyvelését, vevőinek természetrajzát, személyzetének munkateljesítményét, az üzleti eredmény hanyatló, vagy emelkedő tendenciáját és így tovább.

— *Goethe afféle „hideg“ lángész volt!* — Ez Einstein saját mondata. — *Nem birják el az idegeim az ő olimpiai fényességét,* — teszi hozzá enyhe mosollyal, magyarázóan, bocsánatkérően a tudós.

Könnyű volna ezekután megállapítani, hogy Einsteinnak „magas“ Goethe, ha ugyanis az ember a világ intellektusainak hatalmas, kiapadhatatlan Goethe-kultuszára gondol. Csak nem szabad elfelejteni, hogy Einstein zseni és a lángésznek az a kiváltsága, hogy ne illeszkedjék bele a közhelyszerűségekig ismételt és elfogadott igazságok tanításaiba. Einstein az ő rapszódikus teremtésmódszerével, művész-temperamentumával és bohém-allűrjeivel nem „csodálhatja“ Goethét. Hogyan is szerethetné a kimért, előkelő, elegáns, finom és „jól-berendezett“ weimari költőt és minisztert az az ember, aki egyszer Washingtonban előadást tartott relativitás elméletéről és látva, hogy a publikum laikus része, tehát kilencvenkilenc százaléka unatkozik, pár percnyi türelmet kért és elhozatta hoteljéből a hegedűjét, hogy a közönséget másfél órán át szórakoztassa Mozarttal, Schuberttel, Strauss-szal és a zenei irodalom más desszert-kereskedőivel... Mennyi humor, mennyi ötlet, mennyi egészséges ironia és mennyi becsület, meleg, emberi szív van abban a férfiban, aki azt meg tudta tenni... Goethe — Einstein helyé-

ben — nyilván a publikum fejéhez vágta volna relativitás-elméletének pillanatnyi segéd-eszközeit, a krétát, a szivacsot, a kis asztalt, a pohár vizet, talán a feketetáblát is, — amelyen a számsorok voltak felírva — a hozzátartozó állvánnyal együtt.

Ha igyekeznek is Albert Einstein a „publikum izlésének behódolni“ — mint ahogy most láttuk, — azért kétségkívül megérzi az ember a zsenialitás-fluidumot, ami a tudósból kiárad. Olyan misztikus valami ez, amelynek jelenlétét Gerhart Hauptmann-nal való találkozásomkor konstatáltam még. Pedig tízéves ujságírói pályám jelentős részét Berlinben töltöttem, ahol majdnem olyan számban szaladgálnak a világnagyságok, mint nálunk a tucatek és ahol naponként fő egy ilyen világhírességgel való interjú a szorgalmas ujságíró fazékában. Mondom, csak Gerhart Hauptmann-nal kapcsolatban állapítottam meg — Einsteinon kívül, — hogy vannak még zsenik a földön, akik előtt az egyszerű halandó, pláne a mindenkinél egyszerűbb riportter úgy dadog, mintha rövid nadrágot és gyerekcipőket hordana... Einsteinnál nem félemlített meg annyira a lángész „lángja“, mint Hauptmann-nál, mert Einsteint kicsit közel éreztem magamhoz az ő „királyi bohémságára“ való tekintettel...

Einstein tökéletesen „kifejlődésre“ jutott életének, sikereinek egyik úgynevezett titka a boldog családi élet, amelyben a tudósnak része volt gyermekkorától kezdődően. Einsteinnak mindig, mindenkor az *otthon* volt legfőbb szórakozása és pihenője. Felesége, ez a finom, csöndes, kulturált asszony — körülbelül egyidős Einsteinnal, de jóval fiatalosabb benyomást kelt — a lehetőségig távol tart tőle minden hétköznapi problémát és Einstein egyetlen leánya, egy kedves, okos, huszéves teremtés is híres arról, hogy életprogramjában erősen hozzásimult apja csöndes, visszavonult életformáihoz, ami nagyon nagy szó Berlinben, a fiatal fiúk és lányok „forradalmi“ életörömeinek városában.

... Einsteinnak nincsenek könyvei — illetőleg nem sok — a tudós egyike azoknak a keveseknek, akik azt az álláspontot foglalják el, hogy nem a könyvespolc nagysága, az elegáns könyvtárszoba, a modern és régi klasszikusok — öt különböző nyelven — teszik ki a magasabbrendű embert, — hanem az alkotás, a gondolat, az a bizonyos plusz, amivel a kivételes gondolkodó előbbreviszi a haladást. Albert Einstein könyvtárában megvannak a modern matematikai kézikönyvek, de nincsenek meg a modern szépirodalom és a modern filozófia reprezentánsai, mert a zseniális matematikus napimunkája után többre becsül egy kvartettben való primhegedű-szereplést, egy jó színházi-, vagy akár kabaréelőadást és — alig merem kimondani — detektívregényt, mint elmefuttatásokat kiváló idegen szellemektől.

Éppen ez a teljes nagyképűség-nélküliség

rokonszenves és elragadó Einsteinban... Hányszor láttam Berlin nyugati részén, a nyári hónapokban, késő délutánokon, előadásai után hazafelé sietni: kalap nélkül, szandálban, mintha egy kis fürdőhelyen volna, a strand és a szállodája közötti kétszázméteres utat tenné meg, holott nyilván félórát utazott földalattin és félórát gyalogolt, amíg a centrumból, az egyetemi negyedből hazajött. Megmosolyogják? Nem hiszem, lehet. De ha valaki figyelmeztetné erre az eshetőségre Einsteint, egész biztosan megnemértően csodálkozna... Pedig sok érzéke van a humor iránt, csakhogy a szellem előkelőbb és finomabb derüje érdekli és nem a külsőségeken alapuló, felületesebb mosolygás.

Pár, három-négy szobája van Einsteinnak az úgynevezett „modern“, nyugati városrészben, a Haberland-Strassen, a negyedik emeleten. Berlini viszonyokhoz képest feltűnően szerény életformát jelent ez a három-négy szoba, igen halk és csendes luxust egy olyan világvárosban, ahol közepes íróknak, vagy közepes vállalatok prokuristáinak is villájuk van Dahlemben, vagy Grunewaldban.

Einstein kétségkívül nem gazdag ember. Egyetemi tanári fizetése nagyon csekély, tekintve, hogy korunk legnagyobb matematikus-fizikusa máig sem rendes, mégcsak nem is rendkívüli professzori állást tölt be, hanem a porosz tudományos akadémiának egyetemi előadásokra jogosított tagja — „Lesendes Mitglied der Akademie der Wissen-

Az Einstein matematikai intézet
a jeruzsálemi héber egyetemen

schaften“ —, ami úgy a magántanári és a rendkívüli tanári címek között foglal helyet. Iróniája a sorsnak, hogy ez a koncepcióban a realitásokon már túlnövő és metafizikai régiókba fejlődött ember nem kaphat rendes tanári állást és abszolút gondmentességet biztosító fizetést, — mert a berlini tanszékek be vannak töltve derék, de ismeretlennevű pedagógusokkal és ügyes szorgalmasokkal. További iróniája a sorsnak: most, ötvenéves korában egy kis villának lakhatási jogát ajándékozta Berlin város nagy polgárjának —, az életfogytiglanig való használatot. Ezt persze nem utasíthatta vissza Einstein. A városi magisztrátust nem lehet arra kérni, hogy facsemetéket ültessen el Palesztinában... Két héttel később kiderült, hogy Berlin városa megfélekedett egy csekélységről: a villa 1937-ig bérebe van adva. Mire a magisztrátus nagylelkűen egy telket ajánlott fel Einsteinnak valahol a messzi, nyugati kertvárosok táján azzal, hogy a házat rá saját költségén építse fel a tudós. Einstein, az örök bohém és örök optimista egy ismerős építész kíséretében mindjárt másnap kiutazott a kertvárosba, hogy szemügyre vegye az építkezési lehetőségeket... Kiviláglott, hogy a teleknek nincs bejárata. Három oldalról idegen területek határolják, negyedikül egy kis tó zárja körül. Derüs lemondással ment haza Einstein és megfogadta, hogy Berlin esetleges további ajándékait köszönettel visszazármaztatja.

Van valami Einstein életében a nyugtalan, örökké vándorló forradalmáréból. A gondolatok szabadságának európai középpontjában, Svájcban barangol fiatalkorában, hogy végül a zürichi szabadalmi iroda szolgálatába lépjen, mint afféle technikai-fizikai tanácsadó. Jellemző és kevésbé ismert körülmény, hogy a müncheni gimnáziumot két évvel az érettségi előtt otthagytta Einstein arra való hivatkozással, hogy matematikai és természet-tudományi téren újat nyújtani számára az iskola már nem tud. Einsteinnak ma sincs érettségije, de egykori jóbarátja és osztálytársa, Max Talmey, jelenlegi orvos New Yorkban bizonyítja, hogy iskolatársak és tanárok egyformán felismerték a gyerek zsenijét. Egyike volt azoknak a keveseknek, akiket az egész osztály respektál —, tudjuk, hogy milyen ritka az ilyesmi, — de nem csupán Einstein szellemi képességeit tisztelték meg csodálatukkal a fiúk, hanem a nagyszerű, briliáns tornászt, aki első volt a futásban, nyujtón és így tovább... Ez a Max Talmey nemrégiben különben könyvet is írt speciálisan Einstein gyermekkoráról.

A zürichi egyetemre tehát érettségi nélkül, külön engedéllyel, hatalmas felkészültségére való tekintettel vették fel Einsteint. Ugyanez az egyetem ajánlotta fel neki nem sokkal később a doktori címet — Einsteinnak pár, feltűnéstkelő, fizikai tárgyú könyvére hivatkozva. Érdekes, hogy 1902-től 1905-ig dolgozta ki a tudós relativitás-elméletét, de csak a háború után akadt tudományos- és később laikus-nyilvánosság a gondolat

értékelésére. Persze időközben teljes matematikai, fizikai és filozófiai rendszerré építette ki Einstein teóriáját... Leyden, Zürich, Prága kínálta meg a háború előtt és alatt Einsteint professzori állással, de ő a berlini, viszonylag szerényebb címmel járó meghívást fogadta el, — mert úgy vélte, hogy Berlin nyujt számára legtöbb módot és eszközt a tudományos és kísérletező munkához, — hiszen egyidejűleg a világhírű és nagyszerűen felszerelt berlin-dahlemi Kaiser Wilhelm-Institut fizikai osztályának élére nevezték ki.

Ha most konkluziókat vonnék le és figyelembe venném annak a lapnak a speciális jellegét, ahol ezek a sorok megjelennek, úgy meg kellene állapítanom, hogy Einstein egyike azoknak a „bizonyítékoknak“, amelyek igazolják, hogy a zsidóság nemcsupán elsőrendű, az átlagon hasonlíthatatlanul felülemelkedő férfiakat termel ki magából, hanem úgynevezett zseniket is, klasszikus értelemben és szemben a nem-zsidó közvélemény gyakran hangoztatott nézeteivel. Igaz, hogy a történeti idő folyamán nem nagyon sok zsenit tud a zsidóság felmutatni, mégis azt hiszem, hogy aránylagosan, mindenkor csekély számunkat tekintve: nem maradunk el más népek mögött.

Viszont ez a konkluzió-levonás nem tartozik szorosán az „emberi portréhoz“, némi politikum is van benne és sok egyszerű szentimentalizmus és büszkeség az Einsteinhoz való népi összetartozással kapcsolatban, vagy, hogy egy közismert kifejezést használjunk: „a faji öntudat“, a zsidó együvértartozás tradíciójának hangsúlyozása ez a konkluzió, ami persze a mai, asszimiláns időkben nem is olyan szükségtelen dolog.

R. Chájim Vital kabbalista látomásaiból

„CSAK TE EGYEDÜL!“

5426. kislev 29-én chanukka-este a szombat beköszöntésekor, szokásom szerint áldást mondtam a borra és asztalhoz ültem, hogy elköltsem az ünnepi lakomát. Ebben a pillanatban szomorúság töltött el és szívem annyira nehéz lett, hogy már a lakomát sem birtam befejezni. Ennek az volt az oka, hogy feleségemet, Hannát, kit néhány héttel ezelőtt, chesván 20-án vettem el, egy boszorkány megigézte. Ez megrontotta a házasság örömeit, sok baj kuforrása lett és lelkemet mély bánatba sodorta. Felkeltem az asztaltól, járkálni kezdtem a szobában és sokáig sirtam. Azután lefeküdtem, de álom nem jött szemeimre. Néhány óra múlva mégis elaludtam. És ekkor csodálatos álmom volt, melyet soha életemben nem fogok elfelejteni.

És álmodtam:

Szombat délután volt, „az akarat és az öröm órája“. Rabbi Salomo ha-Lévi safedi házában

ültem. A szent, harmadik lakoma után egy ágastyán lépett hozzám és nevemen szólított. Ezt mondotta: „Rabbi Chajim, jer velem a mezőre. Kikisérjük Szombat királynőjét és ez alkalommal isteni titkokat fogok neked kinyilatkoztatni.” A régi városfal nyugati kapuján távoztunk s egy magas hegyhez értünk. A hegy a város mellett feküdt és csúcsa az égig ért. Az ágastyán ekkor így szólt: „Chajim, menj fel! Fent, a legmagasabb csúcson tudodra adom mindazt, amire menynevei megbízatásom van!” Ebben a pillanatban repülve szállt föl a hegy csúcsára. Hajtott a vágy és minden erőmet megfeszítve akartam a hegyet megmászni. De hasztalan. Sima volt, mint a fal. Felkiáltottam az öreghez: „Bámulok! Fiatal vagyok és ifjúságom virágjában, de egy tapodtat sem bírok tenni, hogy megmásszam a hegyet, míg te, noha öreg vagy, egy szempillantás alatt a tetején voltál.” Ő így felelt: „Tudnád, hogy ki vagyok, nem csodálkoznál, sőt megértenéd, hogy tudok én még magasabbra is szállni!” Átvillant agyamon, egész biztonsággal tudom: ez Elijáhu próféta. Erre feleltem hangomat, könyörögtem és sírtam: „Az ég szerelmére! Segíts, hogy én is feljuthassak!” Ő válaszolta: „Megcselekszem, mert ezt is meghagyták nekem az égben.” Hónom alá nyult és egy szempillantás alatt én is a csúcson voltam. Itt egy létra állott, melyen fel lehetett jutni az égbe. Nyujtózkodni kezdtem, hogy felmásszak rajta. Nem ment. Csak három foka volt, s a fokok embermagasságnyira voltak egymástól. Az ágastyánra néztem. De az így szólt: „Eddig szabad volt segítenem. De most már szedd össze erődöt és eszedet, ha beljebb akarsz jutni.” Így szólt és eltűnt. Magamra maradtam, tanács-talanul, súlyos helyzetben. Már megbántam, hogy belefogtam a felszállásba. Segítségért akartam kiáltani; de nem tudtam. Sírtam. És ime a létra legfelső fokán egy előkelő hölgy jelent meg. Arca sugárzott, mint a nap és tekintete kimondhatatlanul szelid volt. „Mi bajod van, Chajim fiam, miért sírsz? Lásd, meghallgattam panaszodat és segítségemre siettem.” Ráismertem anyám hangjára. Kinyujtotta kezét és felemelt a létra tetejére. De itt egy nyilásból láng csapott ki, mely egész elvakított. Tűzőzön tört elő, mint a forgószél és mindent elemésztt maga körül: „A pusztító kard” lángja a paradicsom kapujánál nyilalt át agyamon. Kétségbeesetten kiáltottam: „Anyám, anyám! Légy mellettem és segíts, hogy meg ne emésszen a tűz.” De anyám így szólt: „Senki téged e tüztől meg nem óvhat, csak te önmagadat! Csak egyet tanácsolhatok: Tedd a kezedet a fejedre. Fehér pamutot találsz rajta — ezzel betömheted a nyilást.” Így szólt és eltűnt. Én megértettem: Fejemen a fehér pamut — fekete hajamat jelenti, mely ime Isten kegyelmeképen, megfehéredett. Ismét megjelent Elijáhu. Szemébe néztem. „Mért nézel úgy rám?” kérdezte, kézen fogott és ismét a ma-

gasba röppentünk. Gyönyörű kertbe kerültem. A kert közepében egy magaslaton csodaszép palota emelkedett. „Megparaancsolták az égben, hogy mutassam meg neked ezt a palotát”, szólott és eltűnt szemeim elől. Nem bírtam ellenállni a kísértésnek, összeszedtem bátorságomat és egyedül mentem fel a lépcsőkön, melyek a kertből a palotába vezettek. Betekintettem egy nyíláson és ott láttam a Sechinaht, Isten dicsőségét, egy nagyon öreg ember alakjában megtestesülve, leirhatatlanul szép fehér szakálla volt. Körben körülötte a földön, gyönyörű szép takarókon egy csapat tiszteletreméltó férfi ült; a szent tanítást magától a Szentől hallgatták, legyen áldott a neve. Mindjárt megértettem, hogy ezek a caddikok, az Istentől megszentelt, kiválasztott emberek, kik méltók, hogy a tant az ő szájából hallhassák. Maguk a tanulnivalók azonban csak kint (közvetlenül) a kertben tartózkodhatnak s csak ritkán láthatják meg a Sechinah ragyogását. Midőn a palotába léptem, szent borzalom töltött el, arcomra borultam és minden erőm cserben hagyott. De Isten megfogta a jobbkaromat és így szólt: „Chajim fiam, mért fedted el arcodat? Ne félj. Emelkedj fel és ülj jobbam fölül a caddikok sorába.” Én mondtam: „Nemde, ez Sámuel próféta helye?” Ő válaszolt: „Valóban ez az ő helye. De a Szentély pusztulása napján elhatározta, hogy elhagyja helyét. Jeruzsálembé vonult s mélységes gyászba merülten az elpusztult Szentély romjai közt tartózkodik. Akkor tér újra vissza a helyére, ha majd a Szentély újra felépül.” Most a földre ültem, az igazak közé. Felnéztem Istenhez és így szóltam: „Világ Ura, légy irántam irgalmas és kegyeskedj megengedni, hogy itt maradhassak s ne kelljen többé az alsó világba visszatérnem. Mert te tudod, hogy akaratodat és parancsaidat szeretném teljesíteni. De félek, hogy a földi szenvedélyek „kovásza” hozzám tapad és megront, miáltal ezt a helyemet elveszítem.” Ezt a választ nyertem: „Fiatal vagy még és erős akaratú, vissza kell térned az alsó világba, mert csak ott vívhatod ki a tökéletességet. De ha félsz a büntől, úgy nyujtsd kezedet és esküdj meg, hogy a szent tanhoz sosem leszel hűtlen és én megoltalmazlak.” Kezet adtam és megesküdtem. Erre így szólt hozzám: „Távozz békességgel és napjaid végeztével térj békességgel vissza.”

Felébredtem és az alsó világban voltam...

Bloch gyűjteményéből.

Gerő László fordítása.

Bekötési tábla az 1928. évfolyamhoz!

Nyolcoldalas teljes tartalomjegyzékkel

Ára 3 pengő és portó.

Megrendelhető a Mult és Jövő kiadóhivatalában

BARACS KÁROLY

„Százerek között, milliók között nem találni olyan férfiút, mint Baracs Károly“ — mondotta zokogva dr. *Edelstein* főrabbi a koporsó fölött, amely virágok és koszorúk közé felravatalozva, mint körülkönyezett szent ereklye emelkedett ki a budai temető ciprusai közül. „Baracs Károly sírja szentté avatja a budai zsidó temetőt, mert ehhez a sírhoz nemzedékek fognak elzarándokolni, hogy isteni vigasztalást nyerjenek és hitet a felsőbbrendű emberben“ — mondotta dr. *Kriszhaber*, Baracs Károly utóda a hitközség elnöki székében. „Gyönyörűség volt az ő szellemi tisztaságának és emelkedettségének szférájában időzni“ — sóhajtotta *Bárczy* István volt polgármester és miniszter. És akik a koporsó körül állottak, mind érezték, hogy ezuttal minden szó, ami a nagy halott dicséretére elhangzik, nem a gyász elfátyolozott látásán keresztül kerül az ajkakra, hanem mint mélyből fakadó tiszta igazság száll a szabad ég felé. A férfiúról, aki — mint *Szántó* Jenő alnök elmondotta — néhány órával a halála előtt arra kérte családját, hogy viselje és tűrje némán a szenvedést, nehogy a szanatórium betegeinek nyugalma zavarja...

Dr. *Kiss* Arnold, a budai hitközség vezetőfőrabbija ezuttal nem mint a költői nagy rhetor

szólt a gyászoló gyülekezethez, hanem mint megriadt pásztor, akit kábulttá sujtott a nagy veszteség. A próféta apokaliptikus látomásán világította meg Baracs Károly négy arcát, a férfiút, aki ember volt a szó legmagasabb értelmében, a kerubét, aki jóságával áldást árasztott, ahol megjelent, az orozlánét, aki törhetetlen harcosa lett minden igazságnak és a sasét, aki röptével a szellem legmagasabb régióiba emelkedett. Goethevel, Kanttal, Spinozával társalgott, de feléje zengett a szentföldi cháluc éneke is, akinek építőmunkája szent lelkesedéssel töltötte el. Minden szellemi érték istápolója, támogatója volt. Névtelen adakozó lajstromát mutatta fel, amelynek áldását annyian élvezték és csak a véletlen derítette ki, hogy a „matan beszéther“ titkos jótévője Baracs Károly. Azon a napon, mikor a király udvari tanácsosi címmel tüntette ki, hozott a posta neki levelet Haeckeltől, a nagy német filozófustól. És Baracs Károly ujjongott a lelkében Haeckel néhány sorának, amelyet nagyobb kitüntetésnek értékelt, mint a fejedelmi kegy megnyilatkozását.

A budai hitközségben ő vezette be a lajstromos szavazást, abból kiindulva, hogy minden véleménynek szóhoz kell jutnia a zsidó közösség kormányzásában. Ő vezette be a női aktív és passzív választói jogot is a hitközségben. És az ő kezdeményezése volt az a nagyszabású kulturmozgalom, amellyel a budai hitközség mintaképpé vált. Az egyetemes zsidóság minden törekvése nyitott szívvel talált nála. Dr. *Heller* Bernát, a Rabbiképző professzora Goethét idézte a koporsója fölött: „Itt alávaló minden vigasztalás, kötelesség csak a kétségbeesés“. Elfojtott sírással méltatta a tudós, mit tett Baracs Károly a zsidó tudományért. És utána *Pfeiffer* Ignác műegyetemi tanár megtörtentette le a magyar zsidók Pro Palesztina Szövetségének koszorúját a férfiú sírjára, akinek lelkében lángolt a héber kultúra szeretete és az öröm, hogy a Szentföld újra ígéret földjévé lett.

Országos gyász lengte körül Baracs Károly koporsóját. Dr. *Eulenberg* Salamon udvari tanácsos, az Országos Iroda nevében hódolt a nagy halottnak, dr. *Diósy* Jenő a hitközségi tisztviselők nevében zokogta el a bucsúját. A nyitott sírnál, amelyet a gyászoló tömeg felekezeti különbség nélkül megilletődötten vett körül, *Balassa* József professzor bucsúja után *Löw* Immanuel, Baracs Károly nagybátyja mondotta szívzaggatóan a héber gyászimát az oly korán elragadott férfiúért, aki oly közel állott hozzá és minden nagyokhoz...

Oldalt a koporsónál pedig a fájdalomtól kábultan ült az ideális lelkű család, az özvegy és gyermekei, mint a magasság felé meredő kérdőjel-szimbólumok: hogyan történhetett ez, hogy a gyógyító tiszta harmónia ilyen hirtelen megszakadt?... És minden szemből részvét sugárzott feléjük és tisztelet azoknak, akiknek adatott, hogy Baracs Károly közelében élhessenek...

ÚJ KÖNYVEK

DR. ZIEGLER IGNÁC VALLÁSA ÉS VALLOMÁSA.

Írta: Prof. dr. Krausz Sámuel (Wien).

Egy szép, nemes, nagy lélek megnyilatkozása hangzik felénk abból a kétkötetes műből, mellyel jeles hazánkfi, dr. Ziegler Ignác professzor, karlsbadi rabbi, bennünket megajándékozott.* Nem első nagy műve e jeles férfinak, reméljük nem is az utolsó. Ziegler a budapesti rabbiképző első neveltjei közé tartozik, modern minden ízében, neológ is a szónak abban az értelmében, hogy látja és elismeri a jelen kor vallásos szükségleteit, de aki az ily embert vallás-talannak meri állítani, arcul csapja az igazságot. A reformer Geiger is mély vallásos lélek volt; Ziegler neki méltó szellemi tanítványa. Mivel olyannyira félreértik Zieglert, azért nevezem e művét nemcsak vallása rendszerének, hanem vallomása könyvének is, mert lelkét tárja fel nekünk. Csak a magyarban áll „vallás” és „vallomás” oly közel egymáshoz, hogy ez utóbbi jellemzi az előbbi is; ha a latin „confessio”-t jól értelmeznék, szintén megtudnók mi az igazi vallás.

A neológ rabbik és velük együtt a modern zsidó tudósok sokak előtt gyanuban állnak, hogy a rabbinikus tanok nagyon háttérbe szorulnak érzelmi világukban. És mit látunk Ziegler művében? Ha az első rész a zsidóság erkölcsi eszméit bibliai mondatok alapján tünteti fel — a bibliai mondatok eredetiben közölve — úgy a második rész ugyanez eszméket, csak bővebben és sokféle alakulatban, a talmudban és midrásban található bölcs mondások alapján fejti ki. E mondások száma meghaladja a sokezret és Ziegler csoportosításában és nyelvezetében oly igazán, oly frissen hatnak reánk, mintha csak a jelen kor számára volnának teremtvé. Igenis, a nyelvezet; erre rá kell térnünk, ez Ziegler művének egyik legbájosabb oldala. Lehet, hogy némi prédikatori hang van benne, de egészben véve vallásbölcse-szet ez, melynek hasonnemű művekkel szemben az a karakterisztikuma, hogy szépen van írva.

Részemről e második kötetnek adnám az elsőséget, mely egyébként is terjedelmesebb mint az első. Jelölül annak, hogy biblia és rabbinizmus — egy. Az egyiknek szelleme tovább működik a másikban. Ziegler a két kör erkölcsi világát majdnem ugyanazon nevek alatt tárgyalja. I. rész: *Izrael hivatása. Izrael isteneszméje. Isten és ember. Embertől emberig. Ember és állat. A béke.* — II. rész: *Az isteneszme. Az ember és istene. Izrael hivatása. Izrael útja istenéhez. Embertől emberig. A jámborság jutalma és a bűn büntetése.* Utószó és nagy helymutató zárja be az igazán szép és rendkívül becses művet. Mindebben nagy analogiai tendencia is van, úgy kifelé, a keresztény felfogás ellen, mint befelé, saját híveink kételkedése, sőt hitehagyása ellen.

Ziegler először is megalapozza a maga isteneszméjét; ez alapon épít tovább. Isten az abszolút harmonia, ami ezt bántja és lerontja, az — chaos. „Személyes” istent nem ismer el; „személyes” csak a hívő alanyra nézve. A bosszuló isten csak természeti processzus volna, de éppen arravaló a vallás, hogy minden, ami állatias, természeti bennünk, megnevesítve és tisztítva legyen. Mindamellet van igazságszolgáltatás és a zsidóság ezt is hangsúlyozza,

* I. Ziegler: Die sittliche Welt des Judentums. Erster Teil: Die sittliche Welt der heiligen Schriften. Zweiter Teil: Vom Abschluss des Kanons bis Saadja. 1924—1928. Verlag M. W. Kaufmann, Leipzig.

nemcsak a szeretetet. Jutalom és büntetés nélkül manapság sem lehetünk el. Jog és jogosság — alapvető tudat az emberben. A baj az, hogy az emberek közt nincs jog és igazság, azért bizzuk — Istenre. Hogy megterheljük ezzel Istent! Ami Izrael hivatását illeti: nincs kiválasztás, de volt. Itt kerül szóba Izrael vallásos rátermettsége. Ugy tudom, hogy Blau: Izrael kiválasztása (37. l.) és Krausz: Rendszeres zsidó vallás- és erkölcsstan (82. l.), ugyanez alapon tárgyalták e fontos eszmét. Ezzel a pár mondattal jelezni kívántam Ziegler eszmemenetét és azt is, hogy itt alapvető kérdések nyerik megoldásukat.

A népek baja és java persze nem attól függ, vajjon Izrael híven teljesíti-e feladatát, de Izrael immár cselekedett, e nép maiglan is reális jelenség, fennmaradása minden népek érdeke. Itt fejti ki Ziegler (101. l.), hogy a kis nemzeteknek is van létjogosultságuk a nemzetek familiájában; vajjon a háttérben nem lappang-e a magyar nép iránti szeretet és annak lélektani megokolása?...

Igen szép az, amit Ziegler az imádságról mond (122. l.) és a mondatgyűjtemény, melyet e rész közöl. Az igazi vallásos ember keblében a heteronomia átváltozik autonomiává; azaz, a vallásos ember nem tekinti az isteni törvényeket máshonnan reá parancsoltaknak, hanem, szeretetből teljesítvén őket, a maga parancsainak minősíti és érzi. A külső törvények és ritusok megtartása nagyon könnyen sablonra és megszokásra vezet; ennek ellene működik a rabbik által követelt *kavvána*, azaz lelki készültség, mellyel a rabbinizmusnak sikerült igen nagy kockát elvetnie: az egy kicsit hánya-veti zsidóságból a világ legkonzervatívabb népét alakította. Nem átalom kimondani, hogy ez igen eredeti gondolat, mellyel Ziegler nagyon lekötelezett bennünket. Ilyen és egyéb állításokra mondtam fentebb, hogy Ziegler a rabbinizmus szellemét megnevesítette és a modern kor gondolatvilágába ültette át. Épúgy talál az ősi szombat számára is meleg szavakat.

Érdekesen fejtegeti Ziegler, milyen hamis és Istent gyalázó azon szokásos szólam, hogy ez meg az a vagyon, melyet valaki okos spekuláció vagy még alantosabb esz-közökkel szerzett, „Isten áldását” mutatja. Itt szociális apostolt vélnél hallani, megvetni a gazdagságot, elfogadni a tisztességet és mégis ez is csak tisztán rabbinikus eszme: Illetti Izraelt a szegénység... Így nyer Ziegler talajt, a mai kor félszégeit megbeszélni, az élvezet-vágyást, a fiatalság rakoncátlanságát, a női erény bomlását, a család pusztulását. Fordulatot vár, mely mind e mai napon dicsőített felfogást halomra dönti és az ősiséghez fordul...

Teljes és rendszeres vallás- és erkölcsstan az, amit Ziegler nekünk e munkában nyújt, azzal a különbséggel, hogy nem iskolázó hangon beszél velünk, hanem a peripatetikus bölcse-szek hangján, akik együtt gondolkodnak hallgatóikkal és önmaguk igazolta érvekkel állítják fel világnézetüket és élelszabályaikat. Ziegler igen nagy dolgot művelt e könyvével, mely e nagyszerű vallásos és erkölcsi tanai alapján, igazán méltó volt arra, hogy egy nagy zsidó szervezet, a csehszlovák állambeli B. B. nagy-páholy, a magáénak tekintse és kiadja.

„PALESZTINAI UTAZÁSOM” címen írta meg szentföldi útjának tapasztalatait Kuttner Miksa tabi tanító. Tárgyilagos, világos leírást ad arról, amit látott. Nem szépit és nem csúfit. Elmondja kronologikus sorrendben utazásának történetét, úgy ahogy volt. De sokszor melegség ömlik el rajta, a szentföldi ujjászületés és építőmunka láttán. Az érdekes könyvecske 1 pengő 50 fillérért kapható a szerző-nél (Tab, Somogy-megye).

ZSIDÓ HUMOR

HESZPED-HUMOR.

A zsidó humornak egyik érdekes sarja a „heszped“ vagy gyászbeszed körül virágzott ki. Boldogult dr. Weisz Mor a temető rabbija egész koszorúkat gyűjtött össze ezekből a sírvirágokból.

I.

Egy igen vallástalan és zsugoriságárái híres ember halt meg. A rabbi nem akar fölötte gyászbeszédet tartani. De az elhaltnak fivére kényszeríti rá. Mire a rabbi így kezd: „Beszelnem kell a halottról, habar egészen röiösleges volna. Hiszen mindnyájan tudjátok, ki volt, hogyan élt. De egy dicséretet mégis el kell róla mondanom, hogy az ő torron szeretett fivére, aki itt áll a koporsojánál, sokkal, sokkal nagyobb pose-jiszroel, mint ő volt...”

II.

Ennek variációja egy másik eset, amikor a rabbi egy híres tukar ember sírja fölött mondotta: „Ti tudjátok ki volt, mi volt, nem kell róla beszélni, de a gyermekei, akik itt körülötte állnak, még rajta is tútesznek...”

NEKÜNK ÉS MINKET.

Egy ismert „apikoresz“ mindig különös hangsúllyal szokta kiemelni a Tóra előtti áldásmondásnál e két szót: Aldott az Örökkévaló, aki kiválasztott *minket* mind a népek közül és *nekünk* adta a Tórát. Megkérdezték: „Miért nyomod úgy meg a *nekünk* és *minket* szót, hiszen te alig tartasz valamit a Tórától?” — Epp ezért — felelt az apikoresz — hálát adok Istennek, hogy *minket* választott ki és *nekünk* adta a Tórát; mert ha a gojoknak adta volna, meg kellene tartanom mind a 613 parancsolatot!

LEGALÁBB EGY SZIKRA SZÜKSÉGES.

A dubnoi magidtól származik a szellemes hasonlat, amelyet egy községben alkalmazott, ahol szavai semmiféle hatással nem voltak.

Egy gazda meglepte a szakácsnéját a lipcsei vásárról hozott kézi fujtatóval, hogy ne kelljen annyit kinlódnia a tűz élesztésével. A szakácsné ujjongó örömmel fogadja az ajándékot, de másnap beállit a gazdájához lihegve verejtékezve: „Nem ér a lipcsei ujdonság semmit! Órák óta kinlódok veled, nyomkodom a fa fölött és csak nem akar égni!” A gazda kimegy és mindjárt észreveszi a bajt: „Hát persze, hogy nem használ semmit, ha csak a pusztát fújja és nincs benne egyetlen szikra sem”. Így vagyok én is, fejezte be a dubnoi magid, én is csak olyan lelkekben tudom élesztetni a tüzet, melyekben legalább egy szikrányi zsidóság van. De ahol az egyetlen zsidó szikra sincs már, mi keresni valóm volna itt?

NEMZETI BÜSZKESÉG.

Egy vasuti kocsiban vitatkozik egy tősgyökeres német és egy fascista olasz: melyiküknek a nemzeti kulturája áll magasabb fokon. „Dante, Giordano Bruno, Michelangelo, Lionardo da Vinci” — pattogja az olasz. „Luther, Kant, Goethe, Wagner” — vágja ki a német. A vita egyre hangosabb, egyre hevesebb lesz. Az olasz végre diadalmasan szól: „Tisztelet az önök kulturájának, de azt csak megengedi, hogy nekünk már irodalmunk volt akkor, mikor önök még medvebőrökben szaladgáltak a germán erdőkben”.

A tősgyökeres német erre gúnyosan mosolyogni kezd. Ön téved. Önök szaladgáltak medvebőrben az itáliai erdőkben, amikor minékünk már évezredes irodalmunk volt. Én ugyanis *izraelita* vagyok.

„Ezzel ne hengejjen, felel a fascista olasz, ugyanis én is *izraelita* vagyok”.

I N G	Fehérneműek mérték szerint is
	GYÁRI ÁRBAN
	BALÁZSNÁL KAZINCZY-UTCA 28.

EGYIK FÜLÖN BE, A MÁSIKON KI.

Egy rabbitól kérdezték, miért prédikál a hiveinek, amikor úgyis azt látja, hogy szavai „egyik fülön be, a másik fülön ki” mennek. Mire a rabbi így felelt: „A kútnál olykor egy fiút látok, aki a kosarát fel szokta akasztani a kut kifolyó csövére, hogy a víz keresztül folyjon a kosáron. Eleinte azt hittem, pajkosságból teszi ezt, később megfigyeltem, hogy nem haszontalan dolgot mivel, mert mialatt a víz keresztül folyik a kosár fonásán, megtisztítja azt a reátapadt piszoktól. A tórát a bölcsek a vízhez hasonlítják — tolytatta a rabbi — hiába megy az egyik fülön be, a másikon ki, közben mégis csak tisztul tőle a lélek.

(Dr. Schweiger L.)

A FRANCIA SZÉDER.

Egy „széder-kerülő” hölgynek mondotta egyik rabbink: „Mert a széder zsidó szertartás, nem talál ön poezisében semmi szépséget. Volna ez csak valami francia ceremónia, akkor el volna ragadtatva, milyen édes az a keserű „meaureure” (ejtsd: *móror*) és milyen zamatos az a „charossées” (ne ejtsd: *saroszé*).

AZ IMÁDKOZÁS ELŐTTI „AZUSZ PONIM”.

A mindennapi reggeli imában arra kérjük Istent: legyen meg a Te szent akaratom

שתפילנו היום ובכל יום מעו פנים ומעוזה פנים
 mensél meg *ma* és *mindennap* kiméletlen és orcátlan emberektől. Minthogy ezt az imát naponként mondjuk, elég volna ha arra kérnők Istent שתפילנו היום mensél meg *ma*, tehát az *יום ובכל יום* „és mindennap”, teljesen felesleges, mert hiszen holnap ugyancsak el kell ezt az imát mondanunk? Bölcseink azonban ezt igen jól tudták és mégis így rendelték. Mert mit lehet tudni, hátha véletlenül *imádkozás előtt* hoz össze a sors egy „azusz ponim“-mal, orcátlan emberrel. Már pedig bölcseink az „azusz ponim“-tól való óvakodást igen-igen fontosnak tartották.

(Klein Armin Novisad.)

	Kitűnő minőségű Hutter szarvas szappan כשר
	Kapható minden fűszer- és festékkereskedésben. Gyártja a budapesti orth. hitközség rabbinátusának felügyelete mellett: Hutter József Szappangyár – Olajipar Részvénytársaság Budapest, VII., Erzsébet-körut 6. Tel.: J. 461-91, 92, 93, 94

TOLLHEGYRŐL

A MEGTÉRT SPANYOLORSZÁG.

Az inkvizíciók országában új törvénykönyv lépett életbe, amelyben a vallási türelmesség külön paragrafusokban van foglalva. Eszerint: hat hónaptól három évig terjedhető börtön sújtja azt, aki erőszakkal akadályoz valakit vallásának szabad gyakorlásában. Mit csinálna Torquemada és az inkvizíció többi nagymestere, ha feltámadnának és bűnhődniök kellene az új törvénykönyv szerint azért, hogy máglyahalállal „akadályozták“ a zsidókat vallásuk szabad gyakorlásában? Hány évi börtön járna nekik? Lehetne-e annyi metuzsálemi életévük, hogy saját országuk törvényei szerint levezelhessék gaztetteiket?

AMERIKÁBAN IS...

A I. T. A. jelentése szerint ismeretlen tettesek felöltözték az egyik clevelandi zsidó temetőt. Tehát Amerika tanul a német horogkeresztesektől. A múlt évben „vérvád“-heccek, egy rabbi letartóztatásával, most temetőgyalázás. És mindez a repülő- és rádiórekordok idején...

EINSTEIN ÉS ELLENSEGEI.

Németországban tudvalevőleg külön egyesület alakult Einstein lehetetlenné tételére. Az egyesületnek van elnöke, alelnöke, díszelnöke, pénztárosa, választmány és képviselő-testülete. És az egész fajvédő társaság egyetlen célja, hogy a zsidó Einsteint, akit mint német tudóst ünnepel az egész kultúr világ, „lehetetlenné tegye“. Ujabban dr. Goebbel „Der Angriff“ (A támadás) című lapjában intéz heves offenzívát Einstein ellen: „Természetesen zsidó és marxista. Teóriát állított fel, de senkise tudja, hogy érti-e valaki, talán ő maga sem tudja önmagáról. De ez az elmélet oly szépen érthetetlen, tehát föltétlenül nagy ember ő. Természetesen Nobel-díjas. Tehát garantáltan nagy ember. Érdemei oly nagyok, hogy senkise vette még észre. Mégis ünneplik a születésnapját. Mert „ő“ zsidó.“

Ehhez hozzáfűzi a „Welt am Montag“:

„Az egész tudományos világ a német tudomány legmagasabb díszét látja Einsteinban, akit Galilei, Kepler és Newton mellé állítanak. És a kis mopszli megugatja a holdat. Bocsánatot kérünk a mopszlitól, hogy dr. Goebbelhez hasonlítottuk.“

WARBURG ÉS MARSHALL.

Az amerikai zsidóság két nagyvezére nyilatkozott a napokban a Palesztina-építés kérdéséről. Warburg, aki egyuttal pár millió pengőt is adott a szentföldi célokra, kifejtette, hogy ő mint nem-cionista éppúgy érzi a palesztinai építőmunka iránt való zsidó kötelességet, mint a cionisták. „Boldog vagyok, hogy virágzó zsidó mezőgazdaságot találtam Palesztinában. Mindenki, aki egyszer Palesztinát meglátogatta, lelkesedéssel telik meg az ott folyó munkától. Bizton remélem, hogy a „Jewish Agency“, amely most cionisták és nem-cionisták közös fóruma lett, jövőben nem fogja ezt a különbséget ismerni, mert közben minden nem cionista is cionista lesz és minden zsidó lelkesen fogja elősegíteni Cion felépítését“. — Louis Marshall Palesztina jövőjéről beszélt, a zsidó állam lehetőségéről, amely szerinte csak idő kérdése. „Ha megfelelő számú zsidó lesz Palesztinában, meglesz a zsidó állam. És ha mi négy millió lélekből álló amerikai zsidók megtesszük kötelességünket és mellénk szegülnek a külföldi zsidók vezetői, legyőzhetetlen hadsereg leszünk, amely eléri minden célját“.

M o s d á s n á l

Dr. MORISSON mosdóviztablettát használjon.

A LEGJOBBSZIVÚ ZSIDÓ ASSZONY.

Igy olvastuk a napilapokban a Dwerls Manóné elhunytáról kiadott megható családi gyászjelentésben. És ez az egyszerű gyászjelentés mennyi egyenességet, őszinteséget és nyíltságot mutat azokkal az óvatos, fontolgató és latolgató, „előkelő“ gyászjelentésekkel szemben, amelyekben például azt olvassuk, hogy „utolsó útjára kísérjük a rákosi temetőben“ és csendesesen elhallgatják az „izr.“ jelzőt a gyengébbek kedvéért.

KÓSER-BILL AMERIKÁBAN.

Newyork példáját követve most az Egyesült-Államokhoz tartozó Minnesota is elfogadta a „kóser-törvényt“, amely szerint börtönbüntetés jár annak, aki nem rituális élelmiszert mint rituálist hoz forgalomba, vagy a cégén jogtalanul „kóser“ jelszót használ. — Nálunk nem lehetne ilyen törvényt alkalmazni, Mert itt lehet zsidó hitközségi előjárónak „katolikus“ útlevéllal utazni és lehet vegyesházasságú konyhán kóser szalámit gyártani, szóval mindent lehet a Sulchan Aruch alapján.

A RÉGI RECEPT.

Végül kisütötték a német fajvédő lapok, hogy kik követik el a temetőgyalázásokat, amelyeknek már több mint 60 zsidó temető esett áldozatul. Maguk a zsidók dulják fel titokban éjjel saját temetőiket, hogy aztán vádat emelhessenek a fajvédők ellen!

MAJDNEM MINT NÁLUNK.

A „Weltbühne“ nagy cikkben számol be a német villanyművek „antiszemita fejlődéséről“. Az „Allgemeine Elektrizitäts-Gesellschaft“ (AEG) két zsidó alapítása. Felix Deutsch és Emil Rathenau hívták életbe és ők emelték a vállalatot világjelentőségre. Emil Rathenau halála után tragikus sorsú fia, Walther Rathenau és Felix Deutsch vezette és fejlesztette az AEG-t. Kettőjük halála után a társaság vezetése úgynevezett „megbízható elemek“ kezébe került és ezeknek első dolga volt az összes zsidókat kibuktatni a nagyobb állásokból. Ezt oly ügyesen és oly radikálisan csinálták, hogy ma már egyetlen zsidó sincs az igazgatóságban. Ezután folytatták az alsóbb személyzet kicserélését. Egymásután szorítottak ki mindenkit, aki zsidó. Ha az összes neveket fel akarnók sorolni, külön számot kellene kiadnunk — írja a „Weltbühne“.

— Majdnem mint nálunk — tehetjük hozzá itt Budapesten. Azzal a szomorú különbséggel, hogy nálunk nem kellett előbb a vezető állásokból kibuktatni a zsidókat, hogy az alsóbb rétegekben a „tisztogatást“ elvégezhesék. Nálunk megmaradtak a zsidó vagy kikeresztelkedett zsidó vezérek az intézetek élén és az ő asszisztenciájuk mellett végzik a „zsidótlantás“ hősi munkáját.

ארטה כשר

„CERES“ ételzsír

a szokott kiváló minőségben minden fűszer-, csemege- és élelmiszerüzletben kapható.

HUTTER JÓZSEF
Szappangyár-Olajipar Rt.

Budapest, VII. ker., Erzsébet-körut 6. sz.

Telefon: József 461-91, 92, 93, 94

Özv. LINDENBAUM JAKABNÉ,
óbudai Freudiger Sára

Nemcsak széleskörű, előkelő rokonság gyászolja özv. *Lindenbaum* Jakabné óbudai *Freudiger* Sára halálát, hanem mindenki, aki ismerte ezt a nagystílű asszonyt, aki műveltségével, intelligenciájával vezető helyet vívott ki magának a fővárosi női társadalomban. Özv. *Lindenbaum* Jakabné óbudai *Freudiger* Sára, mint néhai óbudai *Freudiger* Mózesnek, a „*Vajdaber Móse*“ szerzőjének leánya, hazulról hozta magával a zsidó érzést, a zsidó tudást és a zsidó közügyek iránt való érdeklődést. De az ő zsidó érdeklődése nem merült ki a régi értelemben vett helyi közügyek istápolásában, hanem minden elfogultságnak föléje emelkedve részt vett az egyetemes zsidóság nagy problémáit érintő mozgalmakban. Így elsősorban a cionista szervezet munkájában, amit mint a *Mirjam Mizrahi Nők* Egyesületének elnöke segített elő nagy buzgalommal és fáradhatatlan agilitással. Jelen volt a cionista világszervezet számos kongresszusán, ahol részt vett a nők Palesztina-építőmunkájában és igyekezett az orthodox zsidó asszonyok körében hivatkozni a Tóra és tradíció alapján álló cionista munkának. A *Mult és Jövő* hasábjain több ízben kifejtette erre vonatkozó nézeteit és írásait mindig a hagyományhűségen alapuló Cion-szeretetet jellemezte.

Temetése május 5-én nagy részvét mellett folyt le a budai orthodox temetőben. Koporsója felett fivérei, óbudai *Freudiger* Lipót és Károly mondottak szívhez szóló gyászbeszédet, majd *Suszmann* és *Steiff* rabbik méltatták az elhunyt érdemeit. Azonkívül a gyász hét leteltével, május

12-én a budapesti cionisták, impozáns gyászünnepélyt rendeztek az Erzsébetvárosi Kör dísztermében. A gyászünnepélyen megjelent az elhunyt családja, képviseltették magukat az összes szervezetek. Dr. *Neumann* József óbudai főrabbi a magyarországi Mizrahi cionisták nevében méltatta az elhunytat, *Mirjam*hoz hasonlította, aki élére állt a zsidó asszonyoknak és munkára hívta fel őket, a teljes megváltás kivívására. *Lebovits* Lipót ugyancsak a Mizrahi cionisták nevében emelte ki azokat a nagy szolgálatokat, amiket az elhunyt a Palesztina-építés ügyének tett. Dr. *Kertész* Adolfiné a *Mirjam Mizrahi Nők* és Gyorssegélyegylet nevében mondott megható búcsút. Végül a Magyar Cionista Szövetség nevében dr. *Schönfeld* József méltatta az elhunytat, aki nem idegen körben kereste az érvényesülést, hanem megmaradt saját népénél, melynek jövőjét segítette építeni.

A gyászünnepély mély benyomást tett a jelenlevő nagyszámú hallgatóságra.

*Lindenbaum*né, óbudai *Freudiger* Sára érdemeit a külföldi zsidó sajtó is behatóan és melegen méltatta. Így többek között a Bécsben megjelenő *Jüdische Welt* kiemeli egyéniségének vonzó erejét. Magához vonzotta házában a zsidó nők csoportjait, megbeszélte velük a zsidóság problémáit, harcba indította őket a magyar zsidó asszonyok indolenciája ellen, majd egyesületben szervezte meg őket, és számos gyűlést rendezett a Mizrahi cionista eszmének terjesztésére. Megemlékezik továbbá *Weizmann*, *Usziskin*, *Szokolov* és a cionista világszervezet többi vezéreiről. Halála előtt néhány órával kérte a körülötte álló hozzátartozóit, hogy folytassák a *Mirjam* és Mizrahi munkáját.

*Lindenbaum*né, óbudai *Freudiger* Sára díszelnöke volt a Budapesti Orthodox Nőegyletnek és éveken át azon fáradozott, hogy zsidó leányotthon teremtse, hogy dolgozó fiatal leányoknak igazi zsidó otthon és életlehetőséget nyújthasson. Amint szerkesztőnkkel is közölte annak idején, nagyszabású alapítványt óhajtott létesíteni erre a célra. Ebben a szándékában meghiusította a közbe jött halála és most már gyermekeire vár a nagyszerű feladat, hogy boldogult anyjuk emlékét hozzá méltó módon megörökítsék és az ő nagyszabású tervét megvalósítsák a jövő számára.

A *Budapesti Orth. Izr. Nőegylet* e hó 28-án tartotta ez évi rendes közgyűlését. Dr. *Schächter* Jakabné elnöki megnyitóját után *Préger* Samuné alelnökné az Egyesület nevében méltatta díszelnökének, *Lindenbaum*né óbudai *Freudiger* Sárának tevékenységét. „Mindig örömmel jött el a gyűléseinkre és mindig újabb eszméket vetett fel, melyek az egyesület jövedelmét emelni lettek volna hivatva. Legutóbbi születésnapján már súlyos betegen egy nagyobb összeggel támogatta egyesületünket.“

A jelenlevők felállással áldoztak az elhunyt díszelnöknek kegyeletes emlékének.

Az elhunyt legközelebbi családtagjai, fivérei: óbudai *Freudiger* Lipót a budapesti orth. izr. híközség díszelnöke, óbudai *Freudiger* Ábrahám, a budapesti orth. izr. hitközség elnöke, óbudai *Freudiger* Károly gyáros; huga a jótékony-ságáról ismert özv. *Blau* Ábrahámné, született óbudai *Freudiger* Mira, aki nővérét önfeláldozóan ápolta; gyermekei: *Lindenbaum* Lipót mérnök, a „Mizrahi“ egyesületnek oszlopos tagja és lelkes támogatója és felesége, született *Grünwald* Irén, a budapesti „Mizrahi“ Cionista Szervezet oszlopos tagja, dr. *Lindenbaum* Leó és *Lindenbaum* Márkfeld, továbbá menyee, óbudai *Freudiger* Lipótné, szül. *Csernobilska Frida*, a *Mirjam* Egyesületnek nagy támogatója. Féltestvére dr. *Rakonicz* Dezsőné, fővárosi ügyvéd neje. Unokái: *Lindenbaum* Lipót gyermekei, Hedvig, Stefánia és Kurt, *Lindenbaum* Dávidnak gyermekei: Sándor Sigfried és Stella.

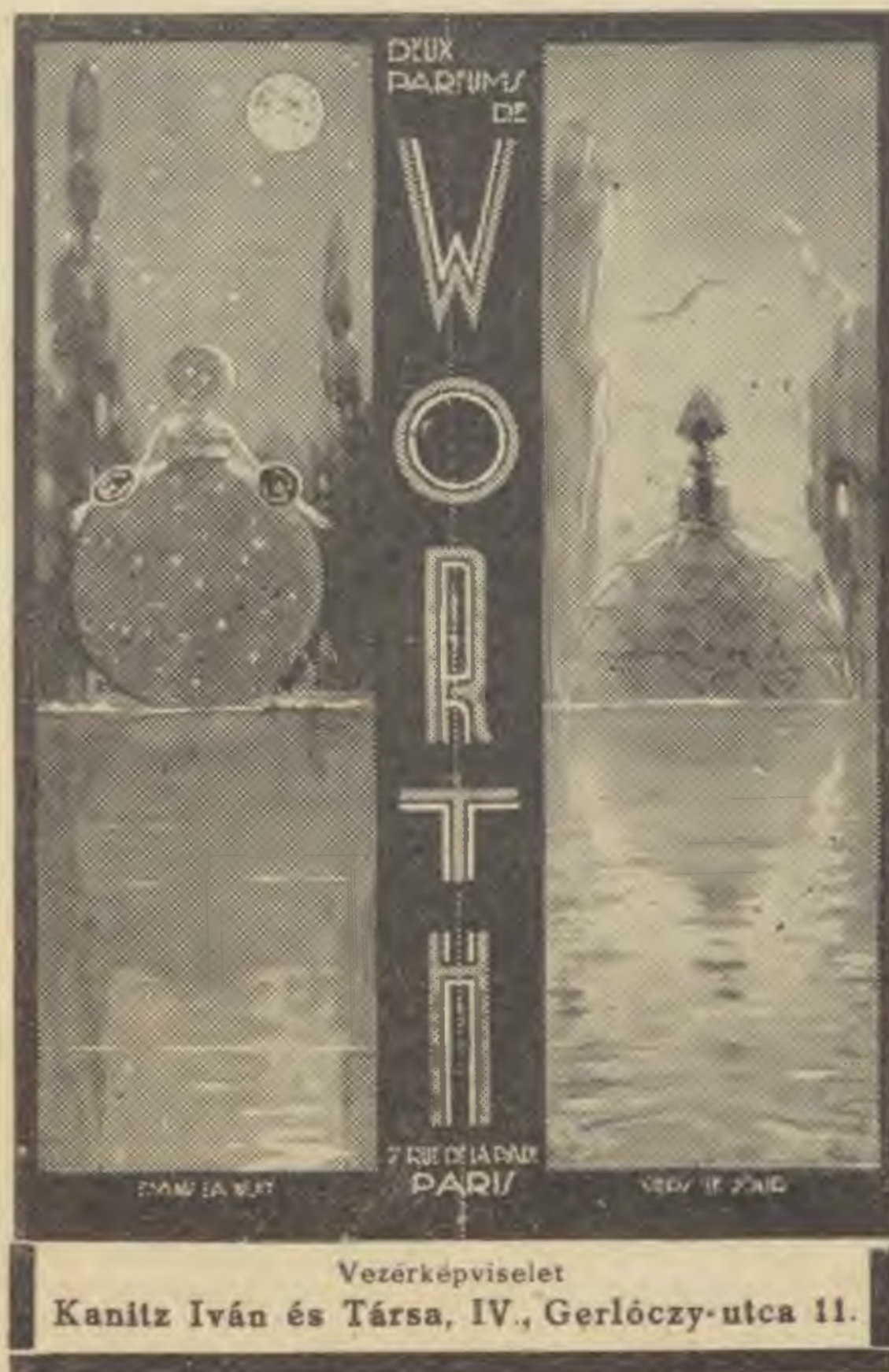
KRÓNIKA ÉS SZEMLE

FRANKL ADOLF HETVENÉVES JUBILEUMA. A *Mult és Jövő* csak nemrég méltatta behatóan a magyarországi orthodoxia vezérét. A napokban lefolyt 70 éves jubileumát az elnök iránt megnyilatkozó szeretet valósággal országos ünneppé emelte. Nemcsak a zsidóság különböző árnyalatainak képviselői, hanem a többi felekezetek vezetői is siettek rokonszenvüket és tiszteletüket kifejezni az orth. központi iroda elnökének kivételes egyénisége iránt. A budapesti orth. hitközség díszes üdvözlő irattal kedveskedett az elnöknek. A szöveg ékes, bibliai alluziókkal átszótt hébersége Löffler Henrik hitközségi főtitkár héber nyelvkészségét dicséri. A kalligrafikus kiállítás, egyes betűk pompás kidolgozása, a zsidó jellegű csec-jiszroéli motívumos iniciálék és ornamentek LLöffler Szerénk iparművésznek tehetségéről tesznek tanubizonyságot. A jubileumra még visszatérünk.

DR. SCHWEIGER LÁZÁR, egri főrabbit nagy lelkesedéssel iktatta be új állásába a nyitrai hitközség, ahol az új rabbi a legrövidebb idő alatt a legnagyobb népszerűsítést tett szert. Dr. Schweigerre nagy hivatás vár új pozíciójában meg akarja alapítani a szlovenszkoói rabbiiskolát ahol a növendékek a világi tudományokban is kellő kvalifikációra tehetnek szert, továbbá a zsidó tanítóképzőt, melyet Szlovenszko még nélkülöz, végül nagyszabású kulturális programot óhajt megvalósítani a szlovenszkoói zsidó hitközségek bevonásával, állandó előadások rendezésével olyan témákról, miket a szószéken tárgyalni nem lehet. Schweiger dr. működése elé nagy várakozással tekint a szlovenszkoói zsidóság.

JUGOSZLÁVIA ÉS PALESZTINA. Dr. Sik Jaroslav, a zágrábi hitközség elnöke, akinek történeti kutatásairól a *Mult és Jövő* több ízben megemlékezett, nemrég tért haza szentföldi útjáról, melynek tapasztalatairól értékes cikkekben számol be a jugoszláviai sajtóorgániumokban. Legújabbán a zágrábi *Morgenblatt* című napilapban kifejti, mennyire hasznos volna a jugoszláv—palesztinai kapcsolatok mélyítése. nagy társasutazás rendezése, jugoszláv—palesztinai kereskedelmi kamara alapítása, hogy ne történhessen meg többé az, mint most a telavivi világkiállításon, hogy az összes nagy népek ipara és kereskedelme képviselve van, a jugoszláviai pedig hiányzik. Külön jugoszláv konzulátust is kellene felállítani és előkészíteni egy királyi fogadtatást Jeruzsálemben. Az eszmét nagy rokonszenvvel fogadták.

HAMÉIRI-EST TEL-AVIVBAN. Haméiri Avigdor barátai és tisztelői szerzői-estet rendeztek a magyarországi származású nagy héber költő tiszteletére és azon célból, hogy még kiadatlan számos műve kiadását előmozdítsák. Az est március 2-án a héber színházban folyt le és felejthetetlen estjévé lett Tel-Aviv zsidóságának. Az estet végig Haméiri alkotásai töltötték ki. Mint költő, mint dalnok, min író, mint előadó, mint kritikus, mint szatirikus tündökölt Haméiri ezen estén. Maga Zsobotinszky, a Revizionista-cionista világszervezet elnöke, a lebilincselő szónok, zsurnaliszta, a kiváló műfordító, nyelvész vezette be az estélyt Haméiri méltatásával. Haméiri — szerinte — a magyar zsidóság kivételesei, a Herzl, a Nordau, a Stefan Weise

sorába tartozik. Új, független, önálló irodalmi formákat alkotó zseni. Alkotásai eleven hús, vér, könny és epe — átszűrve hun-magyar alkotó szellemmel. Hálás neki azért, amit műveiből tanult s még tanulni fog. — Az estén Nárdi, Barabán, Chává Bergmann, Sosánna, Málách és a tel-avivi héber színház és opera többi kiváló művészei remekeltek Haméirinek a „Forrongó Szináj”, „Messiás”, „Kelet”, „Levelek”, „Szenvedések földjén”, „Mater Dolorosa” és egyéb alkotásaival. Az est hőse, Haméiri maga „Én hiszek” című rövid frappáns előadással bilincselte le a publikumot. Szünni nem akaró ováció, babérkoszorú, virágosó volt a közönség válasza. Igazi művészi ihlet, mély, felejthetetlen hangulat uralta végig az estélyt. (Dr. Blank.)

A 16. CIONISTAVILÁGKONGRESSZUS július végén lesz Zürichben. A kongresszus irodája már megkezdte működését dr. Hugo Hermann vezetése alatt, helyettese dr. Franz Kahn, főtitkár és dr. Fritz Ullmann. A kongresszus irodájának címe június 25-éig *Brünn*, Lehmstätte 17. Június 25. után Zürich Postpd. Bahnhof. A kongresszus résztvevőinek a svájci kormány vizumkedvezményt ad. Vendégjegyeket a kongresszus megnyitására és üléseire 10—80 frank árban előre kell megrendelni, minthogy a rendelkezésre álló hely aránylag kevés.

HORVÁTH MIKSA SZŐNYEGIPAR R.-T.

MAGYAR VACUUM CLEANER

V., VISEGRÁDI-UTCA 62.
SZŐNYEGEK ÉS SZŐRMÉK
NYÁRI GONDOZÁSA

VÁKUM KLINER
ALAPITVA: 1903.

TELEFON: L. 906-98 és 903-99.
SZŐNYEGEK MŰVESZIES JA-
VITÁSA, MOSÁSA ÉS FESTÉSE

Lohr Mária-Kronfusz vegytisztító és kelmefestő

Telefon: József 302—37

Gyár és központ: VIII., BAROSS UCCA 85.

Telefon: József 302—37

SZOBORAVATÁS. Egy vidéki középiskola kertjében e napokban avatták fel azt a művészalkotta szoborművet, mely az iskola „hős diákjai” emlékére készült. Az intézet volt növendékeinek Szövetsége emelte azon egykori iskolatársainak tiszteletére, kik a kötelesség hívó szózatára büszkén dalolva, boldog jókedvvel mentek el, hogy többé vissza ne térjenek. Ismerlem őket mind, egyformán szerettem őket kedves tanítványaimat, előttem indultak el a csatatérre, még az iskola padjaiból az egyik, a gazdasági élet különféle ágaiból a másik. Ki nézte vajjon akkor, hány százaléka közülük imádja zsinagógában az Örökkévalót, milyen arányban szerepel a sorban az agrár, a merkantilista vagy a lateiner? Itt a dicső névsor előttem: 37 név ragyog aranyfényvel a márványról, 15 közülük nem kereszt alatt nyugossa örök álmát! És a hősök listája nem is teljes; vannak még néhányan drága halottaink, jóval a „zárolt szám” törvényén felül... (F.)

A BUDAI IZRAELITA HITKÖZSÉG 311. SZ. VÖRÖSMARTY CSERKÉSZ CSAPATA a Vasut- és Hajózási Klub szinpadtermében rendezett cserkészelőadás keretében ünnepelte fennállásának öt éves jubileumát. Az előadás — amelyen megjelent a hitközség részéről dr. Kriszhaber Adolf elnök és Katona Gyula előljáró, továbbá Haas Lajos előljáró, a csapat parancsnoka, a Magyar Cserkészszövetség részéről Sándor János I. ker. elnök és Borbély Károly I. ker. ellenőrző megbízott, kitűnően sikerült. A jelenlevők hoszszasan éltették a jubiláns csapatot, különösen pedig a csapat öreg cserkészrajának szavaló kórusát, amely többek között dr. Patai József „Josafat völgyében” című versét adta elő a közönség állandó tetszésnyilvánítása mellett.

„TAVASZ PALESZTINÁBAN” MISKOLCON. Május 5-dikén, vasárnap délelőtt került bemutatásra Miskolcon az Uránia Színházban a K. K. L. nagyszerű propaganda filmje. A jegyek nagyrésze elővételben kelt el és már a reggeli órákban valósággal megostromolta a közönség a jegypénztárt. Forró, lelkes tapsok köszöntötték úgy az építő vezéreket, Weizman, Ussischkin stb. arcképeit, mint az előadó Lederert és Tordai Juditot, aki Ezekiel látomásait és Patai „Jeruzsálem előtt”-jét szavalta, amivel zugó, szünni nem akaró tapsot váltott ki. Az előadást másnap hétfőn délelőtt megismételték a zsidó iskolák növendékei előtt.

A MAGYAR ZSIDÓK PRO PALESZTINA SZÖVETSÉGE májusi estjén Baracs Károly udvari tanácsos elnöki megnyitója után dr. Kahan Nisson érdekes előadásban számolt be palesztinai utjáról. Mai számunkban közölt értékes cikke fogalmat adhat arról, mily lelkes szeretettel, de egyben eleven érzéssel és nyitott szemmel figyelte a szentföldi élet eseményeit. A hallgatóság köszönetét Katona Gyula főtanácsos tolmácsolta meleg szavakban.

GÁBOR JÓZSEF

Mint egy félbeszakadt melódia, úgy tűnt el hirtelen, zengő életének zenitéjén. Művészi egyénisége, szeretetreméltósága a M. Kir. Operaház kedvencévé tette. És mikor új emelkedés felé haladt, elébe vágott a Végzet és elvitte a lelket az örök szférák dalos régióiba...

S Z Ű C Ö K,

kik a magyar kultúrát és a külföldi nevelőintézetek nyelvoktatási eredményét egyesíteni kívánják, leányaik továbbképzése céljából forduljanak prospektusért

VERŐ ADÉC

leánynevelőintézetének igazgatóságához,
Budapest legszebb villanegyedében
VI, Vilma királyné-út (Fasor) 50. szám.

30. TANÉV

Kerti pálya lég- és ritmikus tornához. Tetőterasz napfürdéshez. Nyilv. jogú kereskedelmi és továbbképző tanfolyamok. Korlátolt létszám. Elsőrangú tanerők és nyelvmesterek. Polgári árak mellék díjak nélkül Vallásos nevelés. Orth. kóser ellátás. Telefon: Aut. 288—13.

LIDO-VELENCE

Szigoru (Via Lepanto 15) בשר

HOTEL-PENSIO KIRSCHBAUM.

Modern komfort. Minden szobában hideg és meleg folyóvíz Kert-terasz. A Strandon saját fürdőkabinok. 50% vasutjegykedvezmény.
A vasutállomáson háziszolga és motorcsónak

SIÓFOK fürdőtelepen, Batthyány-utca elején

orth. בשר penzió és étterem

BLAU JÓNASNÉ személyes vezetésével, megnagyobbítva, minden komforttal megnyílt. **Kitűnő házikoszt, pontos kiszolgálás.** Strandtól. vasuttól 2 perc. Referenciák: budapesti orth. izr. hitközség Rabbiságánál Lábbadozóknak (Reconvalescentenheim) külön villa. Előjegyzések Budapesten:

BLAU butorület, VI., Podmaniczky-utca 18. sz.
Telefon: Automata 126—96.

Siófokon: **BLAU PENZIÓ,** Batthyányi-utca 6. sz.

GYENES ANTAL

SZERELŐMESTER

DEBRECEN, ARANY JÁNOS-U. 27.

Alapítva 1905.

TELEFON 937

Kitüntetve 1926.

Készít: Modern fürdőszobákat, angol clo-setteket, fagymentes udvari kutakat, mosókonyhai. fodrászi, vendéglői, szállodai hideg- és meleg vizet szolgáltató berendezéseket. Kis és nagy lakások, iskolák, várótermek, mozgószínházak, üzletek legideálisabb központi melegvíz fűtésberendezéseit — Mintaraktár mindenkor megtekinthető. — Tervezés, költségvetés vidékre is díjtalan.

BARO WOLFNER TIVADAR

Halála országos részvételt keltett. A magyar zsidó iparmágnás sikereiben gazdag tevékenységével a legnagyobb tekintélyek közé emelkedett. Életében, otthonában husegesen megóvta a zsidó tradíciókat és példaadó zsidó önérzetével csak fokozottabb tiszteletet szerzett.

A MONTREUXI JESIVARÓL, az oly gyorsan európai hírre emelkedett talmudi főiskoláról, amelyet a *Múlt és Jövő*-ben dr. Láczer Dénes cikke tavaly behatóan méltatott, nagyszabású előadást tartott alapítója és vezetője, R. E. Botschko Zürichben az „Ec Chajim” kuratóriuma és a népház termét megtöltő előkelő közönség előtt. Saly Harburger kuratóriumi elnök méltatta R. E. Boschko érdemeit, aki ezután lendületes beszédben ismertette az intézet céljait. Rabbi Jochanan ben Zakkai a legnagyobb veszélyben Jeruzsálem ostromlása idején elsősorban jabnét és bölcsseit igyekezett megmenteni. Jabnéból vitték szét a zsidó szellemet az exilium városaiba, Babyloniába, Perzsiába. Később jesivák keletkeztek Európa különböző zsidó centrumaiban, Franciaországban és Itáliában, Spanyolországban, Németországban. Ezekben a jesivákban lüktetett a zsidó élet és innen indult ki a tan, amely a zsidóságot tenntartotta. Ma a zsidó ifjúság nevelésében elhanyagolják a legfontosabbat, a zsidó szellem, a zsidó tudás ápolását. Innen a zsidóság hanyatlása. Azelőtt az volt a szülők ideálta, hogy a fiúk minél többet tudjon, ma az a törekvés, hogy minél előbb keressen. Vissza kell vezetni az ifjúságot a zsidó akadémiához és elvonni a tánc-epidémiától. A svájci zsidóság példáját követni fogják mindenütt, hogy teljesedjék az Irás szava: „vechol bonajich limudé hasem”. R. E. Botschko előadását a közönség nagy tetszéssel fogadta. A montreuxi Ec Chajim jesiva, mint annak idején megírtuk, a genfi keleti partján, egy egyiptomi hercegnő volt villájában van elhelyezve, ahol a tanulás állandóan a parkban a szabad levegőn folyik. A növendékek a világ minden széléről kerülnek össze. — A jesiva ünnepélyes szemeszter-megnyitója május 12-ikén folyt le. Héber dalok éneklése után Botschko igazgató vázolta az „Ec Chajim” fejlődését, üdvözölte S. Schwab új docenst. A docensek nevében N. Hirsch beszélt a tanulásról, mint logikai élményről. Taruskin, Weinstein, Altmann, Stefansky és Kaufmann meleg szavakban üdvözölték a jesiva alapítóját és vezetőjét, aki meghatóan mondott köszönetet az ünneplésért.

A PALESZTINA-FILM NYIREGYHÁZÁN. A „Tavaszi Palesztinában” többször egymásután került előadásra Nyiregyházán megtelt házak előtt. Az első bemutatót dr. Patai József ismertetése előzte meg. Bevezetésül dr. Bernstein Béla főrabbi, a nagyhírű tudós történetíró üdvözölte a vendéget, aki eljött, hogy élő szóval is hirdesse a zsidó renaissance igéjét. „Patai nagy műve a feltámadó Szentföldről, lélekemelő, költői himnusz, a Palesztina-irodalom legszebb remeke”. A közönség lelkes örömmel hallgatta az előadásokat és gyönyörködött a nagyszerű film szépségeiben. — Az ifjúsági előadáson Friedmann rabbi és Epstein mérnök, a Keren Kajemet titkára, ismertették a Palesztina-film jelentőségét a közönség tetszésnyilvánításai mellett.

KETTÓS ARANYJUBILEUM. Ritka szép és bensőséges ünneppel ültek meg a dévai zsidóság. Werner Rudolfnak, a dévai Chevra-Kadisa elnöke házasságának és chevra-tagságának ötvenéves jubileumát. A hitközségi díszteremben tartott díszközgyűlésen a dévai zsidóság összes szervezetei méltatták a jubiláns rendkívüli érdemeit. A chevra nevében

dr. Szegő Ernő, főorvos, üdvözölte a jubiláló elnököt, bejelentvén, hogy a Szentegylet a kolozsvári zsidókórházban 10.000 lei ágyalapítványt tesz nevére. Utána dr. Lórinicz elnök a hitközség érzelmeit tolmácsolta. Majd dr. Laufer Andor a Zsidó Nemzeti Szövetségnek, Diamantstein Jakab a Talmud-Tóranak, Riesel Ábrahám az Ima-egyesületnek nevében üdvözölték az ünnepeltet. Fischer S. Gyula főrabbi méltatva a nap jelentőségét, rámutatott, hogy úgy a jubileum elnevezést, mely a héber „jobel” szónak származéka, valamint magát a jubileum institúcióját a zsidóság ajándékozta a világnak. Este 200 terítéses bankettet adtak az ünnepelt tiszteletére.

TÁTRAI TÁTRAI
**GYERMEK-
NYARALÓ**

fiúknak és leányoknak

BALDÓCFÜRDŐN

► **Strandfürdő** ◀

Sporttelep. — Tenisz. — Lovaglás. — Villanyvilágítás. — Pedagógiai és orvosi felügyelet. — Hízőkúrák. — Saját gazdaság. — Teljes ellátás (lakás és 5-szöri étkezés) napi 6 pengő.

Jelentkezés:

**GÁBOR NEVELŐ-
INTEZET**

Budapest, Munkácsy-u. 21. Tel. A. 290-00

Hölgyek jelszava:

Legjobban vásárolhatunk

KLEIN ANTAL

divatáruházában

Budapest, VII., Király-utca 53.

(Akácfa-utca sarok)

Figyelem!

Jól, olcsón és ízletesen étkezni csak a Holländer-féle orf. כשר vendéglőben lehet, VI., Király-utca 14. szám földszint balra.

Előfizetők kedvezményben részesülnek

Avivák, Barissziák összejöveteli helye

Hajszalakat arcról,

karról utónyomok nélkül kiirtja, összes szépséghibák kezelését biztos sikerrel végzi: **Pollák Sarolta**, Andrássy-út 38., I. em. (Párisi áruházzal szemben). »Miracle« hajeltávolítószer (e téren a legtokéletesebb), valamint „Miracle” szépség-szerek szétküldése utasítással. 25 éves működés. (Prospektus.)

ISKOLAI JUTALOMKÖNYVEKET rendeljünk a *Mult és Jövő-nél*, amely e célra rendkívüli kedvezményeket nyújt.

FELHÍVÁS A NEMESSZIVŰ GYERMEKBARÁ-TOKHOZ! Az *Izraelita Szünidei Gyermektelep Egyesület* kérő szóval fordul a nemesszivű emberbarátokhoz, hogy a küszöbön levő nyaraltatási akció alkalmából, az egyesületet támogatni kegyeskedjenek. Napról-napra tömegesen jelentkeznek a szülők gyermekeik felvétele végett és az egyesület igazgatósága aggodalommal tekint az eljövendő nyár elé, mert nem lesz képes minden vérszegény csenevész gyermek üdülését biztosítani, hacsak a mindenkor áldozatkész hittestvérek erre módot nem nyújtanak. Adományok küldhetők az Angol-Magyar Bankhoz és a Magyar Általános Hitelbankhoz vagy e lap kiadóhivatalába.

PINTÉR JENŐ FŐIGAZGATÓ A MAGYAR ZSIDÓ LEXIKONRÓL. A Magyar Zsidó Lexikon 30.000 adatából eddig csak 9 bizonyult tévesnek, az is mind személyi. Ez olyan credmény a lexikonok történetében, amire eddig még nem volt példa. Ekörül a 9 személyi tévedés körül zajlott le a mult napokban az az izgalom, amelyről a napilapok bővebben beszámoltak.

Magáról a Magyar Zsidó Lexikon tudományos és tárgyi tartalmáról maga a legkiválóbb magyar irodalomtörténész: *Pintér Jenő* főigazgató a többi között a következőket állítja meg:

— A minden tekintetben figyelmet érdemlő kiadvány a Pallas Lexikon formájában és betűivel jelent meg s így külső hatása sokkal kedvezőbb, mint a Révai Nagy Lexikoné. Tartalmát tekintve *nemcsak érdekes könyv, hanem sok tekintetben valóságos forrásmű, amit a lexikonokról ritkán mondhatunk el.* Az előszó jelzi, hogy a lexikon nem támaszkodhatott hasonló természetű magyar munkára... A magunk részéről úgy látjuk, hogy a szerkesztő és munkatársai *nagyarányú munkát végeztek s csodálni lehet, hogy aránylag rövid idő alatt ilyen gazdag anyagot halmoztak össze.*

* E HAVI SZÁMUNKBAN megjelent *Balázs-féle* férfitfehérnemű kereskedés hirdetésére a t. közönségünk b. figyelmét felhívjuk.

* WINTERBERG GYULA síremlékét, melyről májusi számunkban megemlékeztünk, *Eichbaum Mór* (Pozsonyi-út 11.) készítette.

SZÉKELY JENŐ ÜZLETE

IV., Petőfi Sándor-utca 9.

Menyasszonyi kelegyék, gyermek- és férfi fehérneműek. Intézeti és iskolafehérneműek, ruhák, cipők, paplanok, matracok.
Kötött áruk nagy választékban

NEIGER נשיך ÉTTERMEI

A magyar zsidóság találkozó helye.

Speciális ételek. Figyelmes kiszolgálás.

Lakodalmak részére külön díszterem.

Polgári árak.

BUDAPEST, VI., TERÉZ-KÖRUT 4. SZ.

SIRKÖVEK

(מסגרת) és márványárak

SCHIFFBLATT MÓR

Budapest, VI., Laudon-utca 5. sz.

(A Pesti Chevra Kadisa mellett) Telefon: 978-46

Női kalap

lószőr
csipke
szalma
ujdonságok

órlási választékban

Reich Friczi

4⁸⁰
-tól

kalapgyár, Vámbáz-körut 10. szám

* PORTABLE ORGONA A LEGUJABB TECHNIKAI CSODA. A legújabb időkig az orgona hangjának terjedelmével arányban csupán nagyméretű hangszerépítéssel kapcsolatosan volt előállítható. Ennek költségeit csupán a legnagyobb előadási termek és egyházközségek viselhették, egyrészt a költség, másrészt a hely nagysága miatt. Mindkét kérdés egy zseniális találmánnyal megoldást nyert. A portable (hordozható) orgona a leipzig-i nemzetközi vásáron nyert először bemutatást, a szakkörök legteljesebb elismerése mellett, mert ez volt az idei kiállítás legnagyobb szakmai szenzációja. A hordozható orgona kislakú, összecsuható hangszer. Összecsuhatott állapotban egy kis vasuti koffer alakját mutatja és attól meg sem különböztethető. Nyitott állapotban csodálatosan hatalmas és szép hangja a legnagyobb termet is betölti. Templomok, iskolák, zeneegyesületek és zenekedvelők nélkülözhetetlen hangszere az összecsuható orgona. Nekünk magyaroknak nagy örömeinkre szolgált, hogy a hangszer magyar ember találmánya. A feltaláló *Sternberg György* főmérnök, a kizárólagos gyárosa pedig a *Sternberg* kir. udv. hangszergyár, Budapest. A legcsodálatosabb, hogy ez a remek hangszer csak ötszáz pengőbe kerül.

Tábla- és tükörüveg

NAGYKERESKEDÉS

IFJ. WEISS GYULA

TELEFON:

AUT. 101-12 és 101-13.

BUDAPEST, V., VADÁSZ-UTCA 29.

KUFFLER כשר ÉTTEREM

BUDAPEST, VI., VILMOS CSÁSZÁR-UT 39

Nyugati pályaudvar közelében.

Ujjonnan átalakítva és megnagyobbítva
25 év óta elismert

Házi konyha • Polgári árak

Menü-rendszer, délben — este

Társasvacsorákat vállalok. Tel.: L. 900-57.

HALÁLOZÁS. *Burger Pál* Szabolcsmegye törvényhatósági bizottságának tagja Nyiregyházán a napokban 59 éves korában hirtelen elhunyt. Temetése e hó 8-án nagy részvét mellett ment véghez. *Dr. Bernstein Béla* főrabbi szívéhez szólóan bucsúztatta.

Súlyos csapás érte *Vajda Márton* temesvári hittanárt és családját. Egyetlen fia, *István* mérnök, 26 éves korában Berlinben tragikusan elhunyt. Halála egész Temesvárott fájdalmas megdöbbenést váltott ki és óriási részvét mellett kísérték a hazaszállítottat utolsó útjára.

Özv. *Braun Emánuelné*, akit Gyöngyösön jósága miatt mindenki csak „mümike“ néven becézett, életének 85. évében elhunyt. Az egész város kísérte utolsó útjára és a szeretet kifejezésül vállon vitték ki a két kilométernyi távolságba fekvő temetőbe. *Feigl I. H.* főrabbi és *Braun Izrael* pesti rabbi megható gyászbeszédben bucsúztatták. Több mint hatvan esztendőn át ő volt a városban a „gemilasz cheszed“, az igazi jótévés legfőbb oszlopa, ápolta a betegeket, öltöztette a halottakat, ellátta a kórházi és tébolydai zsidó betegeket élelemmel és mint gyermektelen asszony több fiú- és leánygyermeket fölnevelt és kiházasított. Mindenkinék igyekezett segíteni, aki hozzáfordult. Így lett az egész város „nagynénje“, akit mint igaz nagyasszonyt gyászolnak.

Dr. Kassovitz Armin tekintélyes novisadi orvos, a hitközség volt elnöke, elhunyt. A város őszinte részvéte mellett helyezték örök nyugalomra.

Kabos Hugóné Koscicén elhunyt. A megboldogult a Szlovenszkói Zsidók Szociális Egyesületének volt alelnök-nője, mely hatáskörben nagy agilitással tevékenykedett és nagy érdeme, hogy a kelet-szlovenszkói zsidóság oly nagy mértékben támogatja az intézményt.

AZ IMIT májusi felolvasó estje teljesen Kayserling emlékének volt szentelve. *Dr. Naményi Ernő*, Kayserling unokája és *dr. Weisz Miksa* méltatták a nagy rabbit, aki tudományával presztizst szerzett a rabbi állásnak és a pesti hitközségnek az egész kulturzsidoság előtt.

AZ OMIKE 20 ÉVES JUBILEUMA a közönség megleg érdeklődése mellett folyt le. *Dr. Hevesi Simon* egyházi és *dr. Buday-Goldberger Leó* világi elnök beszédei nagy hatást keltettek. Szép ünneplésben részesítették *dr. Weiller Ernő* elnököt, kinek *Szenes Fülöp* által festett arcképét ez alkalomból leplezték le. *Dr. Frisch Armin* kulturtanácsos az Omike kulturális tevékenységéről számolt be.

HÁZASSÁG. *Breiner Bözsi* (Zákány) és *Blum Lajos* (Siklós) április hó 21-én házasságot kötöttek.

Fejér Elzi, *Fejér Lajos* építész kormányfőtanácsos leánya és *dr. Szold Endre* orvos folyó hó 9-én házasságot kötöttek.

Külföldi világmárkás zongorák.
Pathé Oltonal élő hangbeszélő hangszer, ORGONA, Harmonium Réz- és fafuvós hangszerek, Jazz-Band felszerelések, Hegedűk.

ELJEGYZÉS. *Glück Irénkét* (Sátoraljaujhely) eljegyezte *Herskovics László* uradalmi szeszgyárvezető (Kékcse).

Glück Irénkét Kisvárdán eljegyezte *dr. Spiegel Henrik* Nyirmai.

Bauer Lelly Szombathely és *Eichner Árpád* Nagykánizsa, jegyesek.

Rusz Jakab, a gyöngyösi status quo izr. hitközség kitűnő elnöke leányát, *Annuskát*, eljegyezte *dr. Székely Zsigmond* tekintélyes fővárosi ügyvéd. *Rusz Annuska* megalapítója és éveken át elnöke volt a gyöngyösi Izr. Nőegyletnek.

***FRIEDRICH VILMOS** Győrben kóser vendéglőt nyitott az Arany János-utcában. Utazóknak kedvezményt nyújt.

Balatoni gyermeküdülő

5 – 15 éves fiúk és leányok részére

Felvilágosítást nyújt:

Dr. Pásztor Józsefné okl. középiskolai tanár neje,
Budapest, VI., Délibáb-utca 25   Telefon: 991-48

SIRKÖVEK

TELEFON: J. 359-61.

מצבה

Temetésnél sarköveket garancia mellett olcsón lebontunk és feldolgozunk.

Házlebontás miatt rendkívül olcsón kiárusítunk.

Szombat és ünnepnap zárva.

PFEIFER ÉS HESZKY
KŐFARAGÓMESTEREK

BUDAPEST, X. KERÜLET, KOZMA UCCA 7.
UJTEMETŐ, VILLAMOS-MEGÁLLÓ.

Városi üzlet: VII. kerület, Károly király út 5.

ÁBRAHÁMSOHN MANÓ, a budapesti izr. hitközség főkántora, kit a berlini izr. nagyhitközség szívesen látott volna főkántornak, mint értesülünk, a meghívást nem fogadta el és megmaradt a budapesti izr. hitközség dohány-utcai templomában, mint főkántor, egyenlő rangban és fizetés-emeléssel.

DR. STRELINGER SÁMUEL budapesti főorvos, aki most harmadszor járta be a Szentföldet, érdekes előadás-sorozatban ismertette legutóbbi útjának tapasztalatait. A Palesztina építómunka haladását és eredményeit kétszáz szebbnél szebb saját fényképfelvételével illusztrálta a hallgatóság lelkes tetszése mellett.

OLCSÓ ÉS SZÉP zsidótárgyú vizsgai jutalomkönyvek legelőnyösebben a *Remény* zsidó ifjúsági lapnál (IV., Magyar-utca 3. II. 3.) szerezhetők be. Kivánatra díjtalan könyvjegyzék!

AZ OMIKE DALKÖR nagy sikerrel mutatkozott be a pesti hitközség dísztermében. Dr. Kohn Zoltán tanár meleg szavakkal vezette be, méltatta a zsidó muzsika jelentőségét és Donáth karmester és a dalkör érdemeit. Az előadott darabokat lelkesedéssel fogadta a közönség, állandó ovációkban részesítette Donáth Ede kitűnő karmestert, aki valóban kulturhivatást teljesít a zsidó zenének ilyen művészi ápolásával. Aczél Ernő előadóművész Kiss József és Patai József verseiből szavalt mély hatással.

* A „RATINOL“-ról az elismerőlevelek tömege nyilatkozik dicsérően. Többek között ezt írja gróf Andrássy Mihály szigetvári uradalma: „Az önök által szállított „Ratinol“-al a patkányirtás nagyon jó eredménnyel végződött“. Így ír Cene István géptulajdonos Dombiratosról: „A multkor küldött patkányirtót jó eredménnyel használtuk“. Ratinol Laboratórium, Budapest VII., Murányi-utca 36. Romániában: Ratinol képviselőség Arad, Str. Grigorie Alexandrescu 47.

PALYAZAT.

Az egri izr. statusquo törzshitközség a megüresedett

Rabbi-állásra

pályázatot hirdet.

A lelkeszi hivatással járó szokásos funkciókon kívül az anyakönyv vezetése és a középiskolákban a hitoktatás ellátása is a megválasztandó rabbi munkakörébe tartozik.

Javadalmazás: Lakás természetben, a szokásos mellékjövendelmek, a fixum megállapodás szerint.

Pályázók sziveskedjenek személyadataikat, eddigi működésüket igazoló okmányaikat igényeik megjelölésével jolyó évi június 15-ig beküldeni.

Eger, 1929 június hó.

Preszler Miklós s. k.
hitközségi elnök.

Szörtelenítőt csak Dr. MORISSON
masszát fogadjon el.

Wiener Werkstätte

Magyarországi vezérképvisellete és raktára: **Benyovits S., VII., Károly-körút 9, I. em.**

Alapítva: 1847.

SCHUNDA

m. kir. udvari szállító stb.

Budapest, IV., Magyar utca 18, Gróf Károlyi-utca 5.

Mindennemű hangszerek, továbbá zongorák, pianinók és harmóniumok, gramofonok és lemezek.

Részletfizetés mellett is.

Lehető legjobbat, legjutányosabb áron.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK

„CHAD-GADJO.“ Hogy a kis gödölye dala milyen régi, pontosan meg nem állapítható. A motívum elotordul az összes irodalmakban, természetesen különböző változatokban. Héberül először az 1609-ben nyomtatott velencei Hagadában fordul elő. Régebbi heber Hagada-kéziratokban és nyomtatásokban ismeretlen. Zunz szerint a „Chadgadjo“ és az „Echod mi jodea“ a XVI. században keletkezett egy német népdal nyomán. Prof. Cenek Zibot, a pragai egyetem kulturtörténet tanára, nemrég egy *öt száz oldalas monografiát adott ki cseh nyelven a két heber Hagada-énekről*. Szerinte ezek különböző népdalok hatása alatt keletkeztek, miként a többi hasonló „lánc-mesék“. Zibot professzor összeállítja a szöveg-variánsokat az összes nyelvekből.

„ZSIDÓ ESPRIT II.“ Az Ön által beküldött pészach humor is igazolja, mennyire kárba vész, szinte azt kell mondani, megsavanyodik, chόμεccé válik a humor, ha magyarázatot kell hozzá. Annak aki a célzásokat első hallásra erti, igen szellemesen hangzik a következő kis anekdota:

Erev Pészachkor egy fiatal férj tréfásan szól a feleségéhez: „Hála Istennek, minden chόμεc kikerült a házból, csak te maradtál vissza.“ — „Engem — vágott vissza a menyecske — már bebiztosított az apám, a lakodalmam napján, amikor eladott egy gójnak!“

A „zsidó esprit“-nek érdekes eredeti példája. A nép szája-íze szerint való párbeszéd. De elvész a zamatja, ha meg kell magyaráznom: 1. az erev Pészach Pészach előtti napot jelent; 2. hogy erev Pészachkor eltakarítják, illetve elégetik a chόμεc-ot; 3. hogy a chόμεc kelt tésztát és mindenféle kovászost jelent és egyben gúnynév minden időszerűtlenre, kellemetlenre; 4. hogy a chόμεcot Pészach előtt (forma szerint) eladják nem-zsidónak, gójnak, nehogy a zsidó birtokában maradvá hasznavehetetlenné váljon ünnep után is; 5. hogy az eladó leányt vallástalannak odaadni a zsidó Folklore szerint: „chόμεc-eladás egy gójnak“.

„GYMNASIUM.“ Eleven fantázia, de helytelen téma.

H. M. A héber idézetek még nem jelentenek héber tudást. Sőt sokszor éppen a legnagyobb héber tudósok nem citálnak héber mondatokat, még a templomban sem. A nemrég elhunyt Chajes professzor, Bécs hallhatatlan fő-rabbija általában igen ritkán idézett beszédeiben. Míg a pesti hitközség egyik előljárója például legutóbb egy társaságban így üdvözölte belépő társát „*Sólem alechem!*“ és a gyengébbek kedvéért mindjárt hozzátette hangosan a magyar fordítást: „*békét és kenyeret!*“ A tévedés csak annyiból áll, hogy „alechem“ עליכם annyi mint „veletek“, vagy „reátok“, míg az „és kenyeret“ héber fordítása כר. volna. De hát ez igazán csekélység a mai súlyos viszonyokhoz képest.

IGAZSÁGOT A MAGYAR ZSIDÓSÁGNAK!

6000 ÉV ÉS 1000 MAGYAR ESZTENDŐ

MAGYAR ZSIDÓ LEXIKON

400 ELŐKELŐ RABBI, TUDÓS, KÖZÉLETI FÉRFIÚ ÉS IRÓ KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL

SZERKESZTETTE: ÚJVÁRI PÉTER

A VALLÁS	A MIDRAS	A HAGYOMÁNY
A BIBLIA	A KABBALA	A SZOKÁSOK
A TALMUD	A HALACHA	A RITUS

A ZSIDÓ TUDOMÁNY MINDEN VONATKOZÁSBAN

A ZSIDÓSÁG A MAGYAR TÖRTÉNELEMBEN
A ZSIDÓSÁG A MAGYAR POLITIKÁBAN
A ZSIDÓSÁG A MAGYAR ESZMÉNYEKÉRT
A ZSIDÓSÁG A MAGYAR TÁRSADALOMBAN
A ZSIDÓSÁG A MAGYAR KULTURÁBAN
A ZSIDÓSÁG A MAGYAR IRODALOMBAN
A ZSIDÓSÁG A MAGYAR MŰVÉSZETBEN
A ZSIDÓSÁG A MAGYAR TUDOMÁNYBAN
A ZSIDÓSÁG A MAGYAR MEZŐGAZDASÁGBAN
A ZSIDÓSÁG A MAGYAR IPARBAN
A ZSIDÓSÁG A MAGYAR KERESKEDELEMBEN
A ZSIDÓSÁG A MAGYAR PÉNZVILÁGBAN

A ZSIDÓSÁG SZEREPE AZ EGÉSZ MAGYAR ÉLETBEN

1052 OLDAL

FÉLBÖRKÖTÉS

60 PENGŐ

RÉSZLETFIZETÉSRE IS MEGRENDELHETŐ:

MAGYAR ZSIDÓ LEXIKON KIADÓH VATALA: BUDAPEST, VIII., RÁKÓCZI-ÚT 9. SZ.

Minden külön értesítés helyett

Báró Wolfner Tivadarné szül. Herzfelder Maria Gitta úgy a maga, mint gyermekei és az egész rokonság nevében megtört szívvel jelenti, hogy szeretett férje, a legjobb apa, nagypapa, testvér és rokon

ujpesti

báró Wolfner Tivadar

nagyiparos,

Ujpest város díszpolgára, a Ferenc József-rend középkeresztjének tulajdonosa a csillaggal, volt országgyűlési képviselő, szkv. huszárszázados, Pestvármegye törvényhatósági bizottságának tagja, stb. stb

f. hó 16-án, életének 65-ik, boldog házasságának 36-ik évében, Badenben hosszú szenvedés után elhunyt.

Báró Wolfner János
Báró Dirsztay Andorné
szül. báró Wolfner Vera
halmi Halmi Józsefné
szül. báró Wolfner Lilly
Báró Wolfner András
gyermekai
Báró Dirsztay Andor
halmi Halmy József
vejei

ujpesti Wolfner József
és neje
özv. dr. Sámuel Lázárné
sz. ujpesti Wolfner Ilka
ujpesti Wolfner Gyula
testvérei és sógoröbje
Báró Dirsztay Denise
halmi Halmy Sándor T.
unokái

Megtört szívvel, mélyen megrendülve jelentjük, hogy

méltóságos

Baracs Károly

udvari tanácsos úr, hitközségünk felejthetetlen emlékű elnöke, az előljáróságunk tagja

1929. évi május hó 31-én elhunyt.

Benne hitközségünk hervadhatatlan érdemű ujjáteremtőjét, fáradhatatlan tevékenységű vezérét, büszkeségünket siratjuk.

Emlékét alkotásai időkön át meg fogják őrizni közösségünkben. Vezérlő jelleme előttünk fog járni szent törekvéseinkben. Mélyen át-érezzük, hogy elhunyt a nemes a mi gyászunk, hanem a magyar zsidóságnak, egész felekezettünknek vesztesége is. És vesztesége hazánknak, magyar nemzetünknek, a kultúrának, vesztesége mindennek, ami nemes és jó.

Vasárnap, június hó 2-án, délután 5 órakor temették a farkasréti izraelita temető halottsházából.

A budai izr. hitközség tagjai, elnöksége, előljárósága, választmánya és képviselőtestülete.

RUHÁJA | **FLORA** vegyész ügy
UJ LESZ | **TISZTIT** és **FEST**

Vilmos esászár-út 4. átjáróház Erzsébet-tér 12. Telefon Aut. 802-22.

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. PATAI JÓZSEF.
Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VI., Révay-u. 14.

Felelős nyomdavezető: Polgár J.

A Kohner Adolf Fiai cég főnökei, tisztikara és személyzete a saját, valamint a cég érdek-körébe tartozó vállalatok nevében mélyszégy gyásszal jelentik, hogy kiváló munkatársuk és barátjuk

margittai

NEUMANN MIKSA dr.

úr

m. kir. kormányfőtanácsos

folyó hó 4-én rövid szenvedés után elhunyt.

Rendkívüli nagytehetségű és tudású, páratlan munkaerő, tisztalelkű és becsületes férfiú száll vele sírba, ki egész életét, nagy tehetségét, agyának és lelkének minden erejét munkájának, családjának, barátainak és a köznek szentelte.

Emlékét igaz szeretettel, megbecsüléssel és felejtethetlen barátsággal fogjuk megőrizni.

Folyó hó 6-án, délelőtt 11 órakor kísértük utolsó utjára a rákoskereszturi izr. temetőben.

Szab. Hennefeld-féle

jégszekrények

sörkimérő-készülékek, sörkimérő-alkatrészek, automatikus villanyhűtőszekrények

HENNEFELD JÉGSZEKRÉNY-
GYÁRA

BUDAPEST, VI., GRÓF ZICHY JENŐ-UTCA 5.

Árjegyzék ingyen és bérmentve.

NAGYMAROSON FERENCZ JÓZSEF-ÚT 36.

Elsőrendű orth. כשר ebédkoszt, esetleg 1-2 személy részére teljes penzió kapható. Megnyilik: kedden június 11-én. Lakodalmi és egyéb diszabédeket elvállalok. Budapesti cím: VII., Dob-utca 35

Bővebbet: SCHWARZ IGNÁCZ L. NÉL.

SIRKÓ

és építési anyag

Löwy-nél

Budán

Fő-utca 88 (saját ház)

TELEFON: AUT. 515-81.

Leszállított árban!

Fekete svéd gránitok nagy választékban megérkeztek.

Butorvásárlók! Győződjék meg!

Cégünk
hármás jelszava: **LEG** - szebb!
- olcsóbb!
- megbízhatóbb!

HORN butorcsarnok, Wesselányi-u. 13.

Zongorát legolcsóbban
REMÉNYINÉK
VI. Király-utca 58

PATKÁNY-, EGÉRIRTÓ
„RATINOL” gyökeresen irt. Más állatra,
emberre ártalmatlan. Sváb, csótány,
rúszni, hangya stb. irtószerek.
Naptárban utánvétellel szállítja:
RATINOL LABORATORIUM
Budapest, VII. Murányi-utca 38.

Komáromi Harisnyaházban

Budapest, VI. ker., Nagymező-utca 14. szám alatt

vásárol legolcsóbban elismert szolid árut.

I-a Bemberg selyemharisnyák divatszineken P 4.80, 5.50

BUTOR

Hálószobák, ebédlők, uriszobák, szalonok,
előszoba-, konyhaberendezések
legolcsóbban.

Rubin Károly

Budapest, VII., Wesselényi-utca 47. szám.
Erzsébet-körut mellett

CSEMEGE

UNGAR B., V., LIPÓT-KÖRUT 4.
Telefon: Aut. 288-31.

A legjobb gyártmányu virstli és felvágott-
félék, sajt, vaj és gyümölcsárak.

Kitűnő házikoszt házhoz szállítva díjmentesen

Fürst A. Marcel

lakartási vállalat

Budapest, VII., Rottenbiller-utca 37/6
(Odeon-ház)

Telefon: 465-78.

Celkiszmeretes munka. Prima referenciák

Lakások és egyes butorok
poloska- vagy molyirtását

CIÁNNAL

teljes felelőséggel. ■ Szőnyegek
tisztítását, megőrzését, javítását
a legjutányosabban vállalja

FISCHER GYÖRGY LÁSZLÓ
vacuum és cián vállalata

VI., Relter Ferenc-u. 19. Telefon: L. 978-83

SIREMLÉKEK

bel- és külföldi márványokból

legolcsóbb árban, részletfizetésre is kaphatók

EICHBAUM MÓR SIRKŐGYÁROS
V., POZSONYI-UT 1-3.

Tervrajzok díjtalanul. Telefon: Aut. 246-74

SZLIÁCS

Páratlan természetes hő-
foku (30-34°) vas- és szén-
savdus évszázados gyógy-
fürdő szlv-, ideg-, gyom-
or-, hátgerinc és min-

den női bajoknál. — Hegyi klimatikus gyógyhely
Pestről közvetlen gyors 5 óra alatt. Visszautazásnál

50%-os vasuti kedvezmény **Hotel Metropol**

60 szoba, szigoruan כשר vendéglő, rituális felügyelet.
Előidényben pensió (nem kötelező) lakás, villany és
kiszolgálással együtt P 7-8, fürdőidényben P 9-10.
Információ közvetlenül v. József-körut 9. Telefon 339-99

Perzsaszőnyeget, antik butort

VESZ, ELAD

ANTIKART R.-T.
(**STERNBERG Z. J.**)

Telefon: J. 403-68.

VII., Dob-utca 31.

Templomi himzések

készít művészies kivitelben
olcsó árak mellett

HERZ EMMA aranyhimző-müsterme
Budapest, IV., Kossuth Lajos-utca 3. sz., I. emelet
Telefon: Aut. 856-32.

SIRKÖVEK

TELEFON:
J. 414-92

a legolcsóbb árban kaphatók

BOROS ÉS KOHN sirkőraktárában
Budapest, VII., Károly-körut 17. Orczy-ház.

ZSOLDOS

Előkészít polgári- és középiskolai
magánvizsgákra, érettségire.

Budapest, VII., Dohány-utca 84.

Telefon: József 424-47.

Országos Rabbiképz - Zsidó Egyetem Könyvtára

SIRKÖVEK BUDÁN,

a Farkasréti zsidótemetővel szemben

Margittánál, 59-es villamos végállomás

Szombaton és ünnepnapon zárva.

CIPŐK

Tavaszi divatujdonságok:

Gyönyörű női
kigyóbbőr- és gyilkcipők
Legdivatosabb trottőr
pántos és félfűzős cipők

NYÁRI VILÁGDIVAT:

Nippon-cipő. — Nippon bocskor.
Japán szövés. — Toyo-Cloth.

Budapest, Rákóczi-út 1.

Ami a szülőket legjobban érdekli!

Leány- és fiuruha,
Leány- és fiukabát

LITZMANN IRMA
Budapest, VI., Király-utca 18

GRÓF JENŐ

speciális
betegkocsi
gyártó

Budapest, VIII., József-u. 54. Telefon: J. 328-14.

L'AMOUR

Eredeti francia kölnivizek,
minden illatban, mely kiválik
az összes kölnivizeknél.

Egy liter ára bármely illatban 20.— P

Főraktár:

GÁSPÁR TESTVÉREK
DROGÉRIA

Budapest, VII., Erzsébet-körút 42. sz.

EZÜST

díszműárú,
evőeszközök

gyári árban

Schleifer ezüstárugyár

VII., Kazinczy-utca 14. Telefon: J. 435-28.

Saját készítésű
SIRKÖVEK legolcsóbban kaphatók
MÓZES TESTVÉREK

sirkőkészítőknél BUDAPEST, X., KOZMA-UTCA 7.
A temetőnél. Telefon: József 438-56.
Szombaton és ünnepnapon zárva.

JAKOBI G. LAJOS

URI SZABÓ

Telefon:
Aut. 153-94.

BUDAPEST, VI.
PODMANICZKY-UTCA 6

HÁLÓSZOBÁKAT

EBÉDLÖKET, URISZOBÁKAT, SZALON- ÉS CLUB-
GARNITURÁKAT, KONYHA- ÉS ELŐSZOBABEREN-
DEZÉSEKET LEGMÉRSEKELTEBB ÁRBAN SZÁLLIT

SÁNDOR IGNÁC BUTORÁRUHÁZA
BUDAPEST, VI. KER., DESSEWFFY-UTCA 18-20.

CSÁNGÓ HENRIK
BŐRÖNDŐS

CSAK MUZEUM-KÖRUT 5. SZÁM

TELEFON: JÓZSEF 403-45

A cím fontos! Flókküzet nincs! Hasonnevű céggel nem azonos

מליתים ספרים Héber és magyar könyvek

az ország összes iskolái részére is kaphatók.
Héber könyveket legmagasabb árban vesz

MÜLLER könyvkereskedő, Laudon-utca 2

SIRKÖVEK

a legolcsóbb
árban
kaphatók,
מצבות

ADLER J. sírkőraktárában

Bpest, VII., Károly-körút 7. Tel.: J. 364-20. Szombaton és ünnepnapon zárva.

FRÄNKEL IGNÁC ORTH. ÉTTERME

A legkényesebb igényeket
kielégítően átalskítva és ujonnan
befenderve.

BUDAPEST, VII., ROMBACH-U. 12.

leletes konyha, figyelmes kiszol-
gálás, szolid árak étlap szerint,
menü-rendszer és előfizetés.